

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

MODERN MİMARİ MİRASIN KORUNMASINA
AKTÖR AĞ TEOREMİ ÜZERİNDEN BİR YAKLAŞIM:
BÜYÜKADA ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Seda KIZILTEPE

Danışman
Doç. Dr. H. Hale KOZLU

Doktora Tezi

Nisan 2025
KAYSERİ

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

MODERN MİMARİ MİRASIN KORUNMASINA
AKTÖR AĞ TEOREMİ ÜZERİNDEN BİR YAKLAŞIM:
BÜYÜKADA ÖRNEĞİ
(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Seda KIZILTEPE

Danışman
Doç. Dr. H. Hale KOZLU

Nisan 2025
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Seda KIZILTEPE

“Modern Mimari Mirasın Korunmasına Aktör Ağ Teoremi Üzerinden Bir Yaklaşım: Büyükada Örneği” adlı Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Seda KIZILTEPE

Danışman

Doç. Dr. H. Hale KOZLU

Mimarlık ABD Başkanı

Doç. Dr. Özlem SÜMENGEN

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım süresince bana her anlamda rehberlik eden, sabrı ve anlayışıyla yanımda olan, her türlü yardımı ve fedakârlığı sağlayan, daima destekleyen öğrencisi olmaktan büyük mutluluk duyduğum sevgili hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Hale Kozlu'ya gerek tez çalışmama gerekse bugün sahip olduğum akademik bakış açısına sağladığı katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tez komitemde derin bilgi birikimleriyle fikirlerimin gelişmesine olanak sağlayan hocalarım Doç. Dr. Ahmet Erdem Tozoğlu ve Dr. Sencer Erkman hocalarıma, profesyonel iş hayatımda bana her zaman ilham kaynağı olan her koşulda desteğini hissettiğim çok kıymetli hocam Prof. Dr. Damla Altuncu'ya, savunma jürimde değerli görüşleriyle tezime katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Şebnem Ertaş Beşir'e, her zaman iyi bir yol gösterici olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Beyhan Bolak Hisarlıgil ve Doç. Dr. Burcu Salgın'a, akademiye attığım ilk andan itibaren yardım ve anlayışlarından güç aldığım, birlikte çalışma fırsatı bulduğum, fikirlerinden beslendiğim her biri birbirinden değerli hocalarıma çok teşekkür ederim.

Doktora araştırmam süresince özellikle alan araştırmasında çalışmama yaptıkları katkılardan dolayı başta Günseli Meriç olmak üzere bütün Adalar Belediyesi çalışanlarına, evlerinin kapılarını bana açan her biri birbirinden kıymetli Büyükkada halkına, her an ulaşabildiğim kıymetli desteğini benden hiç esirgemeyen çok sevgili Eren Sayar'a desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca şehir, ülke, kıta fark etmeden beni hep motive eden, birlikte yol almaktan keyif duyduğum her biri birbirinden kıymetli dostlarıma, İstanbul'daki kocaman ailem olan Hande, Merve, İrem, Sinem ve Burcu'ya beni hiç yalnız bırakmadıkları için ayrıca çok teşekkür ederim.

Zorlu doktora sürecim boyunca bana güç veren kendi varlığımı borçlu olduğum sevgi ve özveri ile beni yetiştiren annem ve babama, her zaman yanımda destekçim olan ablama, varlıkları ile bana mutluluk veren Ela, Azra, Metin Ata ve Esra Ece'ye, en kıymetlim neşe kaynağım, küçük gün ışığım, güzel yeğenim Beren'e teşekkür ederim.

Bütün hayat karmaşasının dışında çok uzaklardan beni izlediğini bildiğim sevgisini her zaman benimle hissettiğim, tarifsiz özlem duyduğum en iyi arkadaşım, minik annem, canım ablam Selma'ya... Her geçen gün artan özlemimle birlikte, yokluğunda bile kalbimdeki varlığını her an hissetmek beni güçlendirdi, iyileştirdi. Aramızdaki kopmayan bağ, bu yolculuğun her adımında içimde bir rehber, bir ilham kaynağı oldu. Ve şimdi içimde çok kıymetli bir his, büyük bir anı, derin bir sızı ile bu çalışmayı gökyüzündeki en parlak yıldızıma, sana armağan ediyorum. Bana kattığın tüm değerler için sonsuz teşekkür ederim. Kalbimin en güzel yerinden sana sımsıkı sarılıyorum.

Seda KIZILTEPE

Nisan 2025, KAYSERİ

MODERN MİMARİ MİRASIN KORUNMASINA AKTÖR AĞ TEOREMİ ÜZERİNDEN BİR YAKLAŞIM: BÜYÜKADA ÖRNEĞİ

Seda KIZILTEPE

Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Doktora Tezi, Nisan 2025
Danışman: Doç. Dr. H. Hale KOZLU

ÖZET

Modern dönemin sosyo-ekonomik ve ideolojik dinamikleriyle teknolojik olanaklarının bölgesel etkenlerle birleştiği mimari dil, yalnızca kamusal yapılarda değil, konutlarda da kendini göstermektedir. İstanbul'un sosyal ve ekonomik açıdan özel yerleşim alanlarından biri olan Büyükkada'da bu konutlar, gelenekselle modernin bulunduğu, adalıların yaşam biçimlerini ve estetik anlayışlarını yansıtan örneklerdir. Yapıların büyük ölçüde korunmuş olması, dokudaki etkinliğinin sürmesi ve kullanıcı profiline çok değişmemesi, mekânsal kurgunun hâlâ izlenebilmesine olanak tanımış ve çalışmanın konusunu belirlemiştir. Çalışma kapsamında, yapıların dönemi yansıtan set mekânı olarak kullanımları dikkate alınarak, iç mekân dönüşümleri, korunmuşluk durumları ve günümüzdeki işlevleri değerlendirilmiştir. Bu konutlar, dönem filmlerinde sosyal yapının bir göstergesi olarak set mekânı işlevi üstlenmiş, böylece mekânsal algının oluşumuna katkı sağlamıştır. Nesneleri sosyal yapının bir parçası olarak ele alan Aktör-Ağ Teorisi, yapıların iç mekân algısını değerlendirmede kuramsal bir temel sunmuş ve çalışmanın çerçevesini oluşturmuştur.

Büyükkada'daki modern dönem konutları, toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlamda ele alınarak, bu yapıların korunmasında etkili olan çeşitli aktörlerin rolleri analiz edilmiştir. Bu yöntem, mimari mirasın korunmasına katkı sunan aktörlerin etkileşimlerini ve bu ilişkilerin sürece etkilerini anlamaya olanak sağlamıştır. Böylece yapıların iç mekânlarındaki dönüşümler, özgün tasarım unsurlarının korunup korunmadığı ve güncel ihtiyaçlara göre nasıl yeniden işlevlendirildikleri incelenerek, modern mimari mirasın korunmasına yönelik aktör-ağ perspektifinden toplumsal ve kültürel çıkarımlar yapılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modern Mimarlık Mirası, Set Mekânı, Aktör-Ağ Teorisi, Büyükkada, İç Mimari

PRESERVATION OF MODERN ARCHITECTURAL HERITAGE THROUGH ACTOR-NETWORK THEOREM: THE CASE STUDY OF BÜYÜKADA

Seda KIZILTEPE

Erciyes University, Graduate School of Natural and Applied Sciences

PhD Thesis, April 2025

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. H. Hale KOZLU

ABSTRACT

The architectural language shaped by the socio-economic and ideological dynamics of the modern era, combined with technological advancements and regional influences, is reflected not only in public buildings but also in residential architecture. On Büyükkada, one of Istanbul's socially and economically distinct residential areas, these houses represent a blend of traditional and modern elements, reflecting the lifestyles and aesthetic values of the island's residents. Their well-preserved condition, continued relevance within the urban fabric, and relatively stable user profile have made it possible to trace the original spatial configuration, thereby forming the basis of this study. Considering their use as period film sets in Turkish cinema, the study explores interior transformations, preservation status, and current usage. These residences have contributed to the cinematic construction of spatial perception as representations of social structure. Actor-Network Theory, which interprets objects as components of social systems, has been used as the theoretical framework to analyze spatial perception and guides the overall structure of the research.

The study evaluates the modern residential architecture of Büyükkada within its social, cultural, and economic context, analyzing the roles of various actors involved in its conservation. Through this approach, it examines how interior elements have changed, whether original design features have been preserved, and how these spaces have been adapted to contemporary needs, offering socio-cultural insights into the conservation of modern architectural heritage through an actor-network perspective.

Keywords: Modern Architectural Heritage, Set Space, Actor-Network Theorem, Büyükkada, Interior Architecture

İÇİNDEKİLER

MODERN MİMARİ MİRASIN KORUNMASINA AKTÖR AĞ TEOREMİ ÜZERİNDEN BİR YAKLAŞIM: BÜYÜKADA ÖRNEĞİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER ve LİTERATÜR ÇALIŞMASI

1.1. Problem Durumu	5
1.2. Araştırmanın Amacı	7
1.3. Araştırmanın Önemi.....	7
1.4. Yöntem	8
1.5. Literatür Araştırması	11
1.5.1. Büyükada Üzerine Yapılan Araştırmalar.....	11
1.5.2 Aktör Ağ Teoremi Üzerine Yapılan Araştırmalar.....	16
1.5.3 Set Mekânı Üzerine Yapılan Araştırmalar.....	19
1.5.4 Modern Mimarlık Mirası Üzerine Yapılan Araştırmalar.....	21

2. BÖLÜM

MODERN MİRASIN KORUNMASI SÜRECİNDE TÜZÜKLER, KAVRAMLAR VE TEORİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

2.1. Modern Mimarlık Mirasının Korunması: Tüzükler, Tartışmalar, Görüşler, Kavramlar	30
2.2. Modern Mirasın Korunması Çalışmalarında Aktör-Ağ Teoremi.....	34
2.2.1 Aktör Ağ Teoremi	35
2.2.2 Aktör Ağ Teoreminin Mimarlık Alanında Kullanımı	36

2.3 Ara Değerlendirme ve Öne Çıkan Hususlar.....	38
--	----

3. BÖLÜM

BÜYÜKADA’NIN SOSYO KÜLTÜREL DOKUSU VE MODERN MİMARİ MİRASIN YORUMLANMASI

3.1. Büyükada’da Modern Mimarlık Mirası	41
3.1.1. Tarihçe ve Kentsel Gelişim.....	43
3.1.2. Demografik Yapı ve Sosyo-Kültürel Dinamikler	52
3.1.3. Konut Dışı Modern Mimarlık Mirası Örnekleri.....	56
3.1.4. Modern Mimarlık Mirası Konut Örnekleri	60
3.1.4.1. 1930’lu yıllarda modern mimari miras konutlar	61
3.1.4.2. 1940’lı yıllarda modern mimari miras konutlar	66
3.2. Modern Mimarlık Mirası Olarak Set Mekânları.....	82
3.2.1. Mimari Bir Kavram Olarak Set Mekânı	82
3.2.1.1. Türkiye’de Yeşilçam ile Birlikte “Set Mekânı” Kavramının Gelişimi .	84
3.2.1.2. Büyükada’da Set Mekânı Olarak Kullanılan Modern Mimarlık Mirası Örnekleri.....	85
3.2. Ara Değerlendirme ve Öne Çıkan Hususlar.....	88

4. BÖLÜM

BÜYÜKADA’DAKİ KONUTLARIN AKTÖR-AĞ TEOREMİ ÜZERİNDEN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Aktör Ağ Teoremi Kapsamında Seçilen Kavramlar	90
4.2. Çalışma Kapsamında Seçilen Örneklem Yapılar	97
4.2.1. Sadıkoğlu Villası (Sadıkzadeler Yalı Köşkü).....	98
4.2.2. Kadıyoran 25	103
4.2.3. Zeki Sayar Evi	106
4.2.4. Rene Marie Kaldam Evi	111
4.2.5 Rıza Derviş Evi	114
4.3. Aktör-Ağ Teoremi Çerçevesinde Seçilen Aktörlerin Örnek Yapılar Üzerinden Haritalanması ve Analizi.....	115
4.3.1. Merdiven	115
4.3.2. Şömine	119
4.3.3. Mobilya	122
4.4.4. Peyzaj Alanı	126

4.4.5. Cephe Elemanı.....	131
---------------------------	-----

5. BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

KAYNAKÇA	140
----------------	-----

ÖZGEÇMİŞ.....	153
---------------	-----

KISALTMALAR

ANT	: Actor Network Theory (Aktör-Ağ Teorisi)
COE	: Avrupa Konseyi (Council of Europe)
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DOCOMOMO	: International Committee for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement
HVAC	: Isıtma, Havalandırma ve İklimlendirme (Heating, Ventilation, and Air Conditioning)
ICOMOS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)
ISC20C	: Uluslararası Meslek Sınıflandırması (International Standard Classification of Occupations)
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
MAAN	: Mimarlık Alanında Araştırma Ağı
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UIA	: Uluslararası Mimarlar Birliği (International Union of Architects)
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.	20. Yüzyılda Kullanılan Sosyal Mekânların Envanter Tablosu	49
Tablo 2.	1930 Öncesi Konut Envanter Tablosu.....	49
Tablo 3.	1930-1940 Dönem Konut Envanter Tablosu.....	50
Tablo 4.	1940-1950 Dönem Konut Envanter Tablosu.....	50
Tablo 5.	1950-1960 Dönem Konut Envanter Tablosu.....	51
Tablo 6.	1960-1970 Dönem Konut Envanter Tablosu.....	51
Tablo 7.	1970 ve sonrası Konut Envanter Tablosu.....	51

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Çalışmanın sürecini açıklayan diyagram.	10
Şekil 2. İlgili tüzükler, görüşler ve kavramları özetleyen diyagram.	31
Şekil 3. Sadıkoğlu Yalı Köşkü.....	42
Şekil 4. Rıza Derviş Evi ve Zeki Sayar Evi	42
Şekil 5. 20. Yüzyıl Başlarında Büyükkada'nın Merkezi Yerleşim Bölgesi.....	45
Şekil 6. Cemali Evi	61
Şekil 7. Semih Akkaynak Evi	62
Şekil 8. Fethi Okyar Evi Genel Görünümü.....	63
Şekil 9. Fethi Okyar Evi İç Mekân Görünümü	63
Şekil 10. Fethi Okyar Evi Planı.....	63
Şekil 11. Vedat Tek Evi	64
Şekil 12. Vedat Tek Evi	64
Şekil 13. Koray (Sarperler) Yalısı.....	65
Şekil 14, 15. Dikmen Evi Genel Görünümü ve Balkon Detayı	65
Şekil 16. Dört Evler İç Mekân Görünümü	66
Şekil 17, 18. Dört Evler Genel Görünümü.....	66
Şekil 19, 20. Dört Evler Proje Etütleri	67
Şekil 21, 22. Kolay Evi	67
Şekil 23. Necip Cemil Akar Evi.....	68
Şekil 24. İhsan İpekçi Evi	68
Şekil 25, 26. İş Bankası Piyango Evlerinin Özgün ve Günümüzdeki Hali.....	69
Şekil 27, 28. İş Bankası Piyango Evlerinin Zemin Kat ve 1. Kat Planları.....	69
Şekil 29, 30. Kadıyoran 50 Evi	70
Şekil 31. Rıfat Yalman Evi Eski Fotoğrafı	71
Şekil 32. Rıfat Yalman Evi	71
Şekil 33. SadıkHzadeler (Sadıkoğlu Yalı Köşkü) Yalısı	72
Şekil 34. Rıza Derviş Evi Etütleri	73
Şekil 35, 36. Rıza Derviş Evi	73
Şekil 37. Nevzat Özer Evi.....	73
Şekil 38. Yeni Hamson Evi.....	74

Şekil 39. Çankaya 51.....	75
Şekil 40. Rene Marie Kaldam Evi.....	75
Şekil 41, 42. Şeyhun Villası.....	76
Şekil 43. Orhan Bey Evi.....	77
Şekil 44. Zeki Sayar Evi Genel Görünümü, Döşeme Kirişleri ve Giriş Merdiveni.....	78
Şekil 45. Zeki Sayar Evi Orijinal ve Günümüzdeki Plan Şeması.....	78
Şekil 46. Albert Kamhi Evi.....	79
Şekil 47, 48. Çolak Evi	79
Şekil 49, 50. Ediz Hun Evi.....	80
Şekil 51. Zavarı Apartmanın Özgün ve Günümüzdeki Hali	80
Şekil 52. Villa Güzel.....	81
Şekil 53. Kerimi Evi.....	81
Şekil 54. Lefter'in Evi	82
Şekil 55. Aktör Ağ Haritalaması.....	96
Şekil 56. Örneklem yapılarının değerlendirilme biçimini temsil eden şema.....	97
Şekil 57. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Nizam Mahallesi Harita Görünümü	98
Şekil 58, 59, 60. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Ana Merdiven ve Hizmet Holü Merdivenleri.....	99
Şekil 61. Sadıkoğlu Yalı Köşkü İç Mekân Merdivenleri.....	99
Şekil 62, 63. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Yaşam Alanı ve Merdivenleri	100
Şekil 64. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Denize bakan cepheden bir görünüş.....	100
Şekil 65. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Orijinal Malzeme Detayları.....	101
Şekil 66. Sadıkoğlu Yalı Köşkü (Pars Tuğlacı)	101
Şekil 67. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Şömine.....	102
Şekil 68. Sadıkoğlu Yalı Köşkü İç Mekân Mobilyaları.....	102
Şekil 69. Evcilik Oyunu Filminden Bir Kare.....	103
Şekil 70. Kadıyoran 25 Dış Mekân Merdivenleri	104
Şekil 71. Kadıyoran 25 Yatak Odası.....	104
Şekil 72. Kadıyoran 25 Özgün Doğrama Detayı	105
Şekil 73. Kadıyoran 25 Alt Kat İç Mekân Merdivenleri.....	105
Şekil 74. Kadıyoran 25 Bahçe katı veranda	106
Şekil 75. Zeki Sayar Evi Harita Görüntüsü.....	107
Şekil 76. Zeki Sayar Evi.....	107

Şekil 77. Zeki Sayar Evi 1. Kat Planı.....	108
Şekil 78. Zeki Sayar Evi İlk Tasarlandığı Dönemdeki 1. Kat Plan Şeması	108
Şekil 79, 80, 81. Zeki Sayar Evi Merdivenleri.....	109
Şekil 82. Zeki Sayar Evi Cephe Görüntüsü	109
Şekil 83. Zeki Sayar Evi Günümüz Plan Şeması	111
Şekil 84. Rene Marie Kaldam Evi Caddeden Bir Bakış	112
Şekil 85. Rene Marie Kaldam Evi Cephe Detayı.....	113
Şekil 86. Rene Marie Kaldam Evi Yaşam Alanı.....	113
Şekil 87. Rıza Derviş Evi Deniz Cepheden Bir Görünüş.....	114
Şekil 88. Rıza Derviş Evi Yaşam Alanı	115
Şekil 89. Aktörün Merdiven Olarak Tanımlanması.....	117
Şekil 90. Rıza Derviş Evi Merdivenleri	118
Şekil 91. Aktörün Şömine Olarak Tanımlanması	120
Şekil 92. Aktörün Mobilya Olarak Tanımlanması.....	124
Şekil 93. Aktörün Peyzaj Alanı Olarak Tanımlanması.....	127
Şekil 94, 95. Rıza Derviş Evi Bahçesinden bir görüntü.....	129
Şekil 96. Arif V216 [Film sahnesi]. (2018). BKM Film.....	129
Şekil 97. Aktörün Cephe Elemanları ve İç Mekân Panelleri Olarak Tanımlanması	131
Şekil 98. Bahçeye bakan cepheden bir görüntü	134
Şekil 99. Rıza Derviş Evi'ne genel bir bakış	134

GİRİŞ

Modern mimarlık mirası, geçmiş dönemlerin kültürel, sosyal ve politik dinamiklerini somutlaştırarak, toplumsal belleğin oluşumunda kritik bir rol oynar. Bu yapılar, yalnızca estetik ve işlevsel nitelikleriyle değil, aynı zamanda dönemin ideolojik yaklaşımlarını ve toplumsal dönüşüm süreçlerini yansıtan mekânsal belgeler olarak da değerlendirilebilir. Türkiye’de özellikle Cumhuriyet’in ilanından itibaren şekillenen modern mimarlık pratikleri, Batı’daki modernist hareketlerle paralel gelişmiş olsa da kendine özgü sosyo-politik koşullar ve ulusal kimlik inşası süreçleri nedeniyle farklı bir nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda, 1920’lerden 1970’lere uzanan dönemde inşa edilen yapılar, Türkiye’nin modernleşme ideolojisinin mekânsal tezahürleri olarak öne çıkmaktadır.

Batı’da modern mimarlık mirası, sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan teknolojik ilerlemeler, kentsel dönüşümler ve estetik paradigma değişimleriyle ilişkilendirilir. Örneğin, Avrupa’daki modernist yapılar, işlevselcilik ve rasyonalizm gibi akımların etkisi altında biçimlenmiş ve toplumsal değişimleri yansıtan simgesel değerler taşımıştır. Buna karşılık, Türkiye’deki modern mimarlık mirası, Batılılaşma çabaları, ulus-devlet inşası ve geleneksel mimariyle modernizmin sentezi gibi dinamiklerle şekillenmiştir. Bu durum, Türkiye’deki modern yapıların korunması sürecini de Batı’dakinden farklı bir konuma yerleştirmektedir.

Türkiye’de modern mimari mirasın korunmasına yönelik yaklaşımlar, genellikle geç farkındalık ve sınırlı metodolojik çerçeveler nedeniyle tartışmalı bir süreç izlemiştir. Özellikle 20. yüzyıl ortalarında inşa edilen yapılar, “yeni” ve “geçici” olarak algılandığı için uzun süre koruma politikalarının dışında kalmıştır. Oysa bu yapılar, Cumhuriyet’in erken dönem modernleşme projelerinden 1960’ların kentsel gelişimine kadar uzanan çok katmanlı bir tarihsel sürecin ürünüdür. Dolayısıyla, bu mirasın korunması yalnızca mimari değerler üzerinden değil, aynı zamanda sosyo-kültürel ve politik bağlamının anlaşılmasıyla mümkün olacaktır.

20. yüzyılın mimari yapıları, modern mimarlık mirası olarak kabul edilmekte ve bu yapıların belgelenmesi ile korunması, günümüzde önemli bir koruma yaklaşımı haline gelmiştir (Henket, 1998). Türkiye'deki modernleşme süreci, ulusal ve modernist yaklaşımlar doğrultusunda şekillenmiştir (Omay Polat, 2008). Cumhuriyetin ilanı sonrasında, devletin benimsemiş olduğu modernleşme politikası halkın yaşam tarzını dönüştürmeyi amaçlamış ve bu değişim, mimaride de kendini göstermiştir (Aslanoğlu, 1980; Balamir & Asatekin, 1996). Bu dönemde ortaya çıkan yeni kimlik, Batı'nın 'modern' kavramı ile Anadolu'nun tarihsel ve kültürel mirasını harmanlayarak, mimari ortamı o dönemde kurulan yeni toplumsal düzenle uyumlu bir şekilde dönüştürmüştür (Asiliskender, 2004). Modernleşme süreci, sadece kamu yapılarında değil, aynı zamanda konut mimarisinde de yeni bir tasarım anlayışının gelişmesine yol açmıştır (Bozdoğan, 2001). Betonarme yapı sisteminin sunduğu imkanlarla geniş pencereler, cephe düzenlemeleri ve işlevselliğe odaklanmış açık plan düzenlemeleri tercih edilmiştir. Ayrıca, yeni yerleşim alanlarının planlamasında “bahçe şehir” ve “yeni şehir” gibi kavramlar öne çıkmıştır (Baturayoğlu Yöney & Salman, 2010).

1970'lerden itibaren modern mimarlık mirasının kültürel miras kapsamında korunması üzerine tartışmalar başlamıştır. Heynen (1999), modernizmi, sosyo-ekonomik modernleşme sürecinin insanlara dayattığı yaşam biçimiyle, geçmişin tersine “şimdi” ya da “çağdaş” olarak tanımlamış ve bu durumun, modernin koruma ile ilişkilendirilmesini güçleştirdiğini belirtmiştir. Dönemin önde gelen kuramcılarından Mörsch, bu yaklaşımı eleştirerek, “Korumacılar, geçmişi kapsayan tarihçilerden daha geç bir dönemi koruma altına alırlar” şeklinde bir görüş belirtmiştir (Mörsch, 1990). Petzet (1995) ise modern mimarlık mirasının korunmasına dair, yenilik ve estetik değerlerin temel alındığı bir koruma kuramının geliştirilebileceğini ifade etmiştir (Omay Polat, 2008). Sharp (2000), modern mimarlığın kapsamını belirlerken, tarihi referanslardan bağımsız, süslemeden çok işlev, teknik ve mekân koşullarına dayalı tasarım ilkelerine sahip yapıları tanımlamıştır (Sharp, 2000; Omay Polat, 2008). 1990'lı yıllarda UNESCO, DOCOMOMO, ICOMOS ve Avrupa Konseyi gibi birçok uluslararası kuruluş, 20. yüzyıl mirasının belgelenmesi ve korunması üzerine çalışmalar yürütmüş, bu süreç modern mimarlık mirasının tanımlanmasında ve korunmasında önemli bir etki yaratmıştır (Omay Polat & Can, 2008; Salman vd., 2013). Bugün modern mimarlık yapılarının korunması ve tartışılması konusunda en etkili kurumlardan biri olan DOCOMOMO, faaliyetlerini

sürdürmektedir (Eldek, 2014). DOCOMOMO'nun tanımladığı ve pek çok ülkenin kabul ettiği "Modern Mimarlık Mirası" kavramı, 1920-1975 yılları arasında inşa edilen yapıları kapsamakta, ancak bazı yapılar için bu tarihler 1990'lı yıllara kadar uzatılmaktadır (Baturayoglu Yoney, 2016).

Büyükkada'da, "Modern Mimarlık Mirası" olarak kabul edilen dönemdeki konutlar ve kamu yapılarının mimari karakteristiklerinin 1930'lu yıllardan itibaren değişmeye başladığı gözlemlenmektedir. Özellikle Osmanlı Dönemi'ne ait yapılarla birlikte katmanlı bir dokunun ortaya çıkması, Büyükkada'nın doğal ve kültürel mirasıyla bütünleşen bu yapıların önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Diğer birçok kentten farklı olarak Büyükkada'da dönemi yansıtan bu mimari mirasın günümüze büyük oranda korunarak gelebilmesi, doku içerisindeki etkin rolünün devam etmesi, kullanıcı profilinde ciddi değişimler olmaması, dolayısıyla mekânsal kurgunun da hala izlenebilmesi, bu konunun ele alınmasında önemli bir etken olmuştur. Bu etkenler, sosyal yapının birer göstergesi olarak konutların Türk sinemasındaki dönem filmlerinde set mekânı olarak kullanılmasında da etkili olmuş, Büyükkada'da modern mimari mirasın önemli örneklerinden olan Rıza Derviş Evi ve Sadıkgadeler Yalısı mekanları farklı filmlerde sosyo-ekonomik yapının birer göstergesi olarak mekânsal algıyı desteklemiştir. Nesneleri de sosyal yapının birer parçası olarak kabul eden bir araştırma yöntemi olan Aktör-Ağ Teorisi, bu yapıların iç mekân algılarının yansıtılması için bir araç olarak kullanılmış, tez kapsamında seçilen aktörlerle iç mekanlar tanımlanmıştır.

Murat Çetin (2021), iç mekânın yeterince ele alınmadığına dikkat çekerek, iç mekân kurgusunun ve elemanlarının sürekli değişen yaşam döngüsünde değişkenlik gösterdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, bu tez çalışması, modern mimarlık mirası iç mekanlarını korumak için yeni bir strateji geliştirmeyi ve iç mekân korumasıyla ilgili bir kriter oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu hedef doğrultusunda, set mekanları gibi bir mekân türü üzerinden iç mekân korumasını ele alarak bir strateji geliştirilmiştir. Bu stratejiyi geliştirirken, aktör-ağ teorisi kullanılarak, Büyükkada'da yer alan hem Yeşilçam döneminden hem de günümüzde kullanılan set mekanları incelenmiş ve günümüze taşınan iç mekân kurgusu ele alınarak bir strateji oluşturulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, modern mimarlık mirası kavramı ve önemi üzerinde durulmuştur. Modern mimarlık mirası, geçmiş dönemlerin kültürünü ve estetik

değerlerini yansıtan yapılar olarak değerlendirilmektedir. Bu bölümde, modern mimarlık mirasının korunmasının neden gerekli olduğu ve bu mirasın belleğimizi korumak için ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, modern mimarlık mirasının tanımı ve tarihsel gelişimi üzerinde de detaylı bir inceleme yapılmıştır. Modern mimarlık mirasının korunmasına yönelik çalışma, yönetmelik ve tüzükler incelenmiştir.

İkinci bölümde, set mekânı kavramı üzerinde durulmuş ve bu kavramın modern mimarlık mirasının korunmasındaki rolü incelenmiştir. Set mekanları, film ve televizyon yapımlarında kullanılan sahne ve dekorların oluşturulduğu alanlardır. Bu bölümde, set mekânı kavramı aktör-ağ teorisi bağlamında ele alınmış ve set mekanlarının modern mimarlık mirası içindeki yerine odaklanılmıştır. Ayrıca, bu bölümde, modern mimari miras dönemine ait set mekânı örneklerine de yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Büyükkada'da bulunan modern mimari miras set mekanları örneklem olarak ele alınmıştır. Bu bölümde, seçilen set mekanları üzerinde detaylı bir analiz ve karşılaştırma yapılarak somut sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca, set mekanları yerinde fotoğraflanarak iç mekân belgeleri oluşturulmuş ve bu sayede somut bir bellek verisi aktarımı sağlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Büyükkada özelinde seçilen modern mimari miras yapılarında aktör ağ haritalamaları yapılmıştır. Bu bölümde farklı aktörlerin ortak ağlarda kesişimi yapılmış, farklılıklar ortaya çıkarılmıştır. Set mekânı ve kişisel konut kavramları üzerinden korunmuşluk durumu aktör-ağ kuramı çerçevesinde irdelenmiştir. Aktör ağ haritalamaları, her bir yapının içinde yer alan farklı aktörlerin etkileşimlerinin haritalanmasına olanak tanımış; bu etkileşimlerin, yapıların korunma durumları üzerinde nasıl bir etki yarattığı incelenmiştir.

Araştırmanın sonuç bölümünde ise iç mekân korunmasıyla ilgili aynı döneme ait set mekanları ile kişisel konutlar arasında bir karşılaştırma yapılarak bir koruma kriteri önerisi geliştirilmiştir. Bu kriter önerisi, modern mimarlık mirasının iç mekanlarının korunması için yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır ve gelecek araştırmalara yol gösterici olabilecek niteliktedir. Ayrıca, bu önerilen kriter, sadece yapının fiziksel dokusunu korumayı değil, aynı zamanda yapıların kültürel hafızayı taşıyan öğelerinin, sosyal işlevlerinin ve mekânsal organizasyonunun sürekliliğini de gözetmeyi hedeflemektedir.

1. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER ve LİTERATÜR ÇALIŞMASI

1.1. Problem Durumu

Geçmiş dönemlerin yaşam koşullarına, sosyo-ekonomik dinamiklere ve teknolojik olanaklara göre şekillendirilen konutlar, zaman içerisinde farklı etkenler aracılığıyla değişmekte ve dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşümler özellikle iç mekanlarda hissedilmektedir. Günümüz konfor koşullarının yanı sıra değişen estetik algısının da etkisiyle bu mekanların korunması güçleşmektedir. Döneminin özelliklerini yansıtan modern mimari miras yapılarının korunmasında da iç mekan kullanımlarının sürdürülebilirliği konusunda zorluklarla karşılaşıldığı görülmektedir. Yaşadığımız döneme uyum sağlayan ve değişen yaşam tarzlarımıza cevap veren iç mekân unsurları sürekli olarak dönüşmektedir.

Modern mimari mirasın korunması konusunda yasal/ yönetsel süreçler, tanımlama/ belgeleme/ koruma problemleri, yapım tekniği ve malzeme özelliklerinin korunması gibi birçok konuda çalışma olmasına rağmen iç mekân unsurlarının tanımlanması ve korunması için belirlenmiş net bir strateji bulunmamaktadır. Tez kapsamında, bu sorunun ele alınması ve iç mekân özelliklerinin sosyal yapıyla bütünleştirilerek korunması için bir yöntem geliştirilmesi amaçlanmıştır, bu problemin yeni bir bakış açısı ile ele alınması için araştırmalar yapılmıştır. Bu kapsamda, nesneleri de sosyal yapının önemli bir parçası olarak kabul eden Aktör-Ağ Teorisi, modern dönemin iç mekân unsurlarının tanımlanması ve ele alınış biçimlerinin genişletilerek yansıtılması açısından uygun görülmüştür. Bu yöntemle, modern mimari mirasın iç mekanlarını koruma stratejilerinin geliştirilmesine yönelik yeni yaklaşımların keşfedilmesi ve bu alanda daha etkili çözümler sunulması hedeflenmektedir.

Örneklem alan seçimi de önemli bir problem olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki özellikleri taşıyan bir bölgenin örneklem çalışma alanı olarak belirlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Tezin özgünlüğünü ve genel kurgusunu etkileyecek faktörler, yerleşim bölgesinde:

- Modern mimari miras olarak tanımlanan konutların günümüze büyük oranda ulaşabilmiş olması,
- Modern mimarlık döneminde sosyal yaşamın aktif olarak devam etmesi ve bu sosyal yaşama dair izlerin günümüzde de izlenebiliyor olması,
- Modern dönemin mimarlarının önemli yapılarından örneklerin günümüze ulaşabilmiş olması,
- Döneminde topluma etkisi bulunan ve kültürel hafızada yeri olan tanınır kişilerin yaşadığı örneklerin olması,
- İç mekân değişiminin önemli aktörlerinden olan kullanıcı profiline sosyo-ekonomik durumunda ciddi oranda değişimlerin olmaması,
- Dönemindeki özgün kullanıcıların veya ailesinin kullanımında olan örneklerin bulunması,
- Özgün iç mekân unsurlarının korunduğu örnek yapıların bulunması,
- Modern dönemdeki kullanımlarının tespit edilebildiği iç mekân görselleri/ görüntüleri/ belgelerinin ulaşılabilirdiği örneklerin olması

özelliklerini içermesi olarak belirlenmiştir. Tüm bu göstergeler göz önünde bulundurularak yapılan alan araştırması sonucunda; modern dönemin önemli yerleşim merkezlerinden olan, döneminin konutlarının ciddi oranda korunarak günümüze ulaşabildiği, kullanıcı profili genel anlamda da günümüzde de devam eden, yukarıda belirtilen özelliklerin tamamına sahip olan ve özellikle dönemi yansıtan iç mekân görüntülerinin elde edilebildiği set mekanlarını içeren örneklerin bulunduğu Büyükkada, çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, modern mimarlık mirası konutlarındaki iç mekân unsurlarının aktör-ağ teorisi yoluyla tanımlanması ve bu tanımlamalar aracılığıyla korunmalarına yönelik yeni bir bakış açısı oluşturulmasıdır. Bu bakış açısının yanı sıra, modern mimarlık eserlerinin film ve dizi setleri olarak kullanılmasının, iç mekân koruma stratejileri içinde nasıl bir rol oynayabileceği ve bu kullanımların iç mekanların sürdürülebilirliğine katkı sağlayıp sağlamadığı konusuna odaklanılmaktadır. Aynı zamanda modern mimarlık eserlerinin set mekânı olarak kullanılmasının, mimari mirasın korunması ve toplumun bu mirasa olan bağlılığının artırılması gibi amaçlara hizmet edip etmediği araştırılmaktadır. Çalışma kapsamında, modern mimarlık mirasının korunmasıyla ilgili mevcut yaklaşımların incelenerek, set mekânı kullanımının ve aktör-ağ teorisinin bu yaklaşımlara nasıl entegre edilebileceğinin ve koruma stratejilerinin genişletilmesinde nasıl bir potansiyel sunabileceğinin değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Tez çalışması kapsamında ele alınan konunun daha önce ulusal/ uluslararası boyutta çalışılmamış olması, tezin özgünlüğü anlamında önem taşımaktadır. Modern mimari miras konusunda veya aktör-ağ teorisi yaklaşımıyla hazırlanan birçok çalışma bulunmakla birlikte modern mimari mirasın iç mekân unsurlarının aktör-ağ teorisi ile alındığı bir çalışma bulunmamaktadır. Konunun belirli bir coğrafi bölge ve örnekler üzerinden ele alınması, belirlenen teori bağlamında gerçekleştirilen detaylı analizlerin diğer yerleşim birimlerinde veya dönem yapılarında da kullanımını mümkün kılmakta, dolayısıyla örnek bir model oluşturmaktadır. Bu bağlamda, belirli bir bölgeye odaklanmak, farklı tasarım örnekleri üzerinden karşılaştırmalı bir analiz yapmayı mümkün kılacak ve modern mimarlık mirasının iç mekanlarının korunmasıyla ilgili genel ilkelerin yanı sıra bölgeye özgü stratejilerin de incelenmesine imkân tanıyacaktır. Geliştirilen analiz, iç mekanların korunmasıyla ilgili yeni bir söylemin geliştirilmesine ve bu alandaki literatüre katkı sağlamaya odaklanmaktadır. Bu yöntem ile, modern mimarlık mirasının iç mekanlarının korunmasıyla ilgili daha kapsamlı ve derinlemesine bir anlayış geliştirmeyi amaçlanmaktadır.

1.4. Yöntem

Tez kapsamındaki araştırmalar 2 ana başlıkta toplanmaktadır. Araştırmaların birinci aşaması; Büyükada, modern mimarlık mirası kuramı ve Büyükada'daki modern mimarlık mirası konutların incelenmesi çalışmalarını kapsamaktadır. İkinci aşama ise bu araştırmaların sonucu elde edilen verilerin aktör-ağ teorisi kapsamında irdelenmesidir.

Bu bağlamda birinci aşama olan araştırma ve belgeleme sürecinde araştırma sorusunun belirlenmesinde ve konunun incelenmesinde literatür taraması ve yerinde gözlem yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Büyükada'da mevcut tarihi doku yerinde incelenmiş, kamusal yapılar/ alanlar ve konutlar dönemlerine göre değerlendirilmiştir. Literatür taraması sonucunda özellikle 19. yüzyıl yapılarının belgelenmesi hakkında birçok yayın bulunduğu, ancak modern mimarlık mirası ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu anlaşılmıştır. 1920-1980 yılları arasını kapsayan modern dönem yapılarının, özellikle de konutların tescillenerek koruma altına alınmasının ülkemizde tartışmalı ve ihmal edilen bir konu olması nedeniyle bu yapıların belgelenmesinin öncelikli olarak ele alınmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle örneklem alanda ele alınacak yapıların tarih aralığına karar verilmiştir. Belirlenen tarih aralığı kapsamında incelenecek olan yapılara karar verebilmek amacıyla mevcut yapılarla ilgili literatür taranmış, kurum ve kuruluşlardan arşiv taramaları yapılmış, yerinde gözlem ve mevcut araştırmalardan faydalanarak yapılar belgelenmiştir. Genellikle yaz aylarında kullanılan konutların özel yaşam alanları olması ve ev sahiplerinin inceleme veya fotoğraf çekimi izin vermemeleri gibi sorunlar nedeniyle bazı yapıların fotoğraflarına, Adalar Vakfı tarafından Adalar Müzesi'nin "Adalar'ın Kültür Mirası" projesi kapsamında hazırlanan adalarmiras sitesinden ve ilgili literatürden faydalanılarak ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle adadaki modern mimarlık mirası konutlar tespit edilmiş, yerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Adada modern dönem konut stoğunun yoğunluğu ve tamamının makale kapsamında ele alınma güçlükleri nedeniyle günümüze ulaşan örneklerin mevcudiyeti ve temsil sayıları göz önünde bulundurularak konut tipolojilerinin temsilcisi olabilecek örnekler seçilmiştir. 1930'lu, 1940'lı, 1950'li, 1960'lı ve 1970'li yıllarda inşa edilen yapılar olarak gruplandırılan örnekler seçilirken, mümkün olduğunca adadaki farklı mimari karakteristik oluşturan örnekleri temsil edebilecek yapılar belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci aşaması olan aktör-ağ teorisinin Büyükada konutlarındaki iç mekân unsurları bağlamında incelenmesi kapsamında, öncelikle aktör-ağ teorisi hakkında literatür ve yöntem araştırmaları yapılmıştır. Araştırma kapsamında iç mekân unsurlarından Büyükada modern dönem konutlarının iç mekân tasarımını temsil eden beş kavram seçilmiştir. Bu kavramlar; merdiven, şömine, mobilya, peyzaj alanı ve dekoratif cephe sistemleri olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, Büyükada özelinde sıklıkla rastlanan, modern dönem izleri taşıyan ayrıca Büyükada gündelik yaşantısına günümüzde de yansımaları bulunmakta olan kavramlar seçilmesine özen gösterilmiştir. Aktör olarak tanımlanan kavramların seçilme sebebi bu unsurların, kullanıcı davranışlarını yönlendirme, mekân deneyimini biçimlendirme ve sosyal etkileşimleri etkileme gücüne sahip olmasıdır.

Örnek yapıların belirlenmesi aşamasında, yapıların seçimi, adada farklı özellikleriyle ön plana çıkan yapılar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yapıların iç mekânlarının incelenmesi ve yayınlanması konusunda birçok yapıda izin problemleri yaşanması nedeniyle iç mekân incelemesi yapılabilen örneklerin seçilmesi öncelikli olmuştur. Seçilen örneklerden Rıza Derviş Evi ve Sadıkoğlu Villası, çeşitli dönemlerde film ve dizi prodüksiyonlarında set mekânı olarak değerlendirilen yapılar arasında yer almaktadır. Kadiyoran 25, Rene Marie Kaldam Evi ve Zeki Sayar Evi ise halen aktif yaşamın sürdüğü, konut işlevini koruyan modern dönem yapıları olarak öne çıkmaktadır. Bu ayrım, çalışmada yalnızca fiziksel mekânın değil, kullanım durumu ve süreklilik bağlamında kültürel mirasın korunmasına ilişkin farklı dinamiklerin analizine olanak sağlamıştır. Özellikle set mekânı olarak kullanılan yapıların, aktif yaşamın sürdüğü yapılara kıyasla daha iyi korunmuş oldukları gözlemlenmiştir. Ayrıca o dönemlerdeki sosyal yaşam ve iç mekân görüntülerinin elde edilebilmesi açısından da önemli bir avantaj olmuştur. Bu nedenle Türk sinemasında Büyükada'da geçen veya set mekânı olarak Büyükada'daki yapıları kullanan tüm film ve diziler incelenmiş, dönem yapıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda bu özellikleri taşıyan çok sayıda film/ dizi olmasına karşın, modern mimarlık mirası yapılardan sadece 2 konutun set mekânı olarak kullanıldığı tespit edilmiş, bu yapıların ikisi de çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Araştırmanın temel yapısı, çalışmanın kavramsal ve metodolojik çerçevesini ortaya koyacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu yapının görsel temsili, araştırma sürecinin aşamalarını ve bu aşamalar arasındaki ilişkileri açık bir biçimde sunan Şekil 1'de ifade

1.5. Literatür Araştırması

Literatür taramasında, bilimsel yayınlar (kitaplar, makaleler, tezler, bildiriler) temel referans kaynakları olarak kullanılmıştır. Bilimsel yayınlara erişim dijital arşivler, üniversite kütüphaneleri ve Büyükşehir Kütüphanesi yolu ile sağlanmıştır. Akademik tezler kapsamında yapılan literatür taraması dört ayrı tarama süreci olarak YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında ve ProQuest uluslararası tez veri tabanında yapılmıştır. İlk taramada; ‘Büyükada’, ikinci taramada; ‘aktör-ağ teorisi’ üçüncü taramada ‘set mekânı’ son taramada ise; ‘modern mimarlık mirası’ kavramları üzerine çalışılmıştır. Literatürde yer alan Büyükşehir ile ilgili araştırmaların büyük bir kısmının yapı ölçeğinde veya belirli bir tematik konu çerçevesinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Literatür özeti, Büyükşehir’ya dair gerçekleştirilen bu çalışmaların, spesifik konutlara ilişkin ayrıntılı analizler sunduğunu ortaya koymasına rağmen, iç mekân koruma konusunu ele alan bir tartışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca, aktör-ağ teorisinin mimarlık disiplinde henüz yaygın bir şekilde benimsenmediği dikkat çekmektedir. Literatür taraması sonucunda, koruma ile aktör ağ teorisini bir arada kullanan "Kentsel Kültürel Miras Alanlarında Alan Yönetimi Deneyimleri ve Yerele Özgü Koruma Yönetim Model Önerisi: Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi Örneği" başlıklı tez çalışmasının yalnızca yönetim modeli üzerine odaklandığı, iç mekân ve koruma konularına dair derinlemesine bir inceleme gerçekleştirilmediği anlaşılmaktadır. Set mekânları üzerine yapılan literatür taramasında ise, koruma ve set mekânı kavramları arasında bir bağ kurabilecek herhangi bir çalışmaya ulaşmak mümkün olmamıştır. Modern mimarlık mirası kavramını içeren literatür çalışmalarında, benzer yer ve zaman aralığında gerçekleştirilen bir incelemeye rastlanmadığı, bu bağlamda yapılacak olan çalışmanın literatürün önemli bir katkı sunacağı sonucuna varılmıştır.

1.5.1. Büyükşehir Üzerine Yapılan Araştırmalar

Araştırma sürecinde, konunun tarihsel, mekânsal ve kültürel boyutlarını derinlemesine incelemek amacıyla kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Akpınar’ın *Büyükada: Bir Ada Öyküsü* (Akpınar, 2014), Millas’ın *Ada-i Kebir* (Millas, 2014), Deleon’un *Büyükada Anıtlar Rehberi* (Deleon, 1993), Kuruyazıcı’nın *Adalar, Binalar, Mimarlar* (Kuruyazıcı, 2011), Freely’nin *Prens Adaları* adlı eserinin 2015 tarihli üçüncü basımı (Freely, 2010) ve Erdenen’in *İstanbul Adaları* (Erdenen, 1962) başta

olmak üzere çeşitli kitaplar, ansiklopedi maddeleri ve akademik bildiriler incelenmiş; bu kaynaklar, araştırmanın kuramsal altyapısını destekleyici nitelikte değerlendirilmiştir.

Tuğlacı'nın Tarih Boyunca İstanbul Adaları adlı eseri, İstanbul'un Prens Adaları'nın, özellikle de Büyükada'nın tarihsel, coğrafi, sosyal ve kültürel dinamiklerini kapsamlı bir şekilde inceleyen önemli bir kaynaktır. Kitap, adaların coğrafi yapısını, toplumsal yaşamını, mimari özelliklerini derinlemesine ele almaktadır. Tuğlacı, adaların mimari yapısını ve sosyal yaşamını gözler önüne sererken, detaylı bir anlatım tercih etmiştir. Ayrıca, kitabın anlatımı görsel materyallerle desteklenmiş olup, adaların tarihsel ve kültürel mirası üzerine önemli bilgiler sunmaktadır (Tuğlacı, 1985). Bu çalışma, Adalar'ın farklı yönlerini anlamak için temel bir başvuru kaynağı teşkil etmektedir ve bu bağlamda literatür taramasının önemli bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Arslan'ın 2023 yılında tamamladığı “Büyükada Hacıoğlu Köşkü'ndeki Koruma Sorunları ve Koruma Uygulamaları Hakkında Bir Araştırma” başlıklı tezinde; Büyükada'nın tarihçesi ve 19. yüzyılın başlarındaki mimari evrimi incelenerek, adanın bir sayfiye yeri haline gelmesi ve varlıklı kesimin tercihleri üzerinde durulmuştur. Hacıoğlu Köşkü'nün mimari özellikleri ve tarihi önemi detaylandırılmış, koruma sorunları ve restorasyon sürecindeki zorluklar ile uygulanan teknikler ele alınmıştır. Köşkün koruma uygulamaları, projeler ve müdahalelerle birlikte geniş bir perspektiften değerlendirilmektedir. Çalışmanın yöntemi, yapıda yapılan gözlem ve araştırmaların yazılı, çizili ve görsel verilerle incelenmesini ve sunulmasını içermekte, bu kapsamda basılı kaynaklar ile kurum arşivleri gözden geçirilmiş ve doğrudan gözlemler birincil veri olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Hacıoğlu Köşkü Restorasyonu, geleneksel ahşap mimarinin korunması açısından önemli bir örnek sunmakta ve koruma uygulamalarıyla ilgili uluslararası standartlar konusunda bilgi sağlamaktadır. (Arslan, 2023).

Çoban'ın 2023 yılında tamamladığı “Kültürel ve Doğal Mirasların Korunmasında Bütüncül Bir Yaklaşım Olarak Hikâye Rotaları: Büyükada Örneği” başlıklı tez çalışmasında, "kültür rotası" kavramı üzerinden kurgulanan hikâye rotaları ile Büyükada'nın kültürel ve doğal değerlerini koruma, canlandırma ve yaşatma hedeflenmiştir. Somut ve somut olmayan kültürel miras, kentsel bellek üzerinden değerlendirilmiş, mimari yapıların hikâye değeri sözlü ve saha çalışmalarıyla analiz

edilmiştir. Hafıza mekânları olarak tanımlanan bu yapılar, meydanlar, sokaklar ve doğal miras alanlarıyla zenginleştirilmiş ve iki farklı hikâye rotası oluşturulmuştur. Tarihi kentlerde kültürel hafızanın korunması için önerilen rotaların hikâyelere odaklanması gerektiği vurgulanmıştır. Araştırmanın sonuç kısmında, literatüre katkılar değerlendirilmiş ve Büyükada'nın kent dokusunun korunması için öneriler sunulmuştur. (Çoban, 2023).

Karsan Ayanoğlu'nun 2019 yılında tamamlamış olduğu "Büyükada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Değerlendirme Yöntemleri" başlıklı doktora tez çalışmasında, Büyükada'nın coğrafi konumu, topografyası, iklimi ve bitki örtüsü gibi doğal özelliklerini incelemekte, ulaşım, tarihsel gelişim ve sosyo-kültürel değişimleri özetlemektedir. Kıyı alanları, ormanlar, parklar ve mimari yapılar gibi doğal ve kentsel peyzaj unsurları araştırılmıştır. Büyükada'nın tarihsel süreçteki sosyo-kültürel, politik ve ekonomik olaylar incelenerek, mevcut ve kaybolmuş zenginlikler tespit edilmiştir. Ayrıca, 20. yüzyıl başlarından itibaren oluşturulan tarihi haritalar ve görsel belgeler derlenmiştir. Tezde, adanın değişim ve dönüşümünün korunma stratejileri bağlamında değerlendirilmesi için İngiltere'deki kültürel peyzaj ve tarih tanımlama örnekleri referans alınmıştır. Büyükada'nın durumu UNESCO ve ICOMOS kriterlerine göre değerlendirilmiş, peyzaj karakter alanları üzerinden değişim haritalanmıştır. Analitik bir yöntemle, kuramsal bir çerçeve oluşturularak holistik bir yaklaşım benimsenmiştir. ICOMOS koruma kriterleri ile mevcut doğal ve kültürel unsurların tarihi gelişimi analiz edilmekte, planlama süreci aracılığıyla adanın geçmişten bugüne değişimi tanımlanmaktadır. Ayrıca, ziyaretçi yönetimi stratejileri geliştirilerek Büyükada'nın kültürel peyzajını koruyacak önlemler önerilmektedir. Tezin yöntem bölümünde, kültürel ve kentsel peyzaj kavramlarına odaklanılmakta, dünyada kabul gören uygulamalarla bir değerlendirme sistemi oluşturulmaktadır. Bu sistem, koruma alanlarının yönetim süreçlerine veri aktararak, etkili bir planlama ve yönetim temelini sağlamaktadır. (Ayanoğlu, 2019).

2018 yılında Balcılar tarafından tamamlanan "Büyükada Nizam Mahallesi'ndeki 19. Yüzyıl Konutlarında Cephe Biçimlenişi" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında; Büyükada'nın özgün kimliğini koruyan en önemli mahallelerinden biri olan Nizam Mahallesi'ndeki 19. yüzyıl konutlarının belirlenmesi öncelikli bir hedef olarak belirlenmiştir. Ayrıca, adada koruma gerektiren ve dönem özelliklerini yansıtan konutlar

çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Envanter çalışması yapılan evler arasından iyi korunmuş olanlar detaylı bir şekilde incelenerek, bu konutlar, malzeme ve yapım teknikleri, plan tipleri, cephe düzenlemeleri ve bezeme gibi alt kategorilere ayrılarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Nihayetinde, Büyükkada mimarisi değerlendirilecek ve geç dönem Osmanlı konut mimarlığındaki yeri hakkında söylemlere yer verilmiştir. (Balcılar, 2018)

Özkaraman tarafından 2018 yılında tamamlanan “Büyükkada 82 Ada, 9 Parselde Yer Alan Köşkün Koruma Projesi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, Söz konusu köşkün günümüzdeki durumu, modern teknolojiler kullanılarak belgelenmiş; tarihi araştırmalarla özgün karakteri tanımlanmış ve çağdaş restorasyon ilkelerine uygun bir proje geliştirilmesi hedeflenmiştir. Yapının mevcut işlevinin, özgün kimliğini bozmayacak biçimde sürdürülmesi sağlanarak korunması ve adadaki sivil mimarlık örnekleri arasında kendine özgü detaylarla yer alması amaçlanmaktadır. Çalışma, öncelikle yapının rölövesinin çizilmesi ve fotoğraflarının çekilmesiyle belgelendirilmiştir. Ayrıca, Büyükkada’nın yerleşim tarihi ve konut mimarisi özellikleri incelenmiştir. Restitüsyon önerisi oluşturulurken, yapıdan elde edilen izler ve o döneme ait tipolojik veriler dikkate alınmıştır. (Özkaraman, 2018).

Ceylanlı tarafından 2015 yılında tamamlanan “Büyükkada, Its Summer Residences, And The Bourgeois Ottoman Interior At The Turn Of The Twentieth Century” başlıklı doktora tez çalışmasında Büyükkada’nın sosyal tarihini on dokuzuncu yüzyıl sonu ile yirmi birinci yüzyıl başı arasında, yazlık konutların iç mekânları üzerinden incelenmiştir. İstanbul’a yakın bir yazlık yer olarak Büyükkada’nın sosyal özelliklerini anlamak için Osmanlı başkentindeki ekonomik, politik ve sosyal yapıdaki değişiklikler ele alınmıştır. Tezin ana arşiv kaynakları arasında Osmanlı Arşivleri, İstanbul Vilayet Gazetesi ve Raymund Haritası bulunmaktadır. İstanbul Vilayet Gazetesi, adadaki evlerin sahipleri, boyutları, konumları ve fiyatları hakkında bilgiler sunarak Büyükkada’nın kentsel, mekânsal ve sosyal özelliklerinin analizine olanak tanımıştır. Raymund Haritası, adadaki evlerin inşaat malzemelerini ve yerleşimlerini göstermektedir. Koruma Kurulu’ndan alınan planlar, evlerin mekânsal düzenlerini sergilemiş, ziyaret edilen evler ise burjuva iç mekânlarının kalıntılarını ortaya koymuştur. Bu kaynaklar, adanın kuzeybatısındaki Nizam Mahallesi’nin, Osmanlı toplumunun varlıklı kesimi tarafından meskûn olduğunu, etnik çeşitliliğin Osmanlı burjuvazisinin karakterini yansıttığını göstermiştir. Öte yandan,

adanın merkezi ve çevresindeki mahallelerde daha düşük gelirli insanların yaşadığı belirlenmiştir. Bu çerçevede, yüzyılın başındaki Büyüka ve burjuva sakinlerinin tarihi yeniden değerlendirilmektedir. (Ceylanlı, 2015).

Selvi tarafından 2020 yılında tamamlanan “İstanbul Büyüka Maden Mahallesi 19.Yüzyıl Köşk Cephelerinde Art Nouveau Etkisi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, Büyüka’nın yerleşim tarihi ve konut mimarisi özellikleri incelenmiştir. Araştırma sürecinde, adanın tarihi hakkında bilgi sağlayan gravürler, eski haritalar ve yazılı kaynaklardan faydalanılmıştır. Adalar Belediyesi arşivi ve İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivlerinden, eserlerin projelerine erişim sağlanmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda, çalışma kapsamı Büyüka Maden Mahallesi’nin 19. yüzyıl Art Nouveau üslubuna ait cephe süslemelerinin incelenmesini içermektedir. Çalışmanın yöntemi olarak, Maden Mahallesi’nde özgün karakterini koruyan Art Nouveau cephe süslemelerine sahip yapılar tespit edilmiştir. İlk olarak, Büyüka ve Prens Adaları’nı kapsayan bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve bu çerçevede adanın tarihi ile sosyo-kültürel kimliği üzerine metinler hazırlanmıştır. Maden Mahallesi sınırları içindeki Art Nouveau üslubundaki yapıların katalogda kullanılacak fotoğrafları çekilmiştir. Ayrıca, V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinden elde edilen fotoğraflar, Adalar Belediyesi arşivindeki mimari projeler ve günümüzdeki fotoğraflarla birlikte bir katalog oluşturulmuş ve bu çalışma tez haline getirilmiştir. (Selvi, 2020)

Özerdem tarafından 2014 yılında tamamlanan “Büyüka Kalvokoresis Köşkü Restorasyon Projesi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, yapının güncel durumunun 1/50 ölçekli rölöve çizimleri ve fotoğrafları ile belgelenmesi hedeflenmiş; bunun yanı sıra, yapının bulunduğu çevre ile inşa edildiği döneme dair yazılı ve görsel kaynakların incelenmesiyle köşkün detaylı bir tanımı yapılması amaçlanmıştır. Yapının geçirdiği değişikliklerin tespit edilebilmesi için eski haritalar, fotoğraflar ve yazılı belgeler gözden geçirilmiş; yapının özgün durumu, benzer yapılar ve kendi özgün detayları dikkate alınarak bir restitüsyon önerisi geliştirilmiştir. (Özerdem, 2014).

Garipoğlu’nun çalışması, Büyüka tarihi, sosyo-ekonomik ve demografik yapısı ve değişimi hakkında bilgiler içermektedir (Garipoğlu, 2013). Ertin’in çalışmasında Büyüka’nın tarihsel süreç boyunca algısı üzerinden çıkarımlar yapılmıştır. Bu çalışma,

İstanbul'un köklü tarihi ile paralel olarak adaların geçmişteki kullanımını, rekreasyonel öneminin ne zaman kavrandığını ve tarihi miraslarının günümüzde turizm ve rekreasyon faaliyetlerine nasıl katkıda bulunabileceğini incelemektedir. (Ertin, 2022).

Büyükkada'da mimari mirasın belgelendiği, harita üzerinde işaretlendiği, cephe fotoğraflarının yanı sıra bazı yapıların eski fotoğraflarının da bulunduğu adalarmiras web sitesi, özellikle mahremiyet ve kullanıcı izni problemleri nedeniyle fotoğraf çekimi gerçekleştirilemeyen yapılarda önemli bir kaynak olmuştur.

1.5.2 Aktör Ağ Teoremi Üzerine Yapılan Araştırmalar

Tez çalışması süresince, sosyal yapıları anlamak ve bu yapılar içerisindeki insan ve insan-dışı ögeler arasındaki ilişkileri analiz edebilmek amacıyla Actor-Network Theory (ANT) üzerine kapsamlı bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Latour'un *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory* adlı eseri (Latour, 2005), teorinin temel kavramlarını derinlemesine anlamak ve söz konusu yaklaşımı diğer sosyal bilim disiplinleriyle ilişkilendirebilmek adına sıkça başvurulmuş temel kaynaklardan biri olmuştur. Latour'un çalışması, aktörler arasındaki çok yönlü ilişkileri ve bu ilişkilerin toplumsal yapının oluşumuna katkılarını açıklamada önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Aktör-Ağ Teorisi (AAT), özne ve nesne arasındaki geleneksel ayrımları sorgulayan ve bu ikiliği minimize etmeyi amaçlayan sosyal kuram yaklaşımlarından biridir. Bu bağlamda, Yaneva'nın (2009) *Making the Social Hold: Towards an Actor-Network Theory of Design* başlıklı çalışması, özellikle tasarım ve mimarlık alanında nesnelerin sosyal yaşam içerisindeki rolünü anlamada önemli katkılar sunmaktadır. Yaneva, nesnelere pragmatik bir bakışla yaklaşılması gerektiğini vurgulamakta ve onları izleyerek toplumsal, ekonomik ve sosyolojik yönlerin nasıl biçimlendiğini ortaya koymayı önermektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda, araştırma kapsamında nesnelerin yalnızca fiziksel varlıklar olarak değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin taşıyıcısı olarak değerlendirilmesi hedeflenmiş; nesnelerin karakteristik özelliklerinin yeniden tanımlanmasına olanak sağlayan AAT perspektifinden yararlanılmıştır. Dolayısıyla, Yaneva'nın (2009) çalışması, özellikle nesne-merkezli analizlerin kuramsal temellendirilmesinde ve özne-nesne ilişkilerinin yeniden ele alınmasında önemli bir kuramsal referans noktası olarak değerlendirilmiştir.

Malzeme kültürünün sosyal bilimler içerisindeki konumunu yeniden düşünmeye olanak sağlayan önemli kuramsal çerçevelerden biri de Appadurai tarafından ortaya konulmuştur. Appadurai (1986), *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective* adlı eserinin giriş bölümünde, “nesnelerin sosyal yaşamı” kavramını geliştirerek, nesnelerin de insanlar gibi bir kariyere, sosyal yaşama ve hatta biyografiye sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, nesneleri yalnızca tüketim nesnesi olarak değil, zaman içerisinde farklı anlamlar kazanan, el değiştiren ve bu süreçlerde toplumsal ilişkileri şekillendiren aktörler olarak ele alır. Appadurai’nin malzeme kültürüne dair bir diğer önemli vurgusu ise nesnelerin sabit ve değişmez kimliklere sahip olmadığı, aksine, bağlamlarına ve dolaşımlarına göre yeniden tanımlandıkları yönündedir. Bu perspektif, çalışmada ele alınan fiziksel çevre ve nesnelerin toplumsal bağlam içerisindeki değişken rollerini anlamada temel bir kuramsal dayanak sağlamıştır (Appadurai, 1986).

Sekban tarafından 2019 yılında tamamlanan “Kentsel Kültürel Miras Alanlarında Alan Yönetimi Deneyimleri ve Yerele Özgü Koruma Yönetim Model Önerisi: Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi Örneği” başlıklı doktora tez çalışmasında, kentsel kültürel miras alanlarının yönetiminde karşılaşılan sorunlar değerlendirilmiş ve bu sorunların sebeplerine odaklanılmıştır. Dünya Miras Merkezi’nin, Dünya Miras Listesi’ne dahil alanlar için sürekli ve düzenli veri sağlaması nedeniyle, örneklem kümesi bu listeye kayıtlı alanlardan seçilmiştir. Örneklemdeki varlıkların koruma sorunlarının alan yönetimi çalışmalarıyla ilişkisi incelenmiş, özellikle "Yönetim ve Kurumsal Faktörler" üzerine yoğunlaşmıştır. Elde edilen bulgular, küçük ölçekli ve az kriterli alanlarda daha az bileşen bulunduğunu ve yerel yönetim ile yerel finans kaynakları dengesinin yönetim süreçlerinde daha etkili olduğunu göstermiştir. Kurumsalcı bir yaklaşımla yönetilen alanlardan, yönetim bileşenleri sayıca az olanların ilişki ağlarının incelendiği ve aktör ağ teorisine yakın bir sistem oluşturduğu tespit edilmiştir. Yönetim sorunlarının çözümü için sistem değişikliği önerilmiş ve parçalı bir yaklaşımda Aktör Ağ Teorisi esaslı bir yönetim modeli geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, ülkenin mevcut yönetim mekânizması ve koruma gelenekleri göz önünde bulundurularak, tüm sistemin daha küçük ölçekli, yerel düzeyde örgütlenen ve yerel kaynaklarla finanse edilen bir yapı içerisinde aktör ağ teorisi çerçevesinde uyumlu hale getirildiği belirtilmiştir. (Sekban, 2019).

Seçilmişler ve Yeniden’in çalışmasında koruma sorununun çözümü için kurumsalcı / alan yönetimi ve çoğulcu /aktör ağ teorisi yaklaşımları ele alınarak bu doğrultuda da ağ

kavramı, sosyal ağ ve aktör ağ bağlamında irdelenerek karşılaştırılmıştır. Çalışmada, kurumsalcı yaklaşımın alan yönetimi bağlamında ideal bir yapı önermesine rağmen, etkin olamamasının nedeni, karmaşık ilişkiler ağı ile oluşan aktör ağların kentleri etkilemesi olduğu ileri sürülmektedir. Bu noktadan hareketle de sosyal ağ ve aktör ağ kavramları ele alınarak karşılaştırılmıştır. Sosyal ağ yaklaşımı bir Topluluktaki bireylerin birlikte bulunma nedenlerinden biri olarak bireylerin kendi aralarındaki ilişkisel çerçeveyi ele alan ve bunu Sosyal Ağ Analizi yöntemi bağlamında irdeleyen bir yaklaşım olarak sunulurken, Aktör ağ teorisi tüm canlı ya da objelerin eşit olarak eylemde bulunma potansiyelinden hareketle bu potansiyele sahip tüm oluşumları aktör olarak kavramsallaştırarak ele alan bir yaklaşım olarak ifade edilmiş ve karmaşık ilişkiler etrafında oluşan mekânı irdellemek için elverişli bir yöntem olarak ele alınmıştır. Sosyal ağ analizi bireyler arasındaki ilişkilerin nedensellikleriyle nicel olarak ilgilenip bu ilişkisel yapıların aşamalarını analiz eden bir yaklaşım olarak ifade edilirken, aktör ağın yapısı ile ilgilenmek yerine, sonuçta ortaya çıkan sonucun çeşitliliğine odaklandığı belirtilmiştir. Dolayısıyla aktör ağ teorisinin çeşitli aktörlerin çok yönlü ilişkilerinin irdelenmesine olanak sağlayarak, sosyal ağ analizinin düzenli ilişkilere odaklanan sınırlayıcı bakış açısından sıyrıldığı ifade edilmiştir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında; karmaşık yapıdaki, tekrar üretilen kent mekânının, kültürel mirasını yitirme sorununun irdelenmesi için sosyal ağ analizi yerine aktör ağ teorisinin tercih edilmesi önerilmiştir (Seçilmişler ve Yenen, 2011).

Paköz'ün çalışmasında, "ilişkiselik" kavramını "vernaküler" bağlamında ele alarak, teorik çerçeve olarak "Aktör Ağ Teorisi'ni (ANT)" benimsemektedir. Modernitenin doğa-toplum ve özne-nesne ayrımına dayandığı bilinmektedir; bu ayrım, özneyi aktif, nesneyi ise pasif kılmaktadır. Ancak ANT, bu ikiliğin ötesine geçerek, insan ve nesne arasındaki sınırları ortadan kaldırmakta ve sosyal ilişkilerin sadece insanlardan ibaret olmadığını, nesnelerin de bu ilişkilerde belirleyici bir rol oynadığını savunmaktadır. ANT, toplumsallığı sosyal, söylemsel ve nesnel unsurların bir araya gelmesi olarak tanımlamakta ve bu unsurlar arasındaki melez ilişkilerin toplumsal dinamikleri nasıl şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Mimarlık alanında bu yaklaşım, disiplinlerin sınırlarının geçirgen olduğunu ve mimarlığın da toplumsal ilişkilerle iç içe geçmiş bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Vernaküler mimarlık ise, farklı disiplinlerden gelen unsurların etkileşimde bulunduğu bir alan olarak, bu ilişkilerin somut bir örneğini

sunmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'deki mimarlık pratiğinde ortaya çıkan vernaküler söylemler incelenerek, bu söylemlerin sosyal, söylemsel ve maddesel unsurlar arasındaki melez ilişkileri nasıl inşa ettiğine dair bir anlayış geliştirilmiştir. ANT perspektifinden bakıldığında, mimarlık sadece fiziksel bir alan olarak değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin bir yansıması olarak ele alınmaktadır. Vernaküler yapılar, bu ilişkileri anlamlandırmak ve yeniden üretmek için önemli araçlar haline gelmektedir. Sonuç olarak, ANT'nin sunduğu çerçeve, mimarlığın sosyal ilişkilerle olan karmaşık etkileşimini anlamamıza yardımcı olmakta ve vernaküler mimarlığın toplumsal bağlamda nasıl bir rol oynadığını daha derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır. (Paköz, 2020).

1.5.3 Set Mekânı Üzerine Yapılan Araştırmalar

Mekânın yalnızca fiziksel bir nesne değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve duygusal bir inşa biçimi olduğunu savunan mimarlık kuramları (Lefebvre, 1991; Tuan, 1977), sinema gibi temsili mecraların mimari düşüncenin gelişiminde oynadığı rolü daha görünür kılmaktadır. Bu bağlamda film setleri, yalnızca görsel anlatının bir aracı değil, aynı zamanda mekânın deneyimlenme biçimini sorgulayan, yeniden kuran ve hatta koruyan özgün mimari platformlar olarak değerlendirilebilir. Dietrich Neumann'ın vurguladığı üzere, iç mimarlık sinemada teknik ve sözleşmesel sınırlamalardan bağımsız biçimde varlık gösterebilir; böylece tasarımcılar, idealize edilmiş mekânlar aracılığıyla kuramsal yaklaşımlarını deneyimlenebilir hâle getirme olanağı bulurlar (akt. Bulhaz, 2020). Bu özgürleştirici ortam, tasarımın yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda düşünsel bir üretim olduğunu ortaya koyar.

Buñuel'in sinemayı "mimar ve iç mimarların en cesur düşlerinin sadık birer tercümanı" olarak tanımlaması da bu perspektifi destekler (Buñuel, 1996). Film setleri, özellikle modern mimarlık mirasına ait mekânsal anlayışların yeniden üretilebildiği ya da hayal gücüyle harmanlanarak dönüştürülebildiği geçici ancak güçlü araçlardır. Böylece sinema, mekânın hem maddi hem de simgesel boyutunu yeniden kurgulayarak, modern mimari mirasın korunmasına ve kamusal hafızada yer edinmesine katkı sunar. Bu durum, mimarlığın yalnızca inşa edilen değil, aynı zamanda anlatılan, temsil edilen ve hatırlanan bir pratik olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

İlkdoğan'ın belirttiği gibi, mekân, sinemada yalnızca bir arka plan olmaktan çıkıp, adeta hikâyenin başrol oyuncusu haline gelir. Mekân, filmde anlatının ilerlemesi ve karakterlerin gelişimi ile doğrudan ilişki kurarak, hikâyenin bir parçası hâline gelir. Kelimeler, semboller ve simgeler, bu anlam inşasında mekânın rolünü güçlendirir ve onu bir gösterge olarak işlevsel hâle getirir. Bu bağlamda, iç mimarlık sadece görsel bir dekor ya da set oluşturmakla sınırlı kalmayıp, filmde ana karakterlerden biri olarak kendini gösterir (İlkdoğan, 2020).

İnceoğlu'nun ifade ettiği gibi, mekân filmdeki anlatı ve atmosferin oluşturulmasına önemli bir katkı sağlar; çekim açıları, ölçekler, renkler ve ışık-gölge gibi görsel unsurlar ile mekân da hikâyenin anlamını derinleştirir. Olayların geçtiği mekânlar, karakterlerin psikolojik durumlarını ve toplumun yapısını yansıtarak, anlatının gelişimine katkıda bulunur ve yönetmenin iletmek istediği mesajı pekiştirir. Ayrıca mekân, seyirci ile film karakterleri arasında duygusal bir bağ kurulmasına olanak tanır, bu sayede filmdeki tamamlayıcı rolünü üstlenir. Mekân, sinemada ilk yıllardan itibaren bu işlevi yerine getirerek anlatının ayrılmaz bir parçası olmuştur (İnceoğlu, 2022)

Sakarya tarafından 2018 yılında tamamlanan “Bilim Kurgu Filmlerinde Kent ve İç Mekân Olgusunun Zaman İçindeki Değişimi: Metropolis, 2001: A Space Odyssey, Blade Runner, ve Minority Report Örnekleri” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, Bir model ve kültürel nitelik kazanmış bazı bilim kurgu filmlerinin arka planını oluşturan kent ve iç mekân olgularının zaman içindeki değişimi dört döneme ayrılarak incelenmiştir. Seçilen dönemlerin filmleri arasında 1927 yapımı *Metropolis*, 1968 yapımı *2001: A Space Odyssey*, 1982 yapımı *Blade Runner* ve 2002 yapımı *Minority Report* yer almıştır. Bu filmler, kent ve iç mekân tasarımlarının en ince detaylarıyla düşünülmüş olmaları ve bulundukları dönemlerdeki tasarım kaliteleri nedeniyle tez kapsamında seçilmiştir. 1960, 1980 ve 2000 yıllarındaki olayların, akımların ve teknolojilerin, bu bilim kurgu filmlerindeki kent ve iç mekân tasarımlarına yansımaları incelenmiştir. Özellikle dönemin siyasal ve toplumsal olaylarının tasarıma nasıl yansıdığına dair açıklamalar yapılırken Şumnu'nun makaleleri ve Lynton'un (1982) kitabı kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca, Soğuk Savaş'ın dünya üzerindeki etkilerini derinlemesine ele alan Çimen (2015), bu siyasi ortamda gelişen sanatı anlatan Clark (2011) ve dönemin teknolojisinin sanata etkilerini irdeleyen Turani (2015) gibi yazarların eserlerinden alıntılar yapılmıştır. Bunun yanı sıra, filmlerdeki kent ve iç mekân tasarımlarını ele alan bölümlerde, Özen (2006) ve

Küpelı İğdelı (2013) yüksek lisans tezlerinde sundukları eleştiriler ve çıkarımlar, bunları destekleyen görsellerle birlikte kullanılmıştır (Sakarya, 2018).

Yakupoğlu tarafından 2017 yılında tamamlanan “Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Mimarlık ve Sinemadaki Temsili: Türkiye'nin Kalbi Ankara (1934) Filmi” başlıklı yüksek lisans tezinde, mimari yapıların modernleşme fikrinin temsilindeki rolü tartışılmıştır. Bu çerçevede, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Türkiye’de yaşanan modernleşme süreci ele alınmış ve modernleşme fikrinin mimaride ve görsel medyada nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Örnek çalışma olarak, Erken Cumhuriyet Dönemi’ni en iyi yansıtan ve daha önce çok az incelenmiş olan *Türkiye’nin Kalbi Ankara* (1934) filmi seçilmiştir. Bu filmde modernleşme fikrinin nasıl ifade edildiği ve mimari yapıların bu ifade içindeki yeri sorgulanmıştır. *Türkiye’nin Kalbi Ankara* (1934) filminin Atatürk’ün talimatıyla çekilmiş olması, modernleşen Türkiye’yi eski ve yeni arasında bir kontrastla anlatması ve Cumhuriyet döneminde inşa edilen mimari yapıların kullanılması açısından, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde modernleşmenin topluma ve mimariye etkilerini tartışmak için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu çalışmada, *Türkiye’nin Kalbi Ankara* (1934) üzerinden mimarlık ve görsel medyanın modernleşme fikrinin temsilindeki rolü incelenmiş ve tartışılmıştır. Tezde, mimarlığın modernleşme fikrinin temsiline katkısı disiplinler arası bir bakış açısıyla anlaşılmaya çalışılmıştır (Yakupoğlu, 2017).

1.5.4 Modern Mimarlık Mirası Üzerine Yapılan Araştırmalar

Modern mimarlık dönemi ve modern mirasın korunması üzerine yayımlanmış çok sayıda ulusal ve uluslararası kitap, makale ve tez bulunmaktadır. Kaynakçada yer alan ve tez kapsamında da kullanılan bu yayınlarda döneme ait farklı yapı türleri ve/ veya koruma problemleri, önerileri detaylı olarak ele alınmaktadır. Literatür araştırması kapsamında bu yayınlar incelenmekle birlikte yayın sayısının çokluğu nedeniyle bu başlık altında ele alınmamış, tez genelinde değerlendirilmiştir. Yöntem olarak referans alınan tez çalışmaları aşağıda açıklanmaktadır.

Dönemin konutları üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, Öztürk tarafından 2024 yılında tamamlanan “Modern Mimarlık Mirası Olarak Kadıköy Konutları ve Koruma Sorunları” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, koruma alanında görece yeni bir mesele olan modern mimarlık mirasının korunmasına odaklanmıştır. Araştırmanın temel

amacı, İstanbul'un Kadıköy bölgesindeki modernist konutları tespit etmek ve tehdit altında olan bu yapılar hakkında farkındalık yaratmaktır. Çalışma, dünya çapında etkili olan modern hareketin mimari örneklerine, özellikle konutlara dikkat çekmektedir. Kadıköy'de belirlenen konutlar incelenerek bu bölgeye özgü değerleri yansıtacak bir envanter oluşturulmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda, örneklem alanındaki yapılar için hem bireysel hem de kentsel düzeyde koruma önerileri geliştirilmiştir. Kadıköy, sürekli değişen konut yapıları ve kentsel dönüşüm dinamikleri ile bu çalışmanın örneklem alanı olarak seçilmiştir. Tezde elde edilen veriler ve koruma önerileri yalnızca Kadıköy ile sınırlı kalmayıp, diğer bölgelerdeki modern konutlar için de bir model olma potansiyeline sahiptir. Bu çalışma, yok olma tehlikesi altındaki modern mimari mirasa dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Metodoloji olarak literatür taramaları, resmî belge incelemeleri, alanda gözlemler ve fotoğraf belgeleme yöntemleri kullanılmıştır. Tez, beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın amaçları, kapsamı ve yöntemleri açıklanmıştır. İkinci bölüm, modern mimarlık ve konut kavramlarının yerel ve uluslararası düzeyde incelenmesini, bu kavramların koruma teorisi bağlamında ele alınmasını ve dünyadan örnek koruma hikayelerini içermektedir. Üçüncü bölümde modern konutların koruma değerleri çeşitli alt başlıklar altında değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde, belirlenen konutların bu alt başlıklar çerçevesinde incelenmesi ve koruma sorunlarının tespiti gerçekleştirilmiştir. Beşinci bölümde ise, yapı ölçeğinde ve kentsel düzeyde koruma yöntemleri önerilmiştir. Ayrıca, yapı ölçeğinde bir envanter çalışması ve kentsel ölçekte modern konut mirası rotası önerileri geliştirilmiştir. Son bölüm, çalışmanın değerlendirilmesine ayrılmıştır (Öztürk, 2024).

Tür'ün 2022 yılında tamamladığı “İç Mekân Bağlamında Modern Mimarlık Mirası: Kavaklıdere Sineması Değer Analizi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, modern mimarlık mirasının korunmasını iç mekân perspektifiyle incelemektedir. Modern mimarlık, geleneksel mimarinin karştı olarak tanımlandığında koruma teorisi ile çelişen bir durum ortaya çıkmaktadır. Ancak yakın geçmişte, pek çok modern yapının yıkılması üzerine, modern mimarlığın korunmasına yönelik çalışmalar kabul görmüştür. Ayrıca, mevcut yapıların iç mekânlarında yapılan müdahaleler de bu mirasın korunmasını tehdit eden önemli bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. İç mekânlar, kullanıcılarla doğrudan etkileşim içinde oldukları için değişikliklere açıktır. Araştırma, bir sinema yapısı üzerinden bu durumu ele almayı amaçlamıştır. Çeşitli sinema yapıları, yıkım ya da yıkım

olmaksızın iç mekân müdahaleleri nedeniyle kaybedilmiştir. Bu bağlamda, araştırma örneği olarak Nejat Tekelioğlu'nun 1965 yılında inşa ettiği Kavaklıdere Sineması seçilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde, modern mimarlık mirasının tanımı ve korunmasına dair çalışmalar, iç mekân odaklı olarak ele alınmıştır. Değer merkezli koruma yaklaşımı açıklanmış ve farklı araştırmacıların değer tanımları sunulmuştur. İkinci bölümde, sinemanın tarihi ve mekânlaşma süreci incelenmiştir. Son bölümde ise, Kavaklıdere Sineması'nın planları ve iç mekân fotoğrafları üzerinden iç mekân analizi gerçekleştirilmiştir. Kavaklıdere Sineması, değer merkezli koruma çerçevesinde değerlendirilmiş ve yapının değer analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, Kavaklıdere Sineması'nın modern mimarlık mirası olarak ele alınması için gerekli değerlerin belirlenmesini ve koruma gerekliliğinin vurgulanmasını sağlamıştır. Yapılan araştırma, belgeleme çalışmaları ve değer tespitleriyle birlikte, Kavaklıdere Sineması'nın korunması için gerekli çalışmaların temelini oluşturmuştur (Tür, 2022).

Bahtiyar'ın 2024 yılında tamamlamış olduğu "Türkiye'de Yarışma Yoluyla Elde Edilmiş Uygulamaların (1930-1980) Modern Mimarlık Mirası Kapsamında Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tez çalışmasında, bu çalışmada, Türkiye'nin 20. yüzyıl modern mimarlık mirası, tematik bir çerçeve olarak "mimari proje yarışmaları" üzerinden incelenmiştir. İnceleme, 1930-1980 yılları arasında gerçekleştirilen ve inşa edilen yapılar ile uygulamalar üzerine yoğunlaşmıştır. İncelenen yapıların varlığı, günümüzde yıkılmış olsalar bile, bu çalışmaya dahil edilmesinde en önemli kriter olmuştur. Yarışma projeleri arasında farklı disiplinler ile iş birliği gerektiren ve üst ölçekli olan imar planları, kentsel dönüşüm/tasarım projeleri, çevre düzenlemeleri, inşa edilmeyen öğrenci projeleri ve tamamen farklı girdilere sahip olan projeler, çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Çalışmanın zaman aralığı, Türkiye'de ilk mimari proje yarışmalarının düzenlendiği 1930 yılı ile başlayıp, 1980 yılı ile sona ermiştir. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından serbest piyasa ekonomisine geçiş ve 1983 genel seçimleri ile başlayan liberalleşme dönemi, Türkiye'nin mimari eğilimlerini de etkilemiştir. 1980 sonrası modernizm popülaritesini yitirerek, postmodernizmin etkisi altındaki yapılar ön plana çıkmıştır. Ayrıca, 1980 yılında yarışma yönetmeliğinde yapılan değişiklik, jüri üyeliklerinde Mimarlar Odası'nın zorunluluğunu kaldırmış ve jüri seçimlerini idarelerin inisiyatifine bırakmıştır. Bu değişimin, yarışma projeleri ve ödül kazanan projelerin seçimlerine yansımaması mümkün olmamıştır. Tüm bu gelişmeler ve paradigma kayması, 1980

sonrası yapılanların farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesini gerektirdiğinden, bu dönem çalışmanın kapsamı dışına alınmıştır. Bu tezde, Türkiye'de yarışma yoluyla elde edilen uygulamaların modern mimarlık mirası kapsamında değerlendirilmesine yönelik bir model geliştirmek amacıyla "Karşılaştırmalı Yöntem" kullanılmıştır. Bu yöntem, aralarında ilişki bulunan birden fazla konunun karşılaştırılmasıyla bilgi üreten bir değerlendirme yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Erman, 2009). Bu bağlamda, modern mimarlık mirasının tanımları, değerleri ve kriterleri; uluslararası koruma kuruluşları, uluslararası/ulusal koruma belgeleri ve örnek ülkeler üzerinden karşılaştırılarak, Türkiye'de yarışma projeleriyle elde edilen uygulamaların miras değerlerini araştırmak üzere bir değerlendirme modeli oluşturulmuştur. Ayrıca, modern mimarlık mirasının gelişimi ve Türkiye'deki mimari proje yarışmalarının tarihsel süreci ile önemi üzerine literatür araştırması yapılmış, konuyla ilgili kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiştir (Bahtiyar, 2024).

Bombar'ın 2023 yılında tamamlamış olduğu "Denizli Yerleşimi 20. Yüzyıl Konut Yapılarının Modern Miras Kapsamında İrdelenmesi: 1967- 1977 Aralığı" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, Modern mimarlık mirası kavramı, uluslararası düzeyde ve Türkiye özelinde incelenmiştir. Ardından, dünyada ve Türkiye'de modern konut mimarlığı üzerine araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Sonrasında, Denizli yerleşiminin Cumhuriyet dönemi konut mimarlığı ele alınmıştır. Belirlenen yapılar üzerinden gerçekleştirilen belgeleme çalışmaları sunulurken, bu yapıların miras değerleri tartışılmış ve cephelerdeki değişimler aktarılmıştır. Çalışılacak yapılar için zaman aralığı belirlenirken, Denizli'de düzenlenen ilk iki imar çalışması kriter olarak alınmış ve bu çerçevede 1967-1977 yılları arasında inşa edilen yapılar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Tez kapsamında incelenecek yapılar belirlenirken, öncelikle modern mimarlık mirası üzerine kapsamlı bir literatür araştırması yapılmış, ardından Denizli yerleşiminin tarihsel süreci gözden geçirilmiştir. Bu doğrultuda, 20. yüzyılda inşa edilen bölgeler belirlenerek alan çalışmasının sınırları çizilmiştir. Çalışılacak yapıların belirlenmesinde dikkate alınan bir diğer kriter ise, bu yapıların Denizli'deki ilk iki imar planının hazırlandığı 1967 ve 1977 yılları arasında inşa edilmiş olmasıdır (Bombar, 2023).

Kolo'nun 2017 yılında tamamladığı "The modern housing interior: A study of cases in Europe and USA" başlıklı tez kapsamında örnek olarak seçilen evler kendi dönemleri içerisinde plan düzeni, malzeme, mobilya ve iç mekân renklerindeki tasarım yaklaşımı

açısından birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma, modern konutun iç mekânın iki farklı coğrafyada nasıl geliştiğini belirlemek için bir gösterge olarak kullanılmıştır (Kolo, 2017).

Özkaban'ın 2014 yılında tamamlamış olduğu “Modern Mimarlık Mirasının Korunması Sorunsalı: İzmir Konut Mimarlığı Örneği” başlıklı doktora tezinde, bu çalışma, geniş coğrafyalara yayılan ve nitelik ile nicelik açısından büyük bir çeşitlilik gösteren modern mimarlık ürünlerinin korunmasına yönelik geliştirilecek yaklaşımlarda, yere özgü modernlik unsurlarının dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Evrensel referansların yanı sıra, coğrafyaya ve kültüre özgü özellikler doğrultusunda belirlenen ulusal koruma değerlerinin de kullanılması gerektiği düşünülmüştür. Bu çerçevede, söylem temelli modern mimari yaklaşımın, fonksiyonel farklılıklarla zenginleşen ürünleri için yapı türüne özgü koruma değerlerinin belirlenmesi gerektiği savunulmuştur. Bu bakış açısıyla, çalışmada az katlı konut mimarisi için yeni bir koruma değer sistemi önerilmiş ve bu sistem, İzmir'in 1950-1980 dönemine ait örneklerinde uygulanmıştır (Özkaban, 2014).

2. BÖLÜM

MODERN MİRASIN KORUNMASI SÜRECİNDE TÜZÜKLER, KAVRAMLAR VE TEORİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Bu bölüm, koruma ve modern mimarlık arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Modern mimarlık mirası ve koruma kavramı bütünsel bir yaklaşımla ele alınarak aralarındaki ilişkiler incelenmektedir. Bu bağlamda modern mimarlık mirasını korumaya yönelik tüzük, standart ve yönetmelikler incelenerek iç mekân kurgusuna dair koruma stratejileri araştırılmıştır.

Modernite, geçici olmayı arzularken aynı zamanda sürekli yenilenmeyi de hedefler. Henket'e göre; sürekli yenilik, sürekli değişme isteği, geçicilik kavramıyla bir paradoks oluşturur (Levin, 2013). Bu çatışma içinde, modernite; geçicilik, mekâniklik ve sonsuz yenilik kavramlarını benimsemiştir. Her toplum, modern ürünleri kendi koşullarına göre üretmiştir. Başlangıç noktası batı kültürü olmasına rağmen, modernlik kavramı kısa sürede farklı toplumlarda etkisini göstermiş ve toplumların kendi kültürel ve tarihi koşullarıyla şekillenen bir sürece dönüşmüştür. Mimarlık ürününün özgün üretim koşulları ve süreçleri, tasarımın biçimlenmesini etkiler. Yeni teknoloji, malzeme ve değişen tasarım anlayışıyla birlikte, Türkiye kendi koşulları içinde modern mimarlık ürünleri ortaya koymuştur. 1920-1970 yılları arasında Türkiye, farklı akımlarla birlikte bu süreci deneyimlemiştir.

Modern mimarlık, değişen yaşam biçiminin ve kültürün bir yansımasıdır. Modern mimarlık ürünlerinin bazı ortak özellikleri olmasına rağmen, düşünsel zeminde farklı akımlar, davranışlar ve eğilimlerle çeşitlilik gösterir. Modern mimari, düşünsel olarak estetik boyutta şekillenir. Bu bağlamda, modern mimarlık, 19. yüzyılın sonlarından itibaren ve 20. yüzyıl boyunca, modernleşmenin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Modern mimarlık akımının başlangıcı olan 1920'lerden itibaren üretilen yapılar, değişen tasarım

paradigması, yeni malzemelerin kullanımı, ilerleyen teknolojiler ve üretim yöntemlerindeki değişikliklerin etkisiyle biçimlenmiştir (Polat ve Can, 2008). Bu dönem boyunca, toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıyı yansıtan yapılar, modern mimarlık mirası olarak adlandırılmaktadır. Modern mimarlık, geçmiş yapılaşmalarla ilişkisini keserek yeni bir yaklaşım benimsemiş; geleneksel formlardan uzaklaşmış, çağdaş, yenilikçi ve geçici olanın peşinden gitmiştir. Eskiden önemseydiği değerlerin anlamını kaybettiğini düşündüğü değerlerin yerine, çağın bakış açısına uygun olarak gördüğü anlamsızlığı gidermek için kendi teknik ve işlevsel değerlerini getirmiştir. Modern mimarlığın teorik temeli; çağın ruhu, yenilik, evrensellik, bilimsellik gibi kavramlardan oluşmakla birlikte, uygulamada genellikle rasyonellik, fonksiyonellik, sadelik, süslemeden arınmışlık, hafiflik, teknik mükemmellik ve esneklik gibi prensipler üzerine şekillenmiştir.

Sanayileşmenin sonlarına doğru, kentlerdeki nüfus artışıyla birlikte konut ihtiyacının artması, modern mimarlık için temel bir meydan okuma haline geldi. Modern mimarlık mirası, özellikle konut yapılarına odaklanarak dikkate alınmalıdır. Bu yapılar, sadece estetik bir tarzı yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda kullanıcıların ihtiyaçlarını ve çevresel koşulları göz önünde bulundurarak tasarlanmıştır. Günümüzde, ileri teknoloji kullanılarak üretilen malzemeler ve yeni yapı teknikleriyle inşa edilen sağlıklı ve hijyenik konutlar, değişen yaşam tarzlarını yansıtan bir yapıya sahiptir. Toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap vermek için geliştirilen bu düşünce sistemi, eğitim, sağlık, endüstri, ulaşım, spor, eğlence gibi çeşitli alanlara yönelik farklı yapı tiplerini ortaya koymuştur. Bu yapılar, genellikle gösterişli ve anıtsal nitelikler taşımamakla birlikte, modern mimarlık ürünleri genellikle sıradanlığı vurgulayarak kitlelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmıştır. Henket'in (1996:23) belirttiği gibi, modern mimarlık ürünleri genellikle anıtsallık ve dayanıklılık yerine şeffaflık, açıklık, hafiflik ve geçicilik gibi özellikleri vurgulamaktadır, böylelikle modern mimarlık, ikonik olmaktan çok sıradan ve işlevsel olmaya yönelmiştir.

Koruma kavramı, Dünya Mirası Anlaşması perspektifinde; "anıtlar, yapı grupları ve sit alanlarıyla sınırlanan kültürel mirası anlamak, malzemenin muhafazasını sağlamak ve gerektiğinde tanıtımı, restorasyonu ve gelişimi için kullanılan yöntemlerin tümü" olarak ifade edilmektedir (Allom, 1839). Korumanın tarihçesi genellikle değerlerin sınıflandırılması üzerinden evrilmiştir. Değer sınıflandırması, basitleştirici bir yaklaşımı

temsil eder ve bir kabul eylemidir. Bu alandaki ilk sistematik analizi gerçekleştiren uzman olarak kabul edilen Riegl, yaklaşımının geçerliliğini bugün dahi korumaktadır. Riegl, 20. yüzyılın başlarında koruma ile ilişkilendirilen eski kavramlara yeni anlamlar yükleyerek, eski tanımların yetersiz olduğu durumlarda, anıtların değerlerini açıklayan bir makale yayınlamıştır. Riegl (2015) tarafından ifade edildiği üzere, modern toplumun anıtlarla etkileşim biçimi, mantıksal düşünce değil, ruh hali yani ortak duygular tarafından belirlenir. Bu ortak duygu, yapının özelliklerinin algılanması ve deneyimlenmesiyle ortaya çıkar. Deneyim ve algı yoluyla kavranan yapı özellikleri, zamanın ötesindeki değerleri ifade eder, yani fiziksel nitelikleridir. Ayrıca, bu özellikler, yapının kültürel önemini belirler. Dünya mirası kültürel mekânlarının yeterliliği, özgünlük ve bütünlük kriterleri çerçevesinde belirlenir. Bütünlük durumu, doğal ve kültürel mirasın ve onların niteliklerinin eksiksizliğinin ve sağlamlığının bir ölçüsüdür. Özgünlük kavramı, yapı özelliklerinin kalitesini ifade eder, bir değil. Özgünlük kavramı, mimari ve kentsel ölçekte aidiyet üzerinden incelenir. Bu bağlamda, modern mimarlık ürünlerinin kültürel önemi; zamansız değerler (fiziksel gerçeklikler) ve toplum tarafından algılanan zamana bağlı değerler aracılığıyla değerlendirilebilir. Modern mimarlık ürünlerinin zamana bağlı değerleri, Riegl'in sınıflandırması ile incelenmiştir. Riegl, sınıflandırmasını anımsatma değerleri ve güncel değerler olarak ayırmıştır. Anımsatma değerleri; eskilik, tarihi ve amaçlanmış anımsatma değerleridir. Eskilik, nesnenin fiziksel eskimesinin veya malzemenin yaşlanmasının yarattığı duygudur. Tarihi değer, nesnel bir değerdir ve her nesnede bulunur ve tarihsel süreçten etkilenir. Amaçlanmış anımsatma değeri, bilinçli olarak tasarlanmış bir nesnenin bir olayı veya kişiyi hatırlatmasıdır. Riegl'in anımsatma değerleri, kişinin belleğini uyarak geçmişle şimdi arasında bağlantı kurar. Güncel değerler, sanat ve kullanım değeri olarak ayrılır. Kullanım değeri, yapının bugünkü işlevini ölçer. Sanat değeri, yapısal görüntüyü ölçer. Sanat değeri; yenilik ve göreceli sanat değeri olarak ayrılır. Yenilik, eskilik değerinin tersidir ve yapıda eskimenin izlerini göstermez. Riegl, bu değeri özgün sanat değeri olarak da tanımlar. Göreceli sanat değeri, nesnenin düşünce, şekil ve renk açısından diğer dönemlerden farklı olmasını sağlar; özneye bağlı olarak değişen bir değerdir. Göreceli sanat değeri olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilebilir. Riegl'in sınıflandırması, modern mimari mirasını değerlendirirken bazı değerlerin modern üründe yer almadığını göstermiştir. Modern mimarlık üretiminde sürekli yenilik arayışı vardır, bu yüzden eskilik değeri yerine yenilik değeri gelmiştir. Tarihi değer, modern anlayışın sona ermemesi ile sarsılmış ve kültürel

bağlamda önem kazanmıştır. Modern üründe anımsatmanın, bellek aracılığıyla olduğu söylenebilir. Güncel değerler, nesnenin bugünkü durumuyla ilişkilidir. Modern ürünün sürekli güncel olma isteği, güncel değerleri ön plana çıkarmıştır. Kullanım değeri, yapının şu anki işlevine atıfta bulunur. Sanat değeri, nesneyi bugünkü sanat anlayışıyla değerlendirir. Riegl'in göreceli sanat değeri olarak tanımladığı kavram, yapının şu anki koşullara uyum sağlaması için önemlidir. Riegl'in sınıflandırması, diğer kişi ve kurumların sınıflandırmaları ile desteklenmiştir.

Koruma kuramında modern mimarlığın miras olarak tanımlanması, modern mimarlık döneminin kapanışıyla başlamıştır. Jenks'e göre, Pruitt-Igoe kompleksinin 15 Temmuz 1972'de saat 15.32'de dinamitle yıkılması, modern mimarlığın sona erdiğini işaret eder (2011). Bu yıkım, mimarlık tarihinde bir sonu ifade ederken, koruma kavramı için bir başlangıç oluşturmuştur (Omay Polat ve Can, 2008). Yakın geçmişe ait mimari eserlerin korunması konusunda önceleri temkinli bir tutum sergilenmiştir. Ancak 1970'lerin başlarından itibaren, özellikle yıkımların gözle görülür etkisiyle modern mimarlığın kültürel miras olarak değerlendirilmesi ve kabul edilmesi konusu, koruma teorisyenleri tarafından ciddiyle ele alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda, modern mimarlık mirasının korunmasıyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, iki temel görüşün ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bir görüşe göre, modern mimarlık mirası mevcut koruma teorisi, kriterleri ve uygulamalarıyla değerlendirilebilir bir konudur. Diğer bir görüş ise, bu mirasın ürünlerini meydana getiren teorinin ve uygulamanın, mevcut koruma teorisinin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kıldığını ve kuramsal alandaki yeni yaklaşımların uygulamada da etkili olacağını savunmaktadır.

Koruma alanında teorik bir temele dayanan 19. yy. ile, kültürel varlıkların özelliklerini belirlemek için süreç boyunca temel alınan değerlerin "eski, tarihsel kaynak değeri ve estetik" olduğu belirlenmiştir. Ancak, bu değerlerin 20. yy. yapıları için kullanıldığında özellikle eski ve tarihsel kaynak değerinin algılanmasında büyük zorluklar yaşanmaktadır. Estetik açıdan yapılan değerlendirmelerde ise, hatta inşa edildikleri dönemde bile büyük tartışmalara yol açan modern mimari yaklaşıma yönelik eleştiriler, yeni bir sorun alanını belirlemektedir. Bu nedenle, ortaya çıkan yeni miras kavramı, korumanın temel ölçütlerinin yeniden ele alınmasını gerektirmektedir. Yirminci yüzyılda hızla geniş coğrafyalara yayılan modern mimarlığın miras olarak ele alınmasıyla, çok sayıda ortak özellik taşıyan büyük bir yapı stoğunun değerlendirilmesi sorunu önemli hale

gelmiştir. Kriter belirleme ve müdahalelerin niteliği bağlamında devam eden tartışmalara bakıldığında, iki temel yaklaşımın ortaya çıktığı görülmektedir. Birincisi, mevcut koruma kuramı, ölçüt sistemi ve müdahale yöntemlerinin modern mimarlık mirasının değerlendirilmesinde kullanılabileceği ve yeterli olduğu yönündedir. Diğer yaklaşım ise, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan modern mimarlık ürünlerinin, bulundukları bağlamlar içinde değerlendirilmesi ve mevcut koruma kuramının bu bakış açısıyla yeniden ele alınması gerekliliğini savunmaktadır. Bu dönemin yapılarının kültürel miras olarak değerlendirilmesi ve koruma ölçütlerinin belirlenmesi konusunda özellikle 1990'lardan itibaren DOCOMOMO, UIA, UNESCO, ICOMOS, MAAN ve Avrupa Konseyi (COE) gibi kuruluşların uluslararası düzeyde çabalarıyla çalışmalar yürütülmektedir.

2.1. Modern Mimarlık Mirasının Korunması: Tüzükler, Tartışmalar, Görüşler, Kavramlar

Kültür mirası çalışmalarının kavramsal geçmişine dair teori ya da tartışmalar literatürde 19. yüzyıla tarihlenmekle beraber, antik dönemden itibaren geçmiş dönemlere ait, belirgin bir önem ya da değer taşıyan yapılara yaklaşımlar, onarım ya da koruma süreçleri üzerine çeşitli önermeler ve uygulamalar olduğu bilinmektedir. Ancak, bu çalışma kapsamında ele alınan bağlam ve içerik modern mimarlık mirası olarak değerlendirilmekte olup bir önceki bölümde tartışılan modern koruma kuramının gelişimi ve koruma yaklaşımlarına ek olarak uluslararası kurum ve örgütlerce yayınlanmış olan bildirgeler ve tüzüklerin ele alınması seçilen vaka çalışmalarının değerlendirilmesi için kullanılacak yöntem ve kavramsal altlığı oluşturmak için önemlidir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yayınlanan ve koruma çalışmaları ve uygulamalarına altlık oluşturan farklı miras grupları ve konular özelinde hazırlanmış çok sayıda tüzük bulunmakta ve bu tüzüklerin büyük kısmı bu çalışmanın bağlamının dışında kalmaktadır. Bu sebeple, bu bölümde çalışmaya katkı koyabilecek tüzüklerin, belirli maddeleri ya da kavramlarına odaklanılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. İlgili tüzükler, görüşler ve kavramları özetleyen diyagram (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Çeşitli disiplinlerden uzmanların ve bu uzmanların oluşturduğu kurum ya da örgütlerin koruma alanında tanınmış bir yöntem ve yaklaşım üretme kaygısının ilk ürünü olarak Atina Tüzüğü'nden (1931) bahsetmek gerekir. Atina Tüzüğü, 1964'te hazırlanan ve uzunca yıllar koruma çalışmalarının temelini oluşturan Venedik Tüzüğü'nün de temelini oluşturur. Bu tüzüklerde genel hatlarıyla kültür mirası, eski eser gibi kavramlar ele alınmış, koruma müdahalelerinde göz önünde bulundurulması gereken faktörler, esas alınacak yaklaşımlar tartışılmıştır. Aynı zamanda, tarihi bir yapının koruma ya da onarım sürecinde yapı ölçeğinden öte çevresiyle beraber ele alınması gerektiği ve yapıya değer katan sanat öğelerinin ya da tarihi anısı olan detayların da yapıyla beraber korunması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla iç mimari kurgunun, bezemelerin ve benzer detayların yapının mimari bütünlüğünün bir parçası olduğu, bu değerlerin de yapıyla beraber korunması, yapının eklerden arındırılırken yapının bütün dönem ve değerleriyle doğru analiz edilmesi ya da yapılacak yeni müdahalelerin özgün malzemeden ayırt edilebilmesi gibi önermelerin yapının iç mimari niteliklerini de kapsadığı açıktır.

Uluslararası bildirgeler ve tüzükler arasında bu çalışma bağlamında ele alınacak bir diğer belge de Nara Özgünlük Belgesi'dir (1994). Nara Özgünlük Belgesi kültürel çeşitlilik ve miras çeşitliliğine vurgu yapar ve kültür mirası çalışmalarında ele alınacak değerler ve özgünlük kriterlerini tartışır. Bu çalışma kapsamında özgünlük önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Çünkü, önceki tartışmalarda belirtildiği gibi iç mimari kurgu, bezemeler ve mobilyalar yapının korunması gereken çeşitli değerler setinin bir parçasıdır ve

tasarlandıkları dönemin yaşam alışkanlıklarını, estetik anlayışını, malzeme ve işçilik detaylarını ya da ergonomisini yansıtan temel bileşenlerindendir. Dolayısıyla yapının özgünlüğü tartışılırken bu faktörlerden bağımsız ele alınması düşünülemez. Nara Özgünlük Belgesi özgünlük kriterlerini çeşitli başlık ve ölçeklerde ele almıştır. Örneğin;

“Bir anıtın ya da sitin doğasına ve kültürel bağlamına bağlı olarak; özgünlük yargısı çok çeşitli bilgi kaynaklarına bağlıdır. Bu kaynaklar; tasarım ve biçimi, malzeme ve nesneyi, kullanım ve işlevi, gelenek ve teknikleri, konum ve yerleşimi, ruh ve anlatımı, ilk tasarım ve tarihsel evrimi içerir. Bilgi kaynakları yapının bünyesinde olabileceği gibi, dışında da olabilir. Bu kaynakların kullanımı, kültür mirasının, sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarıyla tanımlanmasına olanak verir.”

Bu madde bağlamında, tasarım ve biçim, malzeme ve nesne, kullanım ve işlev gibi faktörlerin özgünlüğün değerlendirmesinde ayrı ayrı ya da birlikte esas alındığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bir kültür mirası değerlendirilirken, iç mekândaki malzeme ölçeğindeki özgünlük, nesnelerin özgünlüğü, kullanım ve işlevin özgünlüğü -eğer mevcutsa sabit ya da hareketli mobilyalarla beraber-, tasarım özgünlüğü -iç mekân kurgusu ve planlaması-, özgünlüğün belirlenmesi ve korunacak değerlerin saptanması açısından önemlidir.

Quebec Deklarasyonu (2008), ele aldığı kavramlar dolayısıyla önemlidir. Bu belge “spirit of the place” yani “yerin ruhu” üzerinde durur. Yerin ruhu ise sadece yapısal özellikler ve detaylar ve bütünlük üzerinden değil aynı zamanda deneyimi de esas alır ve iç mekâna dair tüm özellik ve nitelikler de yerin ruhunun bir parçasıdır. Orijinal belgeden alıntılandığı haliyle;

“Recognizing that the spirit of place is made up of tangible (sites, buildings, landscapes, routes, objects) as well as intangible elements (memories, narratives, written documents, festivals, commemorations, rituals, traditional knowledge, values, textures, colors, odors, etc.), which all significantly contribute to making place and to giving it spirit, we declare that intangible cultural heritage gives a richer and more complete meaning to heritage as a whole and it must be taken into account in all legislation concerning cultural heritage, and in all conservation and restoration projects for monuments, sites, landscapes, routes

and collections of objects.” (Mekânın ruhunun somut (alanlar, binalar, manzaralar, rotalar, nesneler) ve somut olmayan unsurlardan (anılar, anlatılar, yazılı belgeler, festivaller, anma törenleri, ritüeller, geleneksel bilgi, değerler, dokular, renkler, kokular, vb.) önemli ölçüde katkıda bulunan somut olmayan kültürel mirasın, bir bütün olarak mirasa daha zengin ve eksiksiz bir anlam kazandırdığını ve kültürel mirasla ilgili tüm mevzuatta ve anıtlar, alanlar, manzaralar, rotalar ve nesne koleksiyonlarına yönelik tüm koruma ve restorasyon projelerinde dikkate alınması gerektiğini beyan ederiz.

Kültürel mirasın algılanması ve tanımlamasında, aynı zamanda ona atfedilen ve korumaya esas oluşturacak değerlerin belirlenmesine yerin ruhuna dair deneyimin önemi açıktır. Bu maddede de açıklandığı üzere, somut veriler kadar soyut veriler de sürecin bir parçasıdır ve yapısal ölçekteki değerlendirmeler kadar nesneler ve yere dair anlatılar, anılar, ritüeller, çeşitli dokular ya da renkler de bu deneyimin ve deneyimin kalıcılığının bir parçasıdır. Bu belirtilen deneyimlerin, iç mekândan, iç mekâna dair tüm ölçek ve detaydaki veri ve niteliklerden bağımsız olması düşünülemez. Anıyı ve deneyimi oluşturan girdiler yapı ve mekânsal ölçekten referans aldığı kadar, iç mekâna dair deneyimden, görülen renkler, hissedilen dokular, oturuş mobilyalar, kullanılan objeler ve bütün duylarda bıraktığı iz ve hatıra üzerinden de tanımlanırlar.

Bu araştırma bağlamında ele alınacak son tüzük, değindiği kavramlar ve yaklaşımlar sebebiyle Burra Tüzüğü'dür (2013). Bu tüzüğün birinci maddesinde tanımlanan kavramlardan “cultural significance” (kültürel belirginlik) ve “fabric” (doku), koruma süreçlerinde göz önünde bulundurulması gereken kriterler olarak aktarılmıştır. Orijinal metinde bu kavramlar şu şekilde tanımlanır:

“1.2 Cultural significance means aesthetic, historic, scientific, social or spiritual value for past, present or future generations. (Kültürel önem, geçmiş, şimdiki veya gelecek nesiller için estetik, tarihi, bilimsel, sosyal veya manevi değer anlamına gelir.)

Cultural significance is embodied in the place itself, its fabric, setting, use, associations, meanings, records, related places and related objects. (Kültürel

önem, yerin kendisinde, dokusunda, ortamında, kullanımında, çağrışımlarında, anlamlarında, kayıtlarında, ilgili yerlerde ve ilgili nesnelerde somutlaşır.)

Places may have a range of values for different individuals or groups. (Mekânlar farklı bireyler veya gruplar için çeşitli değerlere sahip olabilir.)

1.3 Fabric means all the physical material of the place including elements, fixtures, contents and objects. (Doku, unsurlar, demirbaşlar, içerikler ve nesneler dahil olmak üzere mekânın tüm fiziksel malzemesi anlamına gelir.)

Tüzüğe göre kültürel belirginlik, geçmişe, bugüne ve geleceğe dair estetik, tarihi, bilimsel, sosyal ya da manevi değerleri tanımlar ve “yere özgüdür. “Yer” ise, farklı ölçek ve bağlamlarda doku, yerleşim, kullanım, birliktelikler, anlam, kayıtlar ve ilişkili tüm yerler ve nesneleri kapsar. Doku ise, “yeri oluşturan bütün fiziksel malzemeleri - elemanlar, demirbaşlar, objeler- tanımlar. “Yer” söz konusunu kültürel mirasın karakteri ya da ölçeğine göre yeniden tanımlanabilir. Kentsel ölçekten tek yapı ölçeğine, kültürel peyzaj alanlarından arkeolojik alanlara geniş bir perspektifte kendi bağlam ve dinamiklerini oluşturabileceği gibi Burra Tüzüğü’nde bahsi geçen bu kavramlar ve yaklaşımların iç mimari mirasa dair kendi tanımlarını ve bağlamını üretmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

Eski eserde yeniden işlevlendirme müdahalelerinin de iç mekâna etkisi ve dönüşümün çeşitli sonuçları olacağı açıktır. Bu konuda mimari mirasa yaklaşımlara yönelik direkt önermelerden ziyade bahsedildiği üzere çeşitli tüzüklerde ilgili maddelerin yorumlanması ve çalışılan miras alanı özelinde potansiyel tartışmaların yapılması, korumaya esas teşkil edecek yöntem, kavram ve uygulamaların bağlamının kurulması gerekmektedir. Buradan yola çıkarak, ICOMOS tarafından hazırlanan tüzükler ve diğer uluslararası bildirgelerden çalışmayla ilişkili olabilecek ve katkı koyabileceği düşünülen kavram ve yaklaşımlar yukarıda açıklandığı üzere derlenmiştir.

2.2. Modern Mirasın Korunması Çalışmalarında Aktör-Ağ Teoremi

Günümüzde, karmaşık sistemleri anlamak ve açıklamak için çeşitli teoriler ve analitik çerçeveler geliştirilmektedir. Bu teorilerden biri olan "aktör-ağ teorisi" (Actor-Network Theory, ANT), özellikle sosyal bilimlerde ve bilgi yönetimi alanında geniş bir uygulama

alanına sahiptir. Bu çalışmada, aktör-ağ teorisinin temel prensipleri, kökeni, gelişimi ve çeşitli uygulama alanları koruma prensipleri bağlamında kavramlara gönderme yaparak incelenecektir.

2.2.1 Aktör Ağ Teoremi

Aktör-ağ teorisi, bilgiyi ve gücü ağlar içinde dolaşan "aktörler" olarak adlandırılan bağımsız varlıkların etkileşimlerini odaklanır. Bu aktörler, insanlar, nesneler, kurumlar veya diğer varlıklar olabilir ve etkileşimleri ağlar şeklinde örgütlenir. Aktör-ağ teorisi, bu aktörlerin etkileşimlerini ve ağların nasıl oluşturulduğunu, değiştiğini ve etkilendiğini anlamak için bir çerçeve sunar.

Bu teori, Fransız sosyologlar Bruno Latour, Michel Callon ve John Law tarafından 1980'lerin sonlarında geliştirilmiştir. Latour'un "bilim sosyolojisi" çalışmalarıyla başlayan aktör-ağ teorisi, daha sonra sosyal bilimlerin ve bilgi yönetiminin farklı alanlarına yayılmıştır. Aktör-ağ teorisinin temel kavramlarından biri, "ağ" kavramıdır. Ağlar, ilişkilerin ve etkileşimlerin yapılandığı kompleks yapılar olarak tanımlanır. Bu ağlar içindeki aktörler, etkileşimler yoluyla birbirleriyle ilişkilendirilir ve ağın yapısını şekillendirirler. Başka bir temel kavram ise "mediatör"dür. Mediatörler, aktörler arasında etkileşimi kolaylaştıran veya engelleyen unsurlardır. Bu mediatörler, insanlar, nesneler, semboller veya teknolojiler olabilir. Aktör-ağ teorisi ayrıca, "çeviri" ve "yapım" gibi kavramları da içerir. Çeviri, farklı aktörler arasında bilgi, güç veya değerlerin dönüştürülmesi sürecini ifade eder. Yapım ise, belirli bir durumun veya olgunun nasıl oluşturulduğunu ve inşa edildiğini açıklar.

Aktör-ağ teorisi, eleştirel bakış açısı ve esnek bir çerçeve sunmasına rağmen bazı eleştirilere de maruz kalmıştır. Özellikle, teorinin aşırı konstrüktivist ve ayrımcı olabileceği ve etnografik verilere dayanmanın zorlukları olduğu belirtilmektedir. Gelecekte, aktör-ağ teorisinin daha geniş bir kabul görmesi ve daha fazla uygulama alanına yayılması beklenmektedir. Özellikle, dijital teknolojilerin ve sosyal medyanın etkisiyle, ağların nasıl oluşturulduğu ve etkilendiği konusundaki anlayışımızın derinleşmesi önemlidir.

Özetle, "aktör-ağ teorisi", karmaşık sistemlerin anlaşılmasına ve açıklanmasına yönelik güçlü bir analitik çerçeve sunar. Bu teori, ağlar içindeki aktörlerin etkileşimlerini ve

ilişkilerini anlamak için önemli bir araç olarak kullanılabilir. Gelecekte, aktör-ağ teorisi daha geniş bir kabul görerek, çeşitli disiplinlerde daha fazla uygulama alanı bulabilir

2.2.2 Aktör Ağ Teoreminin Mimarlık Alanında Kullanımı

Aktör-ağ teorisi, birçok farklı disiplinde çeşitli uygulama alanlarına sahiptir. Özellikle, bilim ve teknoloji çalışmaları, organizasyon ve yönetim, çevre ve sürdürülebilirlik, iletişim ve medya araştırmaları gibi alanlarda aktif olarak kullanılmaktadır. Bir örnek uygulama alanı, bilim ve teknoloji çalışmalarıdır. Burada, bilimsel keşiflerin ve teknolojik gelişmelerin nasıl gerçekleştiğini ve nasıl yayıldığını anlamak için aktör-ağ teorisi kullanılır. Bilimsel araştırmaların ve teknolojik yeniliklerin sosyal, kültürel ve politik bağlamlarda nasıl etkilendiği incelenir.

Aktör-Ağ Teorisinin (ANT) mimarlık alanındaki kullanımı, yapıların ve mimarlık süreçlerinin karmaşıklığını anlamak için oldukça zengin bir perspektif sunar. Mimarlıkta ANT'nin kullanımı, tasarım süreçlerinden malzeme seçimlerine ve kullanıcı etkileşimlerine kadar geniş bir yelpazede çeşitli yönleri inceleyebilir. ANT, mimarlık ve inşaat alanlarında karmaşıklığı ve çok boyutluluğu anlamak için güçlü bir teorik çerçeve sağlar ve bu alanlarda daha kapsamlı analizler yapmanıza yardımcı olabilir. Bu analizleri 3 ana başlık altında şu şekilde gruplandırılabilir;

1. Tasarım Süreçlerinin İncelenmesi

ANT Perspektifi:

Aktörler ve Ağ: ANT, tasarım sürecinde yer alan tüm aktörleri (mimarlar, mühendisler, müteahhitler, müşteriler, kamu yetkilileri vb.) ve bu aktörlerin oluşturduğu ağı inceler. Her bir aktörün, tasarım sürecindeki etkisi ve bu etkilerin birbirleriyle nasıl ilişkilendiği analiz edilir.

Çeviri ve Çeviriciler: Bu süreçte, tasarım kararları genellikle farklı aktörler arasında "çeviri" (kararları, fikirleri ve talepleri paylaşma ve uyum sağlama) yoluyla oluşur. Çeviriciler, tasarımın farklı aşamalarında rol oynayan ve süreçleri yönlendiren unsurlardır. Örneğin, bir mühendislik raporu veya düzenleme gereksinimleri, tasarım kararlarını etkileyebilir.

Örnek uygulama olarak proje yönetimini ele alabiliriz. Büyük ölçekli projelerde, ANT kullanılarak tasarım sürecinde farklı disiplinlerin nasıl koordine olduğu ve bu koordinasyonun proje sonuçlarını nasıl şekillendirdiği incelenebilir. Örneğin, bir ofis binası tasarımında, mimar, iç mekân tasarımcısı, yapısal mühendis ve HVAC uzmanının etkileşimleri ve bunların tasarım üzerindeki etkileri detaylı olarak analiz edilebilir.

2. Malzeme ve Teknoloji Seçimleri

ANT Perspektifi:

Malzeme Seçimi: ANT, kullanılan malzemelerin ve teknolojilerin seçim sürecindeki rolünü ve bu seçimlerin arkasındaki aktörleri analiz eder. Malzemelerin performansı, maliyetleri, çevresel etkileri ve estetik nitelikleri gibi faktörler göz önünde bulundurulur.

Teknoloji ve Yenilik: ANT, yeni teknolojilerin (örneğin, sürdürülebilir inşaat yöntemleri veya akıllı bina sistemleri) nasıl benimsenip uygulanacağını ve bu teknolojilerin tasarım sürecini nasıl etkilediğini inceleyebilir.

Örnek uygulama olarak yeşil bina tasarımı sürecini ele alacak olursak, sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda kullanılan yeşil malzemeler ve enerji verimli teknolojilerin seçim süreci ANT çerçevesinde incelenebilir. Bu, çevresel performans kriterlerinin, maliyet sınırlamalarının ve tedarik zinciri koşullarının nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamaya yardımcı olabilir.

3. Kullanıcı ve Kullanım Dinamikleri

ANT Perspektifi:

Kullanıcı Etkileşimi: ANT, kullanıcıların bir yapıyla nasıl etkileşime girdiğini ve bu etkileşimin yapının tasarımını nasıl etkilediğini araştırır. Yapının fiziksel özellikleri ile kullanıcı davranışları arasındaki ilişki, bu etkileşimlerin nasıl optimize edilebileceği konusunda bilgiler sağlar.

Sosyal ve Kültürel Bağlam: Yapının toplumsal ve kültürel bağlamdaki rolü ve etkileri de ANT tarafından incelenir. Kullanıcıların ihtiyaçları, beklentileri ve kültürel normlar, tasarım sürecinde önemli rol oynar.

Örnek uygulama olarak kamu binaları ve sosyal etkileşimleri ele alabiliriz. Bir kütüphane veya kültürel merkez gibi kamu binalarında, kullanıcıların mekânla olan etkileşimi ANT perspektifiyle incelenebilir. Kullanıcı davranışları ve sosyal etkileşimler, mekânın düzenlenmesinde ve tasarımında nasıl dikkate alındığını anlamak için ANT kullanılabilir. Bu, mekânın nasıl daha erişilebilir ve kullanıcı dostu hale getirilebileceği konusunda iç görüler sağlar.

2.3 Ara Değerlendirme ve Öne Çıkan Hususlar

Aktör-ağ teorisi (ANT) mimarlık alanında, özellikle koruma bağlamında incelendiğinde, mevcut literatürde bu teorisin uygulamalarına dair sınırlı bir bulgu ile karşılaşmaktadır. ANT, sosyolojik bir çerçeve sunarak insan ve nesne arasındaki ilişkileri, etkileşimleri ve dinamikleri analiz etme imkânı tanır. Mimarlık pratiğinde, bu teori genellikle tasarım süreçleri, sosyal etkiler ve mekânın kullanımını anlamak için uygulanmakta, ancak koruma alanındaki potansiyeli henüz yeterince keşfedilmemiştir.

Koruma, tarihî ve kültürel değer taşıyan yapıların, mekânların ve toplulukların varlığını sürdürmesi açısından son derece önemli bir disiplindir. Bu bağlamda, ANT'ın getirdiği çok katmanlı ve bağlantılı analiz yaklaşımları, koruma süreçlerinde daha derin bir anlayış geliştirmek için kullanılabilir. Örneğin, koruma alanında aktörlerin (mimarlar, koruma uzmanları, yerel halk, kamu kurumları gibi) ve nesnelerin (tarihî yapılar, kültürel miras öğeleri) nasıl bir araya geldiği, hangi etkileşimlerin ortaya çıktığı ve bu etkileşimlerin koruma stratejilerini nasıl etkilediği gibi sorular, ANT ile derinlemesine ele alınabilir.

Bu bağlamda, tez kapsamında gerçekleştirilecek aktör-ağ haritalamaları, mimarlıkta koruma alanına özgü bir yaklaşım geliştirmek açısından kritik bir öneme sahip olacaktır. Haritalamalar sayesinde, koruma süreçlerinde yer alan aktörler ve bunların ilişkileri sistematik bir şekilde ortaya konulacak, bu da koruma stratejilerinin daha etkili ve kapsamlı bir şekilde belirlenmesine olanak sağlayacaktır. u metodoloji, modern mimarlık mirasının korunmasında multidisipliner bir yaklaşım geliştirilmesine zemin hazırlayarak, gelecekteki çalışmalar için yeni bir araştırma ve uygulama alanı sunmaktadır.

Özellikle, aktörlerin farklı bakış açıları ve çıkarları arasında nasıl bir denge sağlandığı, bu süreçte karşılaşılan güç dinamikleri ve çatışmaların nasıl yönetildiği gibi konular, bu haritalama süreciyle daha net bir şekilde anlaşılabilir. Dolayısıyla, ANT'ın koruma

alanında henüz keşfedilmemiş potansiyeli, mimarlık pratiğinde önemli bir yenilikçi perspektif sunmakta ve bu alandaki uygulamaların yaygın etkisini artırmaktadır. Bu nedenle, aktör-ağ teorisinin mimarlıkta koruma bağlamında uygulanması hem teorik hem de pratik anlamda yeni bir ufuk açma potansiyeline sahiptir.

3. BÖLÜM

BÜYÜKADA'NIN SOSYO KÜLTÜREL DOKUSU VE MODERN MİMARİ MİRASIN YORUMLANMASI

Büyükada, İstanbul Boğazı'nın güneydoğusunda yer alan, Marmara Denizi'nde bulunur. Bu adalar, Anadolu ile kıyı arasında bulunan dört büyük ada, beş küçük ada ve iki kayalıktan oluşur. Her bir adanın kendine özgü bir özelliği temsil eden Yunanca isimlerle adlandırılmıştır (Allom, 1839). Dört büyük ada, sırasıyla Kınalıada (Proti), Burgazada (Antigoni), Heybeliada (Halki) ve Büyükada (Beyadaşı, Prinkipo)'dır. Diğer beş adaysa, Kasıkadası (Pitta veya Pita), Sedefadası (Terevintos), Tavşanadası (Miyandros), Yassıada (Plati) ve Sivriada (Oxis), yerleşim yeri olmayan adalardır. Kayalıklar ise Feneradaşı ve Vordonosadası olarak adlandırılmıştır (Gülen, 1982). Vordonosadası, bir zamanlar Bizans manastırının bulunduğu, patrik Fotios tarafından dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kurulduğu düşünülen ve Büyük İstanbul depreminde sular altında kaldığı düşünülen bir adadır (Beyde, 2017).

Tarihi oldukça eskiye dayanan bu ada, birçok dönemin izlerini taşımaktadır. İlk yerleşimlerine dair kesin bilgilerin bulunması zor olsa da antik çağlarda kullanıldığına dair bulgular mevcuttur. Büyükada'nın tarihsel süreci, özellikle Bizans ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir yerleşim yeri olmasıyla şekillenmiştir. Bu dönemlerde adanın stratejik konumu, çeşitli medeniyetlerin buraya ilgisini çekmiştir. Bu bölümde Büyükada'yı kendine has özellikleri ile modern mimari dönemde anlatmak amaçlanmaktadır.

Geç Roma ve Bizans Döneminden itibaren yerleşim karakteri oluşmaya başlayan Büyükada'da özellikle Osmanlı Döneminde nüfus artışına bağlı olarak kentsel gelişim hızlanmış, günümüzde de gözlemlenen katmanlı dokuyu oluşturan doğal ve mimari bileşenler kendini göstermeye başlamıştır. Kentsel gelişim dinamiklerinin önemli

etkenlerinden birisi olan sosyo-kültürel yapı da bu katmanlaşmanın bir parçası olarak günümüzde de halen izlenmeye devam etmektedir.

3.1. Büyükada'da Modern Mimarlık Mirası

Modern mirasın hangi zaman aralığında inşa edilmiş ürünleri kapsadığı konusunda bu uluslararası kuruluşların seçti ölçütleri ve uygulamaları değişiklik göstermektedir. Örneğin Avrupa Konseyi “20. Yüzyıl Mirası”, UNESCO Dünya Mirası Merkezi “Modern Miras”-19. ve 20. yüzyıllar, UNESCO ICOMOS ISC20C “20. Yüzyıl ve Endüstri Mirası” olarak daha geniş zaman dilimleri ve kavramlar ile mirası tanımlamaktadır. DOCOMOMO ise “Modern Mimarlık Mirası” 1920-1975 olarak bu zaman aralığını ve kavramı belirlemektedir (Baturayoğlu Yöney, 2016). Çalışma kapsamında, Büyükada'da Modern Mimarlık Mirası olarak nitelendirilen konutlardan örnekler, inşa edildikleri döneme göre, adanın kültürel hafızasında yer alan özellikleri ile ele alınmıştır.

Büyükada'da modern mimarlık dönemi konutları, genellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren inşa edilmiş yapıları ifade eder. Bu dönemde adada yaşanan demografik ve ekonomik değişimler, mimari tarzlarda da belirgin bir değişime neden olmuştur. Modern mimarlık dönemi konutları, genellikle geleneksel Osmanlı ve Rum mimari tarzlarından farklılık gösterir. Bu dönemde inşa edilen yapılar, genellikle daha sade ve fonksiyonel bir tasarıma sahiptir. Artan nüfus ve değişen yaşam tarzları, konut ihtiyaçlarını da etkilemiş ve modern mimari anlayışıyla inşa edilen yapılar ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde konut tipolojisi incelendiği zaman "Köşk'ten, Modern Ev" kavramına geçildiği gözlemlenmektedir. Adanın modern evleri, Cumhuriyet dönemindeki sosyo-kültürel kodlardaki değişimin bir temsiliyetidir. Modern evler, Adalar Belediyesinin yapı kurallarına uyarak inşa edilen iki veya üç katlı binalardır.

Bu döneme ait konutlar genellikle betonarme ve çelik konstrüksiyon kullanılarak inşa edilmiştir. Dış cephe kaplamalarında ise genellikle sıva, taş veya tuğla gibi malzemeler tercih edilmiştir. Mimari tarzlar genellikle fonksiyonelliği ve kullanım kolaylığını ön planda tutar. Modern mimarlık dönemi konutlarının iç mekânları da genellikle ferah ve aydınlıktır. Büyük pencereler, açık plan düzenlemeler ve modern malzemelerin kullanımıyla bu konutlar, çağdaş yaşam tarzını yansıtan bir atmosfere sahiptir.

Büyükkada'daki modern mimarlık dönemi konutları, genellikle ada genelinde yayılmıştır. Ancak, özellikle adanın sahil kesimlerinde ve merkezi bölgelerinde daha yoğun bir şekilde bulunabilirler. Bu konutlar, ada atmosferiyle uyumlu bir şekilde tasarlanmış olup, adanın tarihi ve doğal dokusunu korumaya çalışırken modern yaşamın gereksinimlerini karşılarlar.

1940'lardan itibaren, modern mimari tarzda birçok dikkate değer yapı inşa edilmiştir (Anadolu Kulübü Yeni Otel Binası, Rıza Derviş Evi, Sadıkoğlu Villası/ Yalı Köşkü, Zeki Sayar Evi gibi). Bu dönemin yapıları da korunması gereken kültürel mirasın bir parçasıdır.

Şekil 3. Sadıkoğlu Yalı Köşkü (Yazar, 2023)

Şekil 4. Rıza Derviş Evi ve Zeki Sayar Evi (Yazar, 2023)

Ada morfolojisi, tüm binalarıyla bir bütün olarak tanımlanan bir varlık olarak nitelendirilebilir. Bu alan, karmaşık, birbirini tamamlayan, binalar arasında önemli bir bağlantıya sahip sıkı bir ağıdır. 1950'lerden itibaren, eski ahşap evler dairelere dönüştürülmüş, 19. ve çağdaş dönemde inşa edilmiş birçok ev, köşk ve pavilyon, bakım eksikliği nedeniyle yıkılmış, yıkılmış veya yanmıştır. Sadece zengin sahipler, mümkün olduğunca orijinal binayı taş veya ahşap kaplama malzemeler kullanarak değiştirme ve taklit etme şansına sahipti (Garipağaoğlu, 1998).

3.1.1. Tarihçe ve Kentsel Gelişim

Toplamda dokuz adadan oluşan Prens Adaları'nın en büyüğü olan ada, yaklaşık olarak 5,4 kilometrekarelik bir alanı kaplar ve deniz seviyesinden ortalama 50 metre yüksekliktedir. Büyükada, Türkiye'nin en büyük adalarından biridir ve tarihsel, kültürel ve doğal güzellikleriyle dikkat çeker.

Topografik olarak, Büyükada, kıyı şeridinden itibaren hafifçe eğimli olan bir yapıya sahiptir. Ada, kıyı şeridinden iç kısımlara doğru yükselirken, birçok tepe ve sırtla karakterizedir. Bu tepeler arasında en yüksekği Büyükada'nın merkezinde bulunan Aya Yorgi Tepesi'dir. Büyükada'nın kıyıları genellikle kayalık ve kısmen dik yapılıdır.

Adalara tarih boyunca farklı isimler verilmiştir. Antik dönemde, İngiliz mimar, sanatçı ve topograf Allom (1839), adalara 'Demonasca' veya 'Ruh Adaları' adını vermiş, Bizans döneminde ise adalarda yaşayan keşişler nedeniyle 'Papadonisia' veya 'rahip adaları' olarak adlandırılmıştır; ayrıca Yunanca için 'Dev Adalar' olarak da bilinir. Aristoteles adalara 'Halkedon (Kadıköy) Adaları' derken, Yunan filozof Artemidoros adalara 'Pitiusa' yani 'çam' anlamına gelen bir isim vermiştir; Roma bilgini Plinius ise adalara 'Propontidas' (Marmara Denizi) Adaları adını seçmiştir (Tuğlacı, 1995). Tarihçi Hammer, 'Les iles des Sain' adını vermiş, bu da 'Aziz Adalar' veya 'Evliya Adaları' anlamına gelir. Osmanlı döneminde 'Kızıladaları' (Kızıldeniz Adaları) (Behramoğlu, 2009) kırmızı toprağının yaygın olduğu adaların kırmızı toprağı nedeniyle yaygın olarak kullanılmıştır (Gülen, 1982; Gökçen, 1993). Erdenen (1962), adaların dağılmış şekilleri nedeniyle 'Yüzük Adaları' olarak adlandırır. Ancak, genellikle kullanılan isimler 'Prens Adaları' (Les iles des Princes) ve 'Adalar veya İstanbul Adaları' şeklinde bilinmektedir.

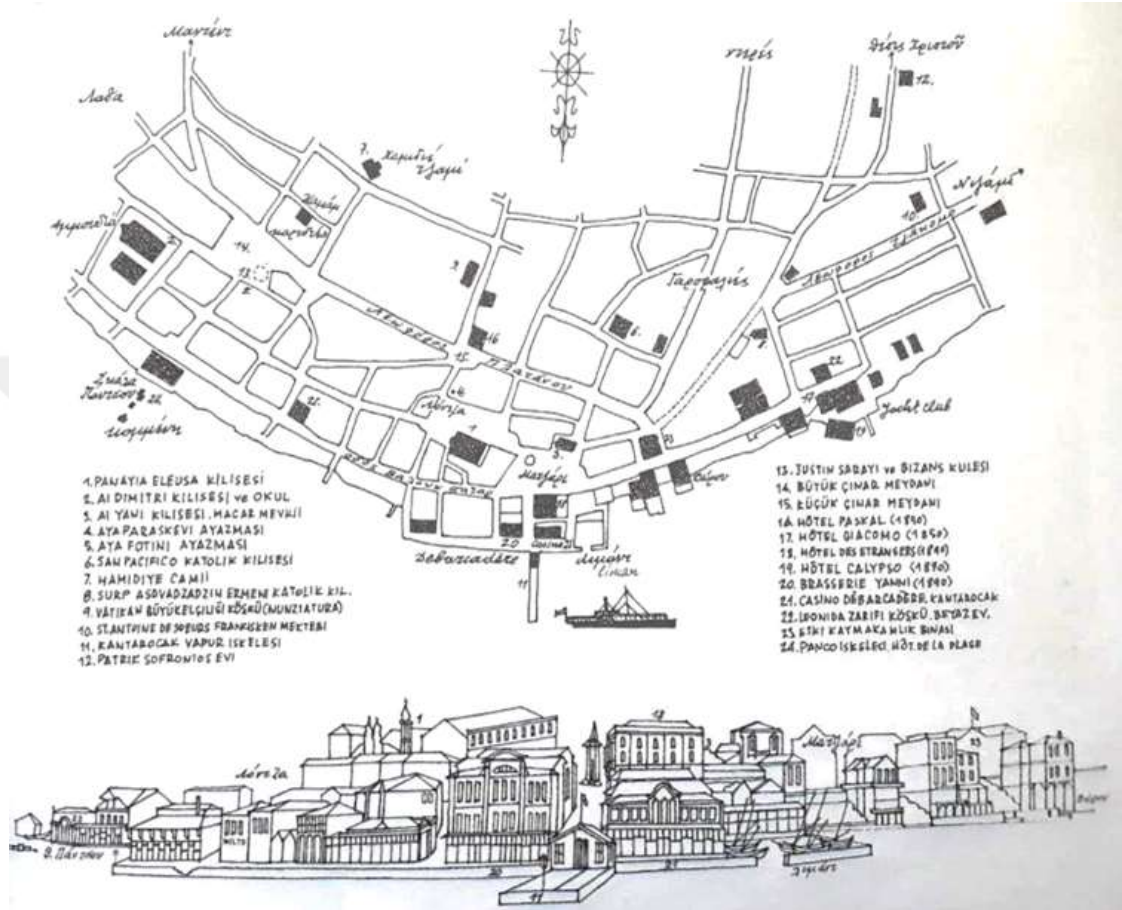
Adaların iklimi, konumlarından kaynaklanan hafif farklar dışında neredeyse İstanbul ile aynıdır. Sıcaklık birkaç derece daha yüksektir. Adalar nadiren kışın kar yağışı görür ve yazın İstanbul'un diğer bölgelerine göre daha az yağış alır. Adalarda sis nadiren görülür

ve hızla dağılır. Sonbahar genellikle ilkbahardan daha sıcaktır. İlkbahar birkaç aydan fazla sürmez ve aslında, ilkbahardan yazın başlangıcına ani bir geçiş vardır. Rüzgâr yönü genellikle İstanbul ile aynıdır, ancak adaların konumları bu rüzgarların etkilerini hafifletir. Aydos, Kayış Dağı, Alemdağı, Küçük ve Büyük Çamlıca tepeleri karşı kıyıdaki diğer adaları, özellikle Kınalıada hariç, Poyraz rüzgarından korur. Kış aylarında, Karayel-batı rüzgârı- Mayıs ayından itibaren aralıklarla esmeye başlar. Batı-karayel, adalarda fırtınalara neden olan en tehlikeli rüzgardır. Sonbahar, kış ve ilkbaharda sık sık esen Lodos rüzgârı adaları ısıtır. Daha sıcak mevsimlerde, yerel rüzgarlar hafifçe eser ve havayı serinletir. Bu iklim ve rüzgâr özellikleri, adaları sevilen bir yaz tatil yeri ve dinlenme mekânı haline getirir (Ulusoy vd., 2013).

Büyükada'da tarihsel sürecine bakıldığı zaman literatürde üç yerleşim alanı tespit edilmiştir: Karye-i Karye, Karye-i Rumiyan ve Karye-i Sherifiyan. Karye-i Karye, günümüz maden alanında bulunmaktadır, Karye-i Rumiyan ise kuzeydoğudaki Kumsal alanında yer almakta olup, Karye-i Serifiyan ise adanın kuzeybatı kesiminde bulunan Nizam bölgesine verilen isimdir (Zorer, 2005). 6. yüzyılda, İmparator Justinian II tarafından Büyükada'nın işgal edilmesiyle Bizans Dönemi'nin ana inşaatı başlatılmıştır (Güvenç, 2011). Prens Adaları'ndaki ilkel yerleşimler, Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. Adalar, o dönemde sürgünlerin, mültecilerin veya keşişlerin yerleştiği bir yer olarak bilinmekteydi (Kritovoulos, 1970). Adadaki ilk mimari yapılar, manastırlar, yatakhaneler, dini kompleksler, şapeller, kiliseler, sarnıçlar ve dini figürler, mahkumlar ve sürgünlere yönelik olarak inşa edilen kutsal yapılar gibi dini tapınaklar olmuştur (Güvenç, 2011). Bu nedenle, Bizans döneminde yedi yüzyıl boyunca Büyükada, diğer adalar gibi, adaların dev manastırlarında prenslerin, adalıların, soyluların, patriklerin ve imparatorların sayısız trajik sürgün, hapishane ve işkence hikayeleriyle ünlenmiştir. Bizans dönemindeki siyasi ve dini anlaşmazlıkların bir sonucu olarak, prensesler, prensler ve din adamları Büyükada'ya sürgüne gönderilmiş ve işkenceler yapılmıştır (Schlumberger, 2006).

Büyükada'daki konut yerleşimi, adanın iki tepesinin yamaçlarındaki iki ana bölge olan Nizam ve Maden mahallelerinin biçimlenişinde önemli bir rol oynayan iki yolun etrafında oluşmuştur. (Kabaoğlu, 2012, s. 17). Organik dokunun nihai formu; ana arterler, zamanla oluşan ara sokaklar ve orman bahçelerinde sona eren çıkmaz sokaklarla şekillenmiştir (Köseoğlu, 2013, s. 60). Nizam Mahallesi, 19. yüzyıl ortalarında gelişmiştir. Mahalle,

genellikle birbirinden bağımsız köşklerin bahçeler arasında bulunduğu bir dokuya sahiptir. Özellikle Cumhuriyet Döneminde yoğun bir yerleşim düzeninde gelişen Maden Mahallesi ise köşkler ve bağlı evlerden oluşmaktadır.

Şekil 5. 20. Yüzyıl Başlarında Büyükada'nın Merkezi Yerleşim Bölgesi (Millas, 2013)

Cumhuriyet kurulduktan sonra sosyal hayattaki değişime bağlı olarak kamusal alan kullanımlarında da değişimler olmuştur. İlk plajlar bu dönemde açılmış, spor faaliyetleri artmış, tiyatro, konser, balo gibi sosyal ve kültürel organizasyonlar yoğunlaşmıştır. O dönemdeki adıyla Prinkipo (Büyükada) Yat Kulübü olan Anadolu Kulübü, adada bu tip organizasyonlara en sık ev sahipliği yapan kurum olmasıyla adanın sosyo-kültürel yaşamı bakımından önemli bir yere sahiptir. (Gezen, 2021; Goloğlu, 1981).

1940'lara yaklaşılrken, ada zengin semtler kazanan ve yatırımcıları cezbeden bir yazlık mekân olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Adalar, özellikle savaş sonrasında plaj kullanımının yaygınlaşmasıyla yoğunlaşan bir yapı faaliyetine sahne olmuştur (Harita 2) (Kahya, 2006). 1949'da başlayan ilk planlama çalışmaları da 1958-59'da yürürlüğe

geçmiştir (Altan Ergut & Erkmen, 2011). Adanın batısındaki Yörük Ali ve Nizam plajları, Lunapark, Viranbağ Country Kahvehaneleri ve Kızılçam ormanları Büyükada'nın dikkate değer rekreasyon alanlarından (Ocakçı vd., 2013).

1950 sonrası dönemde adaların nüfus yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin en belirginleri, 6-7 Eylül 1955 olayları, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve 12 Eylül Askeri müdahalesi gibi siyasi gelişmelerdir. Bu olaylar, adalarda yaşayan çoğunluğu Rum olan azınlık nüfusun bir kısmının hem adaları hem de Türkiye'yi terk etmesine yol açmıştır. Takiben, 1960'lı yıllardan itibaren 1980'lere kadar hızlanan doğu illerinden gelen göçler, adaların nüfusunun yeniden artmasına ve toplumsal yapının önemli bir değişim göstermesine neden olmuştur.

Mimari yapı envanteri açısından Büyükada'nın değişimi ve gelişimi ise özellikle Osmanlı döneminde belirginleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeşitli saraylar, köşkler ve mesire yerleri adada inşa edilmiştir. Bunların bir kısmı günümüze kadar ulaşmış ve restore edilerek turizme açılmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise Büyükada, İstanbul'daki zengin ailelerin yazlık olarak tercih ettiği bir mekân haline gelmiştir. Bu dönemde ada, çeşitli mimari tarzlarda yapılan yazlık konutlarla dolmuştur. Özellikle Rum, Ermeni ve Levanten ailelerin yaptırdığı büyük ve gösterişli konutlar adanın mimari karakterini belirlemiştir. Birçok zengin Levanten ve üst düzey yetkili, çiçek bahçeleri arasında ferah bir ortamda yazlık tatillerini geçirmeye başlamıştır. Dahası, İstanbul'da modernizm dalgası, Boğaz kıyıları ve adalar gibi Batı mimari trendlerine sahip yeni yazlık bölgelerin geliştirilmesini zemin hazırlamıştır (Faroqhi, 2002). 18. ve 19. yüzyılların değişiklikleri ve reformları, Osmanlı toplumunun yaşam tarzını ve mimari konuları etkilemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde (1840'lar-1920'ler), Türkler özellikle 1846'da küçük gemilerin ulaşım ihtiyacını karşılamaya başlamasıyla adaya yerleşmeye başlamıştır. 1875'te ise düzenli seferler büyük gemilerin gelmesiyle başlamış ve bunun sonucu olarak, Büyükada'daki nüfus hızla artmıştır. Zengin Türklerin yanı sıra varlıklı yabancılar da Büyükada'da yaşamaya eğilim göstermişlerdir. Sırasıyla, dönemin mimari tarzlarını yansıtan köşkler, malikaneler, evler, binalar, kiliseler ve camiler inşa edilmiştir (Güvenç, 2011). 1929'da Önceki Tekne İskelesi'nde konumlanan Kırıyako John Hacıpulos'un eski köşküyle yer değiştirerek mevcut belediye kurulmuştur. Tekne

İskelesi, buharlı feribotunun ulaşımını başlattığı 1870'lere kadar Emmanuel Pancos'a ait olduğu bilinmektedir. Buharlı feribotlar sığ su nedeniyle bu limana yanaşamıyorken, 1980'lerden sonra, belediyenin ön kısmı toprakla doldurulmuş olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumda, bir Fransız zengini tüm köşkleri satın almış ve iskeleye bitişik alandaki toprağı doldurmuş sonrasında bu alanda iki otel ve üç kumarhane inşa etmişlerdir. Tüm bu değişimler, adadaki bir şehir merkezi oluşumunun başlangıcı olarak görülmektedir.

Cumhuriyet'in başlangıcıyla Büyükkada, sosyal, kültürel ve siyasi önemini kabul eder hale gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Cumhuriyet Dönemi sonrasında Yunan toplumunu kaybetmiş olan Büyükkada, temel olarak 1930'lara kadar canlılık yoksunluğu yaşamıştır. 1940'lara yaklaşılırken, ada zengin semtler kazanan ve yatırımcıları cezbeden bir yazlık mekân olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Büyükkada'nın batısındaki Yörük Ali ve Nizam plajları, Lunapark, Viranbağ Country Kahvehaneleri, Kızılçam ormanları ve fayton turları, Büyükkada'nın dikkate değer eğlence merkezlerinden olmuştur (Ocakçı,2013). 1894 yılında meydana gelen deprem (Tuğlacı, 1995) ve 1900'lerin başlarında meydana gelen çarşı yangınları sırasında, Büyükkada'nın yapı dokusunda önemli zararlar oluşturmuş 1894'teki küçük deprem, Prens Adaları'nı sarsarak birçok binayı harap etmiştir.

19. yüzyılın ortalarında kuzey kısımlarının ulaşım için çok daha elverişli hale gelmesiyle, yerleşim merkezi olarak büyük ölçüde tercih edilmiştir. 1916'da Osmanlı devletinin İstanbul kentsel dokusu sınırlarının dışında, Kadıköy, Prens Adaları ve Rumeli ve Anadolu Demiryolları etrafında başlayan yapı yasası tarafından yetkilendirilen kentsel kalkınmada hızlı bir büyüme yaşanmıştır (Ergin, 1995). Bu önemli binalardan biri, o zamanın ünlü mimarı Sedat Hakkı Eldem tarafından tasarlanan Cumhurbaşkanlığı Yazlık Konutu olmuştur. Tarih boyunca, yangınlar, deprem ve tarihi olaylar Büyükkada kentsel doku dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. Yanan alanların yeniden inşası, Batı etkili kentsel planlama uygulamalarının uygulanma fırsatını vermiştir. Bu nedenle, yangın ve deprem tarafından tahrip edilen alanlar, dikdörtgen ızgara sokak ağları, yeni sınırlamalar ve yapı yöntemleri ile yeniden düzenlenmiştir. Ancak, Osmanlı kentsel dokusu, yangınları önlemek, yeni ulaşım gereksinimlerini karşılamak ve yeni yerleşim alanları oluşturmak için düzenlenmiştir (Tekeli, 1985).

Yılmaz Türk caddesinin bulunduğu Maden mahallesi, zamanla gelişen yoğun bir yerleşim düzenine sahiptir. Mahalle, köşkler ve bağlı evlerin çeşitli olduğu evlerden oluşmaktadır. Nizam mahallesi, 19. yüzyıl ortalarında geliştirilmiştir. Mahalle, genellikle birbirinden bağımsız köşkların bahçeler arasında bulunduğu dağınık kentsel dokuyu içerir. Büyükada'da 2023 yılı itibariyle İBB tarafından kültür envanteri olarak işaretlenen 163 kayıt bulunmaktadır. Bu yapılar; gazinolar, plajlar, hastaneler, kafe, karakol, cami, oteller, sinemalar ve konutlar olarak kategorize edilmiştir. Bu yapılara ait temel bilgiler aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Büyükada, modern mimari miras döneminde dikkat çekici sosyal mekânlarıyla öne çıkmaktadır. Bu dönemde inşa edilen yapılar, 20. yüzyılın başlarından itibaren hızla gelişen modern mimarlık anlayışının etkilerini yansıtır. Oteller, gazinolar, sinemalar, deniz kenarındaki kafeler, restoranlar ve sosyal tesisler gibi alanlar dönemin işlevselliğini ve toplumsal etkileşimi ön planda tutan bir anlayışla tasarlanmıştır. Büyükada'nın doğal güzellikleri, mimarların tasarımlarında önemli bir rol oynamıştır. Yapıların konumlandırılması, manzara açısından avantaj sağlarken, doğal malzeme kullanımı da çevre ile uyumu artırmıştır. Modern mimari, geometrik formlar, sade çizgiler ve işlevselliği önceliklendiren tasarımlarla öne çıkmıştır. Büyükada'daki yapıların tasarımları, dekoratif unsurların yanı sıra, yapıların form ve işlevselliğinde denge sağlamayı amaçlar. Açık plan düzenleri ve doğal ışık kullanımı, iç mekânlarda ferah bir atmosfer yaratır. Bu anlayış, yapıların dış cephelerinde ve iç mekân düzenlemelerinde kendini gösterir.

2023 yılı itibariyle İBB tarafından kültür envanteri olarak işaretlenen 163 kayıt içerisinden; 7 sinema, 5 gazino, 3 otel, 7 plaj, 1 hastane, 1 karakol, 1 cami, 1 kafe olmak üzere toplam 26 yapı konut dışı envanter olarak belirlenmiştir (İBB Arşivi). Özellikle sinema ve gazinolar dönemin gündelik yaşantısına da ışık tuttuğu için dikkat çekmektedir. Büyükada'nın özellikle Cumhuriyet sonrası kentsel ve sosyo-ekonomik gelişiminde önemli rol oynayan sosyal mekânları analiz edilmiş olup, 20. yüzyılda kullanılan yapılar ve alanlara dair envanter bilgileri Tablo 1-7'de verilmektedir.

Tablo 1. 20. Yüzyılda Kullanılan Sosyal Mekânların Envanter Tablosu. (Adalar Belediyesi, 2023; Kızıltepe ve Kozlu, 2025)

Yapı/ Alan Adı	Adres	Yapım tarihi	Mimarı
Gazinolar			
Aya Nikola	Yılmaztürk Cad., 134-136 Maden	-	-
Florida Gazinosu	23 Nisan Cad. No:24	1960'lar	-
Yekta Gece Kulübü	Şemsi Molla Sk. No:5-7	-	-
Karavela Gazinosu	Kadıyoran Cad. No:53	-	-
Plajlar			
Aya Nikola Plajı	Maden	-	-
Yıldırım Spor Kulübü	Yılmaztürk Cad. No:177/Maden	1997	-
Naki Bey Plajı	Naki Bey Sokağı, No:13	1984	-
Büyükada Su Sporları Kulübü	No:1, Maden	1984	Ertun Yener
Kayıkhan	23 Nisan Cad., No:30	-	-
Değirmen Plajı Ve Kulübü	Yahşibey Sk. No:2-14	1953	Şahab Bey
Nizam Plajı	Kırlangıç Sk. No:1, Nizam	-	-
Hastaneler			
Büyükada Hastanesi	Çarkıfelek Cad. No:12/Maden	1964-2016	-
Karakol			
Maden Karakolu	Yılmaztürk Cad.	-	-
Oteller			
Prences Plajı, Oteli	Kamelya Sk., No:14 / Nizam	1990'lar	-
Anadolu Kulübü Yeni Otel Binası	Bahçeler Önü Sk., No:	1953-1957	Turgut Cansever, Abdurrahman Hancı
Lido Oteli, Apartmanları	23 Nisan Cd., No:29 7 Nizam	-	-
Kazım Paşa/ Splendid Palas Oteli	23 Nisan Cd., No:39 Nizam	1911	-
Sinemalar			
Mehtap Sineması	23 Nisan Cad., No:33-35 /Nizam	1945	-
Yeni Sinema-Büyükada Sineması	Lalahatun Sk, No:14 / Nizam	1956	-
Lunapark Sineması	Şahbal Sk., No:24	1969	-
Aksu Sineması	Çınar Cad., No:4-6 Nizam	1969	-
İskele Sineması	Büyükada Vapur İskelesi Üst Katı	-	-
Lale ve Çınar Sinemaları	Çınar Cad., No: 50	1952	-
Hakan Sineması	Çınar Cad., No:88 / Maden	1960	-

Tablo 2. 1930 Öncesi Konut Envanter Tablosu. (Adalar Belediyesi, 2023)

Yapı / Alan Adı	Adres	Yapım Tarih	Mimar
Konut (1930 ve öncesi)			
Kazancıyan Evi	Mehmetçik Sk. No:6	Erken Cumhuriyet	-
Kıvılcım 13	-	1925	-
Semerciyan Köşkü	Çankaya Cd., No:63	20. yy. başı	-
Tepeklioğlu Evi	23 Nisan Cad. No:21 / Nizam	19. yy. sonları	-
Cemali Evi	Öğretmenler Sokağı, No. 3 (Şehit Murat Yüksek Sokağı, No. 23)	20'li veya 1930'lu yıllar	-

Tablo 3. 1930-1940 Dönem Konut Envanter Tablosu (Adalar Belediyesi, 2023; adalarmiras, t.y., Kızıltepe ve Kozlu, 2025'ten derlenmiştir)

Yapı / Alan Adı	Adres	Yapım Tarih	Mimar
Konut (1930-1940 Dönemi)			
Aseo Evi	Mehmetçik Sk, No:8	1930	Dandala
Fethi Okyar Evi	Büyük Tur Yolu, Menekşe Sokağı No:2	1933	Sedat Hakkı Eldem
Koray (Sarperler Yalısı)	Nizam Caddesi, No. 72	1933	Koço Kalfa
Dikmen Evi	Nizam Caddesi, No. 14	1934	Mikoel Nurican
Emir Galip Sandalcı Evi	Ahsen Sk., No: 4	1939	-
Vedat Tek Evi	Yahşibey Sk. No. 16	1930'lar	Vedat Tek

Tablo 4. 1940-1950 Dönem Konut Envanter Tablosu ((Adalar Belediyesi, 2023; adalarmiras, t.y., Kızıltepe ve Kozlu, 2025'ten derlenmiştir))

Yapı / Alan Adı	Adres	Yapım Tarih	Mimar
Konut (1940-1950 Dönemi)			
Semih Akkaynak Evi	Nizam Caddesi, No:7	1940'lar	Semih Akkaynak
Necip Cemil Akar Evi	Nizam Caddesi, No:1A	1940'lar	Sedat Erkoğlu
İstemati'nin Bağ Evi	Yörükali Sk., No:3, Nizam	1940'lar	-
İş Bankası Piyango Evleri	Sakarya Sk. No. 30, Nizam	1949	Abidin Mortaş
Hamaratlar Evi	Nizam Caddesi, No:14,	1942	Emin Necip Uzman
Kolay Evi	Nizam Caddesi, No:12	1944	Emin Necip Uzman
Dimitri Araboğlu Evi	Yılmaztürk Cd., 121	1945	-
Kadıyan 50	Nizam Caddesi, No:50	1947	İbrahim Zapço, Koço Kalfa
Dört Evler (Taş Evler)	Ziya Paşa Sk. No. 19, Aşıklar Yolu, 2-4-6-8	1940'lar	Asım Mutlu, Ahsen Yapanar

Tablo 5. 1950-1960 Dönem Konut Envanter Tablosu ((Adalar Belediyesi, 2023; adalarmiras, t.y., Kızıltepe ve Kozlu, 2025'ten derlenmiştir))

Yapı / Alan Adı	Adres	Yapım Tarih	Mimar
Konut (1950-1960 Dönemi)			
Abdullah Güzelbey Evi	Kamelya Sk., No:16 / Nizam	1950	-
Kandiyoti Evi	Yaverbey Sk., No:20	1950'ler	İly Ventura
Nevzat Özer Evi	Nizam Caddesi, No: 22	1950'ler	-
Yeni Hamson Evi	Nizam Caddesi, No:20	1950	-
Rıfat Yalman Evi	No:5, Nizam	1952	Turgut Cansever, Abdurrahman Hancı
Sadıkoglu Villası	Nizam Caddesi, No. 68	1953	Emin Necip Uzman
Rene Marie Kaldam Evi	Yılmaztürk Cd., No:17	1955	Edmond Sarfati
Rıza Derviş Evi	No:24, Nizam	1956	Sedat Hakkı Eldem
Mottola Evi	Çankaya Cd., No:74, Nizam	1957	Bernardo Mottola
Çankaya 51	No:51, Nizam	1957	Orhan Şahinler

Tablo 6. 1960-1970 Dönem Konut Envanter Tablosu (Adalar Belediyesi, 2023)

Yapı / Alan Adı	Adres	Yapım Tarih	Mimar
Konut (1960-1970 Dönemi)			
Şeyhun Villası	Nizam Caddesi, No:27,	1960'lar	Maruf Önal
Orhan Bey (Haydar Kaynak Evi)	Nizam Caddesi, No. 2-6	1960'lar	-
Zeki Sayar Evi	Yılmaztürk Cd., No:62	1963	Zeki Sayar

Tablo 7. 1970 ve sonrası Konut Envanter Tablosu (Adalar Belediyesi, 2023)

Yapı / Alan Adı	Adres	Yapım Tarih	Mimar
Konut (1970 Sonrası)			
Ediz Hun Evi	No:7, Maden	1974	Agop Bel
Çolak Evi	Nizam Cd. No. 16	1950/ 1970	İly Ventura
Albert Kamhi Evi	No:10, Nizam	1978	Edmond Sarfati
Zavaro Apartmanı	Maden, Topuz Sokak, No. 27	1970'ler	Edmond Sarfati
Anday Evi	Panjur Sk., No:6, Maden	1980'ler	-
Kerim Evi	No:38, Nizam	1992	Hüseyin Başçetinçelik

3.1.2. Demografik Yapı ve Sosyo-Kültürel Dinamikler

İstanbul Adaları, tarih boyunca hem iç hem de dış göç hareketlerine sahne olmuş, çok katmanlı demografik yapısıyla dikkat çeken bir yerleşim alanı olmuştur. İstanbul gibi büyük bir metropolün parçası olan bu adalar, kentsel dönüşüm süreçlerinden, siyasal kırılmalardan ve toplumsal değişimlerden doğrudan etkilenmiştir. Türkiye genelinde 1960 yılına kadar gözlenen nüfus artış trendi, İstanbul özelinde aynı doğrultuda seyretmiş; ancak 1960 sonrası dönemde İstanbul'un nüfus artış oranı ülke ortalamasının yaklaşık üç katına ulaşmıştır (Anon, 1929; DİE, 1963; TÜİK, 2010). Bu durum, kırsal bölgelerden kente yönelen göç dalgasının en yoğun olarak İstanbul'da karşılık bulduğunu göstermektedir.

İstanbul Prens Adaları'ndaki demografik yapı, 1453 yılına kadar büyük ölçüde Rum nüfusuyla şekillenmiştir. Fakat fetih sonrasında, Karadeniz bölgesinden getirilen Türk nüfusu adalara yerleştirilmiştir. Bu dönemde, İstanbul'da ortaya çıkan salgın hastalıklardan kaçmak amacıyla adalara sığınanlar ve bazı devlet adamları ile varlıklı bireylerin burada çeşitli yapılar inşa etmeye başlaması, adalardaki nüfus ve yapılaşmanın dönüşümüne yol açmıştır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nda hukuki eşitlik ilkesini benimseyerek gayrimüslim tebaanın haklarını genişletmiş ve Müslüman halkla benzer hukuki statüye sahip olmalarının önünü açmıştır. Bu reform süreciyle birlikte, gayrimüslim toplulukların kamusal ve özel alanlarda daha görünür hale gelmeleri mümkün olmuş; özellikle İstanbul'un çeperinde yer alan Adalar, bu yeni toplumsal hareketliliğin odak noktalarından biri haline gelmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle balıkçılar arasında Ege adalarından göçler gözlemlenmiştir. Bu yüzyılın sonlarında düzenli vapur seferlerinin başlaması, adaların birer eğlence ve şehre yakın dinlenme yeri olmasını sağlamıştır. Ulaşım altyapısında yaşanan bu dönüşüm, Adalar'a erişimi kolaylaştırarak bölgeyi özellikle yazlık ikamet ve dinlenme mekânı olarak tercih edilebilir kılmıştır. Adaların kent merkezine göre daha düşük arazi maliyetlerine sahip olması, burada büyük ölçekli, bahçeli ve mimari açıdan ihtişamlı konutların inşasını mümkün kılmıştır. Bu durum, özellikle batılı yaşam tarzına özen duyan Osmanlı gayrimüslimleri ile dönemin üst sınıf Müslüman seçkinleri açısından Adaları prestijli bir yaşam alanına dönüştürmüştür. Modernleşme arzusuyla hareket eden bu gruplar, geleneksel Osmanlı konut anlayışından farklı olarak, daha özgür yaşam biçimlerini yansıtan batı tarzı köşkleri burada inşa ettirmişlerdir (Günay, 1984). Bu

gelişmelerle birlikte nüfus hızla artış göstermiştir. Adalar, sadece azınlık toplulukları değil, aynı zamanda yaz aylarında burayı tercih eden Osmanlı devlet adamlarını da barındırmaya başlamış, böylece Müslüman Türk nüfusu da artmıştır (Gökçen, 1993).

Prens Adaları'nın demografik ve ekonomik yapısını etkileyen önemli olaylardan biri, 1917'de Rusya'da gerçekleşen devrimdir. Bu devrimden kaçan bir grup Beyaz Rus, geçici olarak Adalar'a yerleşmiş ve burada çeşitli işletmelerin açılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu dönemde yerleşim alanlarının sınırlı olması nedeniyle, 1990'lı yıllara kadar toplam nüfus büyük ölçüde sabit kalmıştır (Gökçen, 1993).

Adalar özelinde değerlendirildiğinde, 1927 ile 1960 yılları arasında %61 oranında bir nüfus artışı kaydedilmiştir. Ancak bu dönemi takip eden süreçte, özellikle 1960-1985 aralığında %25, 1985-2010 döneminde ise %3 oranında nüfus azalması yaşanmıştır. İstanbul'un genelinde nüfus artışı sürerken Adalar'da gözlemlenen bu gerileme, öncelikli olarak azınlık grupların bölgeden ayrılmasından kaynaklanmıştır. Aynı zamanda sınırlı fiziksel alan ve yapılaşma olanaklarının İstanbul'a kıyasla daha kısıtlı olması, Adalar'ın nüfus dinamikleri üzerinde belirleyici bir diğer faktör olmuştur (Çubuk, 1987).

Adaların demografik dönüşümü, yalnızca nüfus sayımlarıyla değil, aynı zamanda sosyo-politik gelişmelerle de yakından ilişkilidir. Örneğin, 1846 yılında vapur seferlerinin başlatılması, daha önce yalnızca balıkçılıkla geçinen küçük yerleşim alanları olan Adalar için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın (1839) ilanını izleyen süreçte ulaşım imkanlarının gelişmesi ve 1856 Islahat Fermanı ile azınlıkların toplumsal görünürlüğünün artması, bölgedeki gayrimüslim nüfusun yükselmesine katkı sağlamıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile oluşan özgürlük atmosferi ve ekonomik canlanma, Adalar'ı azınlık toplulukları için daha cazip kılmıştır.

1914 yılına gelindiğinde, özellikle I. Dünya Savaşı'na katılım nedeniyle Müslüman nüfusta ciddi bir azalma görülmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile Adalar nüfusunda %30'un üzerinde bir artış yaşanmış; bu artış eğilimi II. Dünya Savaşı sonuna kadar devam etmiştir. 1940 yılı, Adalar'ın tarihsel olarak en yüksek nüfus seviyesine ulaştığı dönem olmuştur. Ancak 1945 sonrası süreçte, savaşın yarattığı sosyoekonomik yıkım ve 1942 yılında uygulanan varlık vergisi gibi politikalar nedeniyle nüfus, önceki seviyesinin yarısına inmiştir. 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül Olayları, 1964'teki sürgün kararları ve 1974 Kıbrıs Harekâtı gibi gelişmeler, özellikle Rum kökenli nüfusun bölgeyi terk

etmesine yol açmış ve bu durum Adalar'daki nüfusun önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur.

1927 yılı verilerine göre Müslüman nüfusta bir artış kaydedilirken, Rum nüfusta yaklaşık %20'lik bir azalma gözlenmiştir (Anon,1929). Bu demografik dönüşüm, savaş ve mütareke dönemlerinde Rum cemaatinin Yunan ordusuna verdiği destek gerekçesiyle yaşanan kitlesel göç ile ilişkilendirilmektedir. Adalar'da tarihsel olarak yoğun şekilde yaşayan Rum topluluğu, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Sakız, Girit ve Midilli gibi Yunan adalarından iş bulmak amacıyla gelen bireylerden oluşmaktaydı. 1950'li yıllarda yalnızca Büyükada'da 2.500 ila 3.000 arasında Rum yaşarken, 2000'li yıllarda bu sayı kış döneminde 50 kişiye kadar gerilemiştir (Türker, 2011).

Adaların her birinin dini ve etnik yapısı da tarihsel olarak farklılık göstermektedir. 1970'li yılların başına kadar Büyükada, yoğunlukla Rum ve Musevi, Heybeliada Rum, Burgazada Rum ve Musevi, Kınalıada ise Ermeni ve Rum cemaatlerinin yerleşim tercihinde bulunmuş olduğu adalar olmuştur. Bu durumu destekleyen göstergelerden biri de adalarda bulunan dini yapıların çeşitliliğidir.

1950 sonrası dönemde, Rum nüfusun azalmasına paralel olarak, Erzincan, Malatya ve Trabzon gibi Doğu ve Karadeniz illerinden gelen yeni yerleşimciler Adalar'a göç etmiştir. 2010 yılına ait veriler, Adalar'daki nüfusun yaklaşık yarısının Adalar dışında doğmuş bireylerden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yaz aylarında Adalar'da bulunan ikinci konut sahipleri ve günübirlik turistlerin etkisiyle nüfus geçici olarak yaklaşık iki katına çıkmakta; bu artışa ek olarak yaz sezonunda günlük ziyaretçi sayılarında da ciddi bir yükseliş yaşanmaktadır (TÜİK, 2010; İBB, 2010).

2008 verilerine göre, kış döneminde Adalar'a ulaşım sağlayan deniz araçlarıyla taşınan günlük yolcu sayısı 5.000-6.000 kişi arasında değişirken, bu rakam yaz döneminde günlük 21.000-22.000 kişiye ulaşmaktadır. Yaz aylarında gözlemlenen bu artış, yüksek gelir grubuna mensup ikinci konut sahiplerinin yanı sıra günübirlik ziyaretçilerden kaynaklanmaktadır. Bu mevsimsel nüfus hareketleri, Adalar'ın turistik ve rekreatif özelliklerinin önemini vurgulamaktadır.

İstanbul'a bağlı olmakla birlikte, kentsel yoğunluktan ve büyükşehir yaşamının karmaşasından uzak bir yerleşim profiline sahip olan Prens Adaları, tarihsel süreç

içerisinde barındırdığı çok kültürlü yapı ile özgün bir sosyal dokuya ev sahipliği yapmıştır. Coğrafi yalıtılmışlığı ve sınırlı yerleşim alanları nedeniyle uzun yıllar boyunca bir sayfiye ve inziva mekânı olarak değerlendirilen Adalar, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren farklı kültürel ve inanç temelli toplulukların bir arada yaşadığı çok kültürlü yerleşim modeli niteliği kazanmıştır.

Adalar'da yaşayan yerleşik nüfus, tarihsel olarak başta Müslümanlar olmak üzere, Rum Ortodokslar, Ermeniler ve Musevilerden oluşmuştur. Bu topluluklar, yalnızca mekânsal olarak değil, aynı zamanda gündelik yaşam pratiklerinde, dini törenlerinde ve kültürel ritüellerinde de bir aradalığı deneyimlemişlerdir. Bu çok kültürlü yapının günümüze kadar uzanan en belirgin göstergelerinden biri, dini bayram ve festivallerin Adalar üzerinde bir arada ve karşılıklı saygı çerçevesinde kutlanmaya devam ediyor olmasıdır. Örneğin, Hristiyan takvimine göre her yıl mart sonu ile Nisan sonu arasında kutlanan Paskalya (Easter) Bayramı ve özellikle Büyükada'daki Aya Yorgi Manastırı'nda 23 Nisan'da gerçekleştirilen Aya Yorgi Günü, Adalar'ın hem yerel halkı hem de ziyaretçileri için büyük önem taşımaktadır (Türker, 2011). Bu günlerde binlerce kişi, farklı inançlardan bireylerin katılımıyla gerçekleşen yürüyüşlere ve dualara iştirak etmekte, bu da dinsel sembollerin kamusal alandaki kapsayıcı rolünü ortaya koymaktadır. Aya Yorgi tepesine yapılan hac niteliğindeki yürüyüşler, sadece dinsel değil aynı zamanda kültürel bir gelenek olarak da değerlendirilmektedir.

Müslüman halkın Şeker ve Kurban Bayramları da Adalar'da coşkuyla karşılanan ve komşuluk ilişkileri çerçevesinde birlikte yaşanan günlerdir. Musevi topluluğun yılbaşı olarak kabul edilen Roşaşana ve hamursuz bayramı Pesah gibi önemli dini günler de yine Adalar'daki kültürel mozaik içerisinde karşılıklı saygı ile kutlanmakta, topluluklar arası sosyal dayanışmayı pekiştirmektedir.

Adaların sosyal yaşamındaki bir diğer önemli kültürel unsur ise, çeşitli topluluklara hizmet eden kulüp yapılarıdır. Bu kulüpler, sadece sportif veya sosyal faaliyetler için değil, aynı zamanda entelektüel ve kültürel paylaşım alanları olarak da işlev görmüşlerdir. Bu bağlamda öne çıkan yapılardan biri olan İngiliz Yat Kulübü, 1906 yılında Büyükada'da kurulmuş ve dönemin sosyo-kültürel elit kesimi için bir cazibe merkezi olmuştur. 1937 yılında, Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla kulübün mülkiyeti devredilerek Anadolu Kulübü çatısı altında yeniden yapılandırılmıştır (Deleon, 2003;

Freely, 2010). Özellikle Atatürk'ün hayatta olduğu yıllarda bu mekân, birçok önemli balo, resepsiyon ve toplantıya ev sahipliği yapmış; Cumhuriyet'in kültürel modernleşme vizyonunun sembollerinden biri hâline gelmiştir.

Adalar'da kurulan bu tür sosyal kulüpler, yalnızca dinî ya da etnik kimliğe dayalı bir birliktelik değil, aynı zamanda ortak yaşam alanlarının birlikte inşa edilmesini sağlayan, kültürel hafızayı besleyen mekânlar olarak da işlev görmüştür. Bu bağlamda Adalar, Türkiye'nin genelinde görece daha az örneğine rastlanan bir toplumsal çoğulluk ve karşılıklı hoşgörü örneğini temsil etmektedir. Bu özellikleriyle Adalar, yalnızca fiziksel değil, kültürel anlamda da sınırların ötesinde bir birliktelik zemini sunmaktadır.

3.1.3. Konut Dışı Modern Mimarlık Mirası Örnekleri

Büyükada, modern mimari miras döneminde dikkat çekici konut dışı yapılarıyla öne çıkar. Bu dönemde inşa edilen yapılar, 20. yüzyılın başlarından itibaren hızla gelişen modern mimarlık anlayışının etkilerini yansıtır. Özellikle 1920'ler ve 1930'lar, adada çeşitli kamusal ve özel yapıların inşa edildiği bir dönemdir. Büyükada, döneminde birçok toplu kullanım yapısına ev sahipliği yapmıştır. Örneğin, deniz kenarındaki kafeler, restoranlar ve sosyal tesisler, dönemin işlevselliğini ve toplumsal etkileşimi ön planda tutan mimari anlayışını yansıtır. Bu yapılar, ahşap ve taş gibi yerel malzemelerle inşa edilmiştir. Modern mimari, geometrik formlar, sade çizgiler ve işlevselliği öncelikle amaçlayan tasarımlarla öne çıkar. Büyükada'daki yapılar, genellikle Art Nouveau ve Bauhaus etkilerini taşır. Bu akımlar, dekoratif unsurların yanı sıra, yapıların form ve işlevselliğinde denge sağlamayı amaçlar. Açık plan düzenleri ve doğal ışık kullanımı, iç mekânlarda ferah bir atmosfer yaratır. Büyükada'nın mimari dokusu, Osmanlı dönemi ile modernizmin birleşimini sergiler. Özellikle, geleneksel Türk mimarisi ile Batılı mimari öğelerin harmanlanması, adanın mimari kimliğini zenginleştirir. Bu etkileşim, yapıların dış cephelerinde ve iç mekân düzenlemelerinde kendini gösterir. Modern yapılar, çevresel faktörleri dikkate alarak tasarlanmıştır. Büyükada'nın doğal güzellikleri, mimarların tasarımlarında önemli bir rol oynamıştır. Yapıların konumlandırılması, manzara açısından avantaj sağlarken, doğal malzeme kullanımı da çevre ile uyumu artırmaktadır.

2023 yılı itibariyle İBB tarafından kültür envanteri olarak işaretlenen 163 kayıt içerisinden; 7 sinema, 5 gazino, 3 otel, 7 plaj, 1 hastane, 1 karakol, 1 cami, 1 kafe olmak üzere toplam 26 yapı konut dışı envanter olarak belirlenmiştir. Konut dışı yapı stoğuna

baktığımız zaman özellikle sinema ve gazinolar dönemin gündelik yaşantısına da ışık tuttuğu için dikkat çekmektedir.

Gazinolar

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, İstanbul'un sosyo-kültürel yapısındaki değişimlerle paralel olarak, adada gazinolar öne çıkmaya başlamıştır. Bu yapılar, sadece eğlence mekânı olarak değil, aynı zamanda sosyalleşme ve toplumsal etkileşim için kritik alanlar olmuştur. Büyükkada'daki gazinolar, dönemin mimari ve sosyal özelliklerini yansıtan estetik yapılar olarak inşa edilmiştir. Bu yapılar, ziyaretçilere açık alanlar, teraslar ve sahne alanları sunarak, eğlence ve sosyal etkinliklerin merkezini oluşturmuştur. Gazinolar, müzik, dans ve tiyatro gibi çeşitli performanslara ev sahipliği yaparak, adanın kültürel hayatına canlılık katmıştır. Bu durum hem yerel halkın hem de adayı ziyaret eden turistlerin gündelik hayatını derinden etkilemiştir. Büyükkada'nın demografik yapısı, Osmanlı İmparatorluğu döneminde çok kültürlü bir yapıya sahipken, Cumhuriyet dönemiyle birlikte belirli değişimler göstermiştir. 19. yüzyılda adada yaşayan Rum, Ermeni, Yahudi ve Türk toplulukları, gazinolar aracılığıyla sosyal etkileşime girmiş, bu mekânlar farklı kültürlerin bir arada bulunduğu noktalar haline gelmiştir. Bu etkileşim, gazinoların yalnızca eğlence alanları değil, aynı zamanda kültürel alışverişin gerçekleştiği platformlar olmasına yol açmıştır.

Gazinolar, aynı zamanda adanın demografik yapısının dönüşümüne de tanıklık etmiştir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte adadaki toplumsal yapı ve nüfus dinamikleri değişmiş, bazı topluluklar adayı terk etmiştir. Bunun sonucunda, gazinoların sunduğu sosyal ve kültürel aktiviteler, yeni toplumsal yapıya uyum sağlamakta zorluk yaşamış, ancak yine de çeşitli etkinliklerle adanın sosyal hayatında önemli bir yer tutmaya devam etmiştir.

Büyükkada'da bulunan, Aya Nikola Gazinosu, Yekta gece kulübü, Karavela, Viranbağ, ve Florida gazinoları dönemin ünlü gazinolarındandır. Bu yapılardan hiçbirisi günümüze taşınmamıştır.

Sonuç olarak Büyükkada'daki gazino yapıları, tarihsel süreç içinde hem mimari hem de sosyal açıdan önemli bir role sahip olmuştur. Eğlence ve sosyal etkileşim alanları olarak, adanın kültürel kimliğini zenginleştiren bu yapılar, gündelik yaşamı şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Demografik yapının dönüşümü ile gazinolar, toplumsal

değişimlere tanıklık etmiş ve farklı kültürlerin etkileşimi için bir zemin oluşturmuştur. Böylece, gazinolar sadece birer eğlence mekânı değil, aynı zamanda Büyükada'nın tarihsel ve kültürel belleğinde önemli bir yer edinmiştir.

Sinemalar

Büyükada, tarihsel süreç boyunca sinema yapıları ile zengin bir kültürel ve sosyal yaşam alanı oluşturmuştur. 20. yüzyılın başlarından itibaren, özellikle 1940-1970 yılları arasına denk gelen dönemde, sinemalar adanın sosyal yaşamında belirleyici bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bu dönemde, sinema, eğlence mekânları arasında hızla popülerlik kazanarak gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Büyükada'daki sinema yapıları, genellikle estetik ve işlevsellik açısından titizlikle tasarlanmıştır. Dönemin mimari stillerini yansıtan bu yapılar, adanın sosyal dokusunda önemli buluşma noktaları oluşturmuş, yerel halkın yanı sıra adayı ziyaret eden turistlerin de ilgisini çekmiştir. Sinema salonları, çeşitli film gösterimlerinin yanı sıra kültürel etkinlikler ve festivallerle toplumsal etkileşimi artırmış, bu bağlamda önemli sosyal dinamikler yaratmıştır.

Sinema, özellikle genç nüfus için sosyalleşme imkânı sunarken, aileler için de ortak vakit geçirme alanı olmuştur. Sinema gösterimlerinin yanı sıra düzenlenen konserler ve çeşitli etkinlikler, adanın kültürel zenginliğini desteklemiş ve çeşitlendirmiştir. Bu durum, sinemanın yalnızca bir eğlence aracı olmanın ötesine geçerek, toplumsal yaşamı şekillendiren, sosyal bağları güçlendiren ve kültürel dinamikleri zenginleştiren önemli bir mecra haline gelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla, Büyükada'nın sinema tarihi, adanın sosyal yapısının ve kültürel mirasının sürekliliğinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Büyükada'nın demografik yapısı, tarihsel süreç içerisinde çok kültürlü bir karakter sergilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, adada yaşayan Rum, Ermeni, Yahudi ve Türk toplulukları, sinema salonları etrafında sosyal etkileşimde bulunarak farklı kültürel pratiklerin ve geleneklerin bir araya geldiği mekânlar oluşturmuşlardır. Sinema, bu topluluklar için sadece bir eğlence aracı değil, aynı zamanda sosyalleşme ve kültürel alışverişin gerçekleştirilmesi açısından önemli bir platform işlevi görmüştür. Sinema gösterimleri, farklı etnik ve kültürel gruplar arasında diyalog ve etkileşimi teşvik ederken, aynı zamanda adanın sosyal dokusunun zenginleşmesine de katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte, adanın demografik yapısında önemli değişiklikler yaşanmış; bazı topluluklar ekonomik ve politik nedenlerle adayı terk etmiştir. Bu durum, Büyükada'nın sosyal yapısında belirgin bir dönüşüme yol açmış olsa da sinema, yerel halkın sosyal yaşamında hâlâ merkezi bir konumda kalmayı başarmıştır. Yeni gelen topluluklar, sinema aracılığıyla adanın kültürel hafızasına entegre olma fırsatı bulmuş ve bu süreç, sinemanın sosyal uyum sağlamadaki rolünü artırmıştır.

Sinemanın işlevselliği, sadece eğlencenin ötesine geçerek, adada sosyal birlikteliği güçlendiren bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda, sinema salonları, farklı toplulukların bir araya gelerek ortak deneyimler yaşadığı ve kültürel anlayışların geliştiği mekânlar olarak önemli bir sosyal altyapı oluşturmuştur. Böylece, Büyükada'nın çok kültürlü yapısı, sinema sayesinde daha da pekişmiş ve adanın kültürel kimliği zenginleşmiştir

Büyükada'daki sinema yapıları, tarihsel süreç boyunca adanın sosyal ve kültürel kimliğini belirleyici unsurlar arasında konumlanmıştır. Sinema, gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak, toplumsal etkileşimi ve kültürel alışverişi teşvik eden bir platform işlevi görmüştür. Adanın çok kültürlü demografik yapısı, sinema salonlarının farklı etnik ve kültürel toplulukları bir araya getirmesine olanak tanımış, bu süreçte kültürel çeşitliliğin korunmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Büyükada'nın sinema geçmişi, yalnızca eğlence aracı olmanın ötesine geçerek, sosyal bağların güçlendiği ve kültürel dinamiklerin geliştiği bir mecra haline gelmiştir. Sinema, farklı toplulukların etkileşimde bulunduğu bir buluşma noktası olarak, kültürel kimliklerin paylaşılmasını ve zenginleşmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, sinema salonları, sadece film izleme alanları değil, aynı zamanda toplumsal katılımın, diyalogların ve kültürel alışverişlerin gerçekleştiği canlı mekânlar olarak işlev görmüştür. Dolayısıyla, Büyükada'nın sinema geçmişi, adanın kültürel mirasının ve toplumsal ilişkilerinin sürekliliğinde kritik bir rol oynamaktadır.

1945-1970 yılları arasında faaliyet gösteren 7 adet sinema bulunmaktadır. Bu yapılar ne yazık ki günümüzde faaliyetlerine devam etmemektedir. Yeni Sinema diğer bir ismi ile Büyükada Sineması 2003 yılında faaliyetlerine son vermiştir (adalarmiras, t.y). Yine dönemin popüler sınamalarından olan Lale Sineması 2015 yılında son film gösterimine ev sahipliği yapmıştır (OH0'17, 2017).

3.1.4. Modern Mimarlık Mirası Konut Örnekleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun batılılaşma çabalarının bir yansıması olarak, Büyükkada'da modern mimari unsurların ortaya çıkışı, özellikle 1920'lerden itibaren hız kazanmıştır. Bu dönemde, zengin iş insanları ve aristokratların yazlık konutları inşa edilmeye başlanmış, bu durum mimari üretimi tetiklemiştir. Adadaki konut yapıları, genellikle deniz manzarasına açılan geniş cephelere, yüksek tavanlara ve büyük pencerelere sahip olmasıyla dikkat çekmektedir.

Büyükkada'daki modern konut yapılarında, genellikle açık plan tasarım anlayışı benimsenmiştir. Geniş iç mekânlar, doğal ışıkla dolu alanlar ve dışarıyla iç mekân arasındaki akışkan ilişkiler, bu yapıları karakterize eden unsurlar arasındadır. Ayrıca, deniz manzarasını en iyi şekilde değerlendirmek amacıyla tasarlanan büyük pencereler ve teraslar, mimarların denizle olan ilişkiyi ön plana çıkardığı bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Modern dönemin önemli mimarlık tarihçileri ve kültür eleştirmenlerinden Jencks, 1972 yılında Missouri'de Pruitt Igoe konutlarının yıkılmasını, modern mimarlığın sonu olarak nitelemiştir. Yıkımın sonuçlarını “modern mimarinin öldüğü gün” olarak tanımlayan Jenks'e göre bu dönemden sonra yeni bir anlayış olarak ‘postmodern’ mimari izlenmeye başlamıştır (Jenks, 1987). 1980'li yıllarda dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artık yeni konut sunum biçimleri, yeni tasarım anlayışlarıyla sunulmaya başlamıştır (Sadıkoğlu, 2016).

Büyükkada modern mimari miras döneminde konut envanteri ele alındığında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kültür envanteri olarak işaretlenen 163 kayıt bulunmaktadır. Bu 163 yapı stoğunun 70 adetini konut envanteri oluşturmaktadır. Bu 70 konut içerisinde Adalar Mirası Veri tabanından alınan bilgilere göre Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş işlevi mesken olan ve hala mesken olarak kullanılmakta olan 40 adet yapı stoğu mevcuttur (adalarmiras, t.y). Belirlenen tarih aralığı kapsamında incelenecek olan yapılara karar verebilmek amacıyla mevcut yapılarla ilgili literatür taranmış, kurum ve kuruluşlardan arşiv taramaları yapılmış, yerinde gözlem ve mevcut araştırmalardan faydalanarak yapılar belgelenmiştir. Genellikle yaz aylarında kullanılan konutların özel yaşam alanları olması ve ev sahiplerinin inceleme veya fotoğraf çekimi izin vermemeleri gibi sorunlar nedeniyle bazı yapıların fotoğraflarına, Adalar Vakfı

tarafından Adalar Müzesi'nin "Adalar'ın Kültür Mirası" projesi kapsamında hazırlanan adalarmiras sitesinden ve ilgili literatürden faydalanılarak ulaşılmıştır (Kızıltepe ve Kozlu, 2025).

Çalışma kapsamında öncelikle adadaki modern mimarlık mirası konutlar tespit edilmiş, yerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Adada modern dönem konut stoğunun yoğunluğu ve tamamının makale kapsamında ele alınma güçlükleri nedeniyle günümüze ulaşan örneklerin mevcudiyeti ve temsil sayıları göz önünde bulundurularak konut tipolojilerinin temsilcisi olabilecek örnekler seçilmiştir. 1930'lu, 1940'lı, 1950'li, 1960'lı ve 1970'li yıllarda ve 1980 sonrası inşa edilen yapılar olarak gruplandırılan örnekler seçilirken, mümkün olduğunca adadaki farklı mimari karakteristik oluşturan örnekleri temsil edebilecek yapılar belirlenmiştir. Bu örnekler DOCOMOMO'nun belirlemiş olduğu modern mimari miras ölçütlerini karşılama durumlarına göre kategorize edilmiştir (Kızıltepe ve Kozlu, 2025).

3.1.4.1. 1930'lu yıllarda modern mimari miras konutlar

Cemali Evi

Yapım tarihi ve mimarı bilinmeyen bu ahşap köşk, kayıtlı ilk sahibi Hüseyin Cemali oğlu Kadri Cemali'dir (1928). Bu nedenle 1920'li yılların sonu veya 1930'lu yıllarda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Nizam Mahallesi'nin dönem konutlarından biri olarak orijinal haliyle günümüze kadar ulaşmıştır (adalarmiras, t.y) (Şekil 6).

Şekil 6. Cemali Evi (adalarmiras, t.y).

Semih Akkaynak Evi

1930'ların önde gelen mimarlarından Samih Akkaynak tarafından inşa edilen bu villa, denize bakan geniş açık teraslarıyla modernizmin Adalar'daki ilk örneklerinden biridir (adalar miras, t.y) (Şekil 7).

Şekil 7. Semih Akkaynak Evi (adalar miras, t.y).

Fethi Okyar Evi

Yapının ilk sahibi, Dimitri Seferoğlu'dur. 1932 yılında, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci başbakanı Fethi Okyar tarafından satın alınan küçük bir bağ evi, 1933 yılında ünlü mimar Sedat Hakkı Eldem tarafından restore edilmiştir. Eldem'in yaptığı eklemelerle, ev bugünkü halini almıştır. Evin deniz kenarına kadar uzanan yaklaşık yüz dönümlük arazisi, içinde kireç ve tuğla ocaklarını barındırmaktadır. Bu ocakların bulunduğu kıyı boyunca, adını bu ocaklardan (Kamini) alan Kamino Yelken Kulübü, aile tarafından kurulan bir dernek aracılığıyla faaliyet göstermektedir (Adalar miras 1, t.y.).

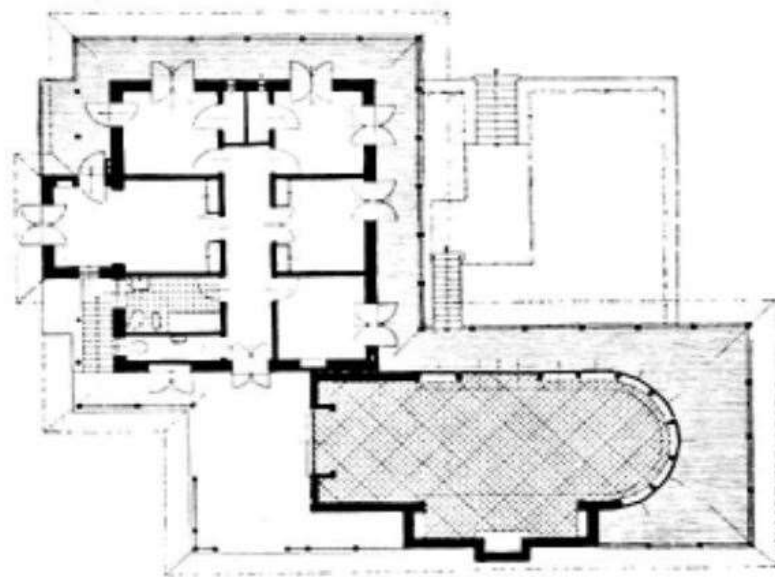
Eldem'in yenilediği geleneksel bağ evi ile bütünleşen, sofaya açılan dairesel selamlık biriminden oluşan yapı, mimarın deneysel tasarımları arasında önemli bir yer tutar (Akay, 2020; Tanju & Tanyeli, 2009). Bir köşk ve pilotiler üzerinde yükseltelen terastan ibaret olan yapının, mevcut bina ile bütünleştiği görülmektedir (Şekil, 8). Ahşap dikmeler ve saçakla biçimlendirilen köşk, geleneksel olanla kurduğu anlam, mekân ilişkisini dönemin modernist çizgisi ile yerel bir dil bütünlüğü içinde buluşturur. Dış sofanın uzantısı olan

ve bir sofa köşkü tipolojisinin gelişkin örneği olan yapı, geleneksel köşk ile biçim dili açısından farklılıklar içerse de anlam açısından özdeştir (Şekil 9). Deniz yönünde köşkü çevreleyen teras, aynı zamanda evin setli bahçe ile açık alan ilişkisini güçlendirir (Şahin, 2011). Yapının alt katı mutfak, bahçıvan odası ve depo gibi işlevlere ayrılmış olup, üst katta misafir odası ile birlikte beş oda mevcuttur (Şekil 10) (Tuğlacı, 1995). Okyar Köşkü, tipolojik yaklaşımın ilk ürünlerinden biri olmak dışında, betonarmeyi temel alan modernist öğreti dışına çıkan, ahşap detaylarıyla da yerelci bir arayışı da yansıtan yapılardan biridir (Şahin, 2011). Eldem'in erken dönem yerelci arayışlarından bir başkası olan Dilburnu Atatürk köşkü projesi ile eşzamanlı olması da önemlidir (Ongun, 1969).

Şekil 8. Fethi Okyar Evi Genel Görünümü (Kuruyazıcı, 2011),

Şekil 9. Fethi Okyar Evi İç Mekân Görünümü (Şahin, 2011).

Şekil 10. Fethi Okyar Evi Planı (Arkitekt, 1938; Şahin, 2011).

Vedat Tek Evi (Hacıbekir evi)

Bu döneme ait önemli örneklerden birisi de Nizam mahallesinde mimar Vedat Tek tarafından kendi yazlık evi olarak tasarlanan Vedat Tek Evi'dir. Kâgir sistemle inşa edilen ve günümüzde Hacı Bekir Evi olarak bilinen yapı, 1930'lu yıllarda Ali Muhiddin Hacıbekir tarafından satın alınmıştır. İki katlı yapı halen aynı ailenin kullanımındadır (Şekil 11, 12). Milli Mimarlığın büyük ustası Vedat Tek'in Büyükkada'daki bu yapısı, Akay (2020) tarafından “mimarın en radikal modernist denemesi” olarak nitelendirilmektedir (Kızıltepe ve Kozlu, 2025).

Şekil 11. Vedat Tek Evi (Hacıbekir Evi) Genel Görünümü (Kuruyazıcı, 2011),

Şekil 12. Vedat Tek Evi (Hacıbekir Evi) (adalarmiras, t.y.)

Koray Yalısı (Sarperler Yalısı)

Yazar Mebrure Sami Alevok ve eşi Mehmet Sami Koray tarafından yaptırılan bu yalı, adanın tanınmış inşaat ustalarından Koço Kalfa'ya inşa ettirilmiştir. Nizam mahallesindeki yalının geniş bahçesi ve rihtımı bulunmaktadır. Yaman Koray'ın kaleme aldığı “Hayvanlar” adlı romanında burada yaşadığı çocukluk anılarını anlatmaktadır. Daha sonra, eski Dışişleri Bakanı Selim Sarper tarafından satın alınarak Sarperler Yalısı olarak anılmaya başlamıştır. Evin dış cephesinde yapılan eklemelerle birlikte bugünkü görünümünü kazanmıştır (adalarmiras, t.y) (Şekil 13).

Şekil 13. Koray (Sarperler) Yalısı (Yazar, 2023)

Dikmen Evi

Dikmen Evi, farklı mimari biçimlenişi ile dikkat çekmektedir. Cafer Fahri Dikmen tarafından 1934 yılında yaptırılan Dikmen Evi, sanatçı olan kızları Ayşe Şükriye ve Fatma Tiraje Dikmen kardeşlere geçmiştir (Adalarmiras4, t.y.). Nizam mahallesinde mimar Mikael Nurican tarafından tasarlanan yapı Art-deco üslubunun sıra dışı bir yorumudur (Şekil 14, 15). Denize uzanan büyük bahçesi, mansard çatısı, cephe düzenlemeleri ve iç mekân kurgusu ile günümüzde orijinal haliyle korunan yapılardandır.

Şekil 14. Dikmen Evi Genel Görünümü ve Balkon Detayı (adalarmiras, t.y).

3.1.4.2. 1940'lı yıllarda modern mimari miras konutlar

Dört Evler (Taş Evler)

Mimar Asım Mutlu ve Mimar Ahsen Yapanlar tarafından 1940'lı yıllarda kendileri ve arkadaşları için tasarlanan bu taş evler, Büyükkada'nın modern mimarlık örnekleri arasında yer almaktadır. Yapı grubu, Aşıklar Yolu'na doğru yükselen patikada, çam ağaçlarının gölgesinde Dil Burnu'na bakan konumlarıyla sıralanmış dört villadan oluşmaktadır (Şekil 16, 17, 18. Evlerin hepsi bakımlı ve kullanılabilir durumdadır (adalarmiras, t.y.). Ahşap ve taş malzemenin birlikte kullanıldığı bu yapılar, ada karakteristiğinde modern mimarlık döneminin farklı bir temsilcisi olarak varlıklarını sürdürmektedir (Şekil 19, 20) (Kızıltepe ve Kozlu, 2025)

Şekil 15. Dört Evler İç Mekân Görünümü (adalarmiras, t.y)

Şekil 16. Dört Evler Genel Görünümü (adalarmiras, t.y.)

Şekil 17. Dört Evler Proje Etütleri (Aysel, 2020; Mutlu, 1973)

Kolay Evi

1944 yılında, Koç Grubu'nun kurucularından Muhterem Kolay tarafından yaptırılan bu ev, mimar Emin Necip Uzman tarafından tasarlanmıştır. Hamson Kayalıkları üzerine inşa edilen bu yapı, kıyıda bir yalı ve iskele ile konumlandırılmıştır (adalarmiras, t.y). Ahşap cumbası ve furuşlarıyla yerel mimarlığa gönderme yapsa da Kolay Evi, daha çok dönemin Orta Avrupa romantizmine yakın konut mimarlığının bir temsilcisi sayılır (Uzman, 1946) (Şekil 21, 22).

Şekil 18. Kolay Evi (adalarmiras, t.y).

Necip Cemil Akar Evi

Radyolin diş macunu ve Gripin ilacının üreticileri olan Cemil ve Necip Akar kardeşler tarafından 1940'lı yılların sonlarında yaptırılan bu ev, ünlü mimar Sedat Erkoğlu tarafından tasarlanmıştır. Günümüzde Bilim İlaç'ın sahibi Bülent Karaağaç ailesine aittir (adalarmiras, t.y). Bahçe içerisinde zemin + 2 kat olarak inşa edilen yapı, deniz manzarasına yönlendirilen geniş pencereleri ve balkonları ile dikkat çeker (Şekil 23) (Kızıltepe ve Kozlu, 2025).

Şekil 19. Necip Cemil Akar Evi (adalarmiras, t.y).

İhsan İpekçi Evi

Feridun Kunt'un tasarladığı İhsan İpekçi Evi, Büyükkada'daki ahşap villalarının modern bir yorumunu sunmaktadır (Şekil 24). İpekçi ailesi, Nizam Mahallesi'nin köklü ailelerinden biridir ve bu ev, aile tarihinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (adalarmiras, t.y).

Şekil 20. İhsan İpekçi Evi (adalarmiras, t.y).

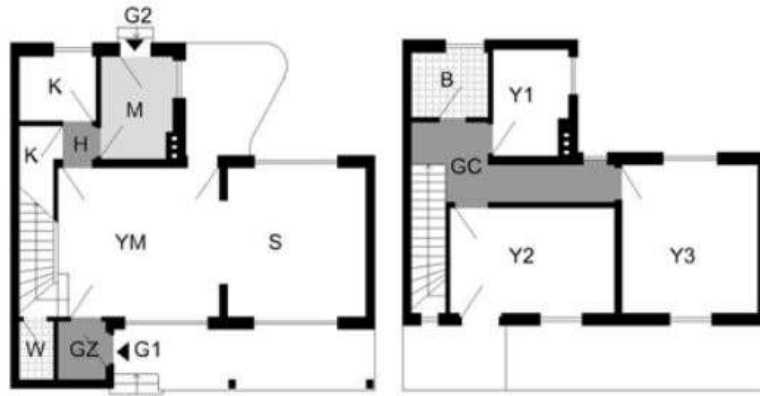
İş Bankası Piyango Evleri

1940'lı yılların özel örneklerinden olan ve Mimar Abidin Mortaş tarafından tasarlanan İş Bankası Piyango Evleri 1949 yılında inşa edilmiştir (Mortaş, 1950). Nizam mahallesinin iç kısımlarında yer alır. İş Bankası, tasarruf hesabı olan müşterileri arasında bir ev piyangosu düzenleyerek kazananlara ev hediye etmiştir (Adalarmiras9, t.y.). İki katlı ve beşer odalı olarak tasarlanan bu konutların cephe kurgusunda günümüzde ciddi

değişiklikler yapılmış, yapı özgün kütle özelliklerini büyük oranda kaybetmiştir (Şekil 25-28)

Şekil 21. İş Bankası Piyango Evlerinin Özgün ve Günümüzdeki Hali (adalarmiras, t.y).

Şekil 22. İş Bankası Piyango Evlerinin Zemin Kat ve 1. Kat Planları (Akın & Ercan, 2022)

Kadıyoran 50 Evi

Kadıyoran 50 Evi, 1947 yılında Mimar Rana Zapçı tarafından projelendirilip, Büyükkadlı Koço Kalfa tarafından inşa edilmiştir. 780 m² genişliğinde bir bahçe içinde yer almaktadır. Yapının en belirgin özelliklerinden biri de orijinal formunu ve iç mekân özelliklerini korumasıdır (Şekil 29, 30). Mozaik dökme merdivenleri, ferforje korkulukları, ahşap kirişli tavanları, gömme dolapları, ahşap döşeme rabitaları, bahçe giriş basamakları, aydınlatma elemanları, veranda korkulukları ve küpeşterleri ilk günkü haliyle özgünlüğünü korumaya devam etmektedir (Kızıltepe ve Kozlu, 2025). Basamaklarla bahçeden ulaşılan giriş katında geniş bir verandaya açılan bir salon, mutfak, banyo, yatak odaları vardır. Bu kattan mozaik dökme basamaklı merdiven ile bahçe katına ulaşılmaktadır (adalarmiras, t.y.).

Şekil 23. Kadıyoran 50 Evi (adalarmiras, t.y).

3.1.4.3. 1950’li yıllarda modern mimari miras konutlar

Rıfat Yalman Evi

1950’li yıllarda Paris’ten dönerek Le Corbusier etkisini İstanbul’a taşıyan mimarlar, yalın hatlara ve cephe özelliklerine sahip bu yapıyı tasarlamışlardır (Akay, 2020). Eski bir evin bodrum katı kullanılarak yeni mekânların ve üst katın eklenmesi sonucunda kısa denilebilecek bir sürede inşa edilmiştir (Şekil 31, 32). Evin ölçü kompozisyonu ve yol cephesindeki karakterinin belirleyicisi mevcut evin altyapısıdır. Nizam Caddesi’nden ayrılan bir yokuş üzerinde yer alan ev, sokağa, diğer evlerin oluşturduğu basit kitle kompozisyonlarına, eski evi hatırlatan sade bir cephe ile katılır. Sokak cephesinin ölçülü ve mütevazı sadeliğine karşın evin arka bahçeye, Nizam Deresi vadisine bakan cephesi yüksek cam yüzeylerle doğayla bütünleşir (Aysel, 2020). Dışarıdan sade bir görünüm sunan bu ev, iç mekân detaylarıyla dönemin önemli mimari örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Rıfat Yalman Evi günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Şekil 24. Rıfat Yalman Evi Eski Fotoğrafı (adalarmiras, t.y).

Şekil 25. Rıfat Yalman Evi (Yazar, 2023)

Sadıkoğlu Villası (Sadıkoğlu Yalı Köşkü)

Birçok Yeşilçam filmine sahne olan ve 1953 yılında mimar Emin Necip Uzman tarafından tasarlanan Sadıkoğlu Villası, geçmişte eski Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve ailesine ev sahipliği yapmıştır (adalarmiras, t.y.). Yapı aynı zamanda Yeşilçam’da set mekânı olarak kullanılmış günümüzde hala bu sebeple ziyaretçilere ev sahipliği yapmaktadır. Birçok ada villası gibi denize doğru alçalan eğimli bir araziye ustaca

kademelerle kullanan yapı batı yönünde güneş kontrolü sağlayan belirgin balkon çıkmaları, tek yana kırılmış metal çatısı, taş kaplamaları ve ölçülü süslemeli soğuk demir korkuluklarıyla adaya özgü bir modern dil arayışını yansıtır (Akay, 2020) (Şekil 33).

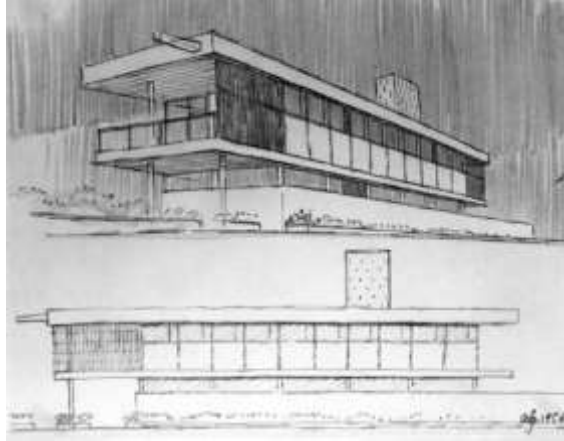

Şekil 26. Sadıkzadeler (Sadıkoğlu Yalı Köşkü) Yalısı (Yazar, 2023), (Kuruyazıcı, 2011)

Rıza Derviş Evi

Yine film mekânlarından olan Rıza Derviş Evi, İngiliz kökenli Ernest Hamsonlar'a ait arazideki tek katlı yapının yıkılmasının ardından mimar Sedat Hakkı Eldem tarafından 1956 yılında tasarlanmıştır. Evin geniş bahçesi, denize kadar uzanan bir iskele ve büyük bir yüzme havuzu içermektedir (adalarmiras, t.y.). Evin şu anki sahipleri Kemal Derviş ve Neslihan Taki'dir

Eldem mimarlığında bir deneme olarak değerlendirilebilecek yapılardan biridir (Şekil 34). R. Neutra ve F. L. Wright mimarlığının etkileri izlenen yapı, Eldem'in Türk Evi biçim dilinden sıyrıldığı bir örnektir. Rıza Derviş Evi, Eldem'in strüktürü ve tipolojiyi ön planda tutan yapılarından farklı bir anlayışla tasarlanmış, gelenek ile modern arasındaki uzlaşmayı yapının mekân çözümleri ve detaylarında sağlamıştır (Aysel, 2020). 1950'lerde, hâlâ "sofa" adını taşıyan merdiven holü ve ilginç biçimde 1930'lardaki ilginç denemesi Okyar Köşkü'ndekine oldukça benzeyen çevresel dış sofası ile yerel mimarlığa referans vermeyi sürdürür. Çıplak beton çıkma ve çörtenleriyle belirgin bir modernist dili öne çıkaran yapının, detaylarıyla Eldem'in ustalığını belgeleyen önemli bir uygulamasıdır (Akay, 2020; Yalçın, 2007) (Şekil 35, 36).

Şekil 27. Rıza Derviş Evi Etütleri (MSGSÜ Fotoğraf Atölyesi Arşivi/ Aysel, 2020)

Şekil 28. Rıza Derviş Evi (Yazar, 2023), (Kuruyazıcı, 2011)

Nevzat Özer Evi

Döneminin nispeten yüksek katlı yapılarından olan Nevzat Özer Evi, Hamsonlar arazisinin bölünmesiyle 1950'li yıllarda inşa edilmiştir. Nizam Caddesi'nde başlayarak kayalıklara ve denize kadar uzanmaktadır (adalarmiras, t.y.). Eğimli araziye oturan ve farklı kotları kullanan yapının mimarı bilinmemektedir (Şekil 37).

Şekil 29. Nevzat Özer Evi (adalarmiras, t.y).

Yeni Hamson Evi

1950'li yılların karakteristik yapılarından olan ve Mehmet Kaya Evi olarak da bilinen Yeni Hamson Evi, Nizam Mahallesi'nde yer almaktadır. Eski Hamson Evi, 19. yüzyıl sonlarında tek katlı olarak inşa edilmiş ve Rıza Derviş'e satıldıktan sonra 1952'de yıktırılmıştır. Mirasçı Hamsonlar, Yeni Hamson (Mehmet Kaya) Evini 1950'li yıllarda inşa ettirmiştir (adalarmiras, t.y) (Şekil 38).

Şekil 30. Yeni Hamson Evi (adalarmiras, t.y).

Çankaya 51

Dönemin mimari karakteristiğini yansıtan ve Nizam mahallesi Çankaya Caddesi üzerinde bulunan 51 numaralı ev, mimar Orhan Şahinler tarafından tasarlanmıştır. Geçmişte Perili Köşk olarak bilinen tarihi köşkün arazisinin Çankaya Caddesi'ne bakan bölümünde 1957 yılında inşa edilen yapı, adanın modern mimarlık döneminin önemli eserleri arasında yer almaktadır (adalarmiras, t.y.). Üst katta bulunan manzara ve peyzaja yönelik küçük üçgen çıkımların oluşturduğu yüzey hareketi binanın kimliğinin belirleyicisidir (Şekil 39). Binanın kat döşemeleri, kolonlardan bir silme ölçüsünde taşkın tasarlanarak yapının çevresinde dolaşan güçlü bir yatay bant oluşturulmuştur (Aysel, 2020).

Şekil 31. Çankaya 51 (adalarmiras, t.y).

Rene Marie Kaldam Evi

Maden mahallesinde yer alan Rene Marie Kaldam Evi, Mimar Edmond Sarfati tarafından tasarlanmıştır. 1950’li yıllarda inşa edilen yapı, Cumhuriyet dönemi modern mimarisi içerisinde önemli bir sayfiye konutu olarak değerlendirilmektedir. Geçmişte bu arazide yer alan ahşap bir yapı yıkılarak yerine bu yapı inşa edilmiştir (adalarmiras, t.y) (Şekil 42).

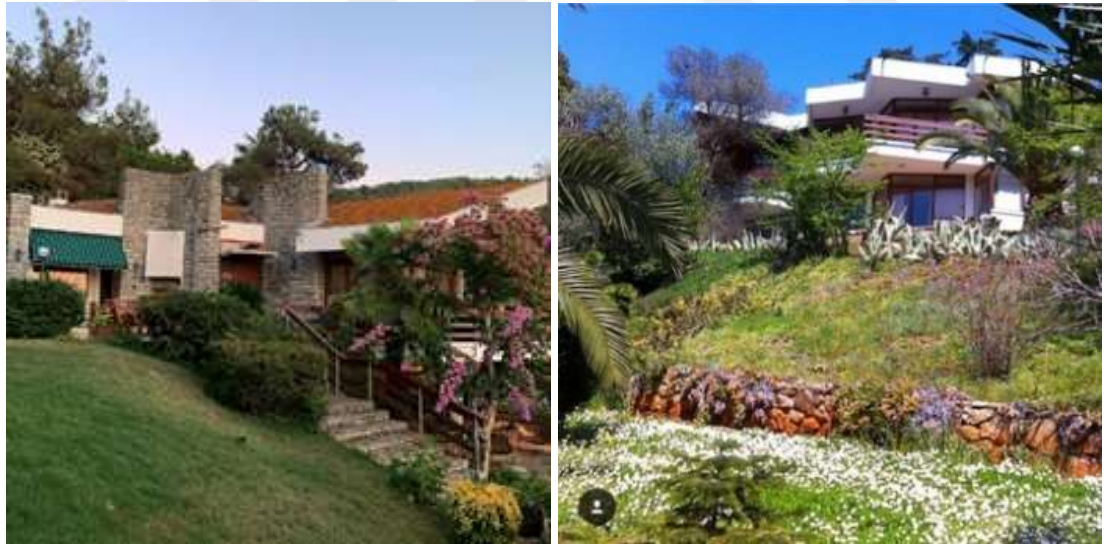

Şekil 32. Rene Marie Kaldam Evi (adalarmiras, t.y).

3.1.4.4. 1960'lı yıllarda modern mimari miras konutlar

Şeyhun Villası

Mimar Maruf Önal tarafından 1960'lı yıllarda Nizam mahallesinde tasarlanan Şeyhun Villası, geleneksel Türk evinin orta sofalı düzenini çağdaş yaşam tarzına adapte ederek inşa edilmiştir. Villanın tüm iç mekânlarından geri planda bulunan koru ve ön planda yer alan deniz manzarasının algılanması amaçlanmıştır. Yapı, bir bodrum katı ve bir giriş katından oluşmaktadır. Ayrıca, çevresi de korunun ağaç varlığı göz önünde bulundurularak yeniden ağaçlandırılmıştır (Şekil 41, 42). Önal eş zamanda inşa ettiği yüzme havuzunu yapının kuşbakışı krokisi şeklinde tasarlamıştır. Deniz manzarasının her mekândan görülmesi çabası karmaşık bir geometri oluşturmuş, bu durum dönemin tasarım alışkanlıkları karşısında yadırganmıştır (Yapıcı, 2006). Binanın şimdiki sahiplerinden Hasan Çalışlar da mutfak renovasyonu sırasında halen mevcut mutfak adasını da aynı kuşbakışı kroki üzerinden, havuz formunda tasarlamıştır (adalarmiras, t.y).

Şekil 33. Şeyhun Villası (adalarmiras, t.y).

Orhan Bey- Haydar Kaynak Evi

Döneminin yapı grubu örneklerinden olan Orhan Bey (Haydar Kaynak) Evi, Nizam mahallesinde Mazliahların arazisi üzerinde 1960'lı yıllarda inşa edilmiştir. Yan yana üç kâgir bina olarak geniş bir alanda inşa edilen yapı grubundan 2 numaralı ev 2010'lu

yıllarda yıkılmış ve yerine betonarme bir apartman inşa edilmiştir (adalarmiras, t.y.). Diğer binalar kısmi değişikliklerle günümüze ulaşmıştır (Şekil 53).

Şekil 34. Orhan Bey Evi (adalarmiras, t.y).

Zeki Sayar Evi

Dönemin ünlü mimarlarından Zeki Sayar'ın sayfiye evi olarak kullanmak üzere Maden mahallesinde kendisi ve ailesi için 1963 yılında inşa ettiği yapı, modern mimari miras kapsamında değerlendirilen örneklerden biridir. Modern Türk mimarisinin erken örneklerinden biri olarak dikkat çeken yapı, hem Sayar'ın mimari yaklaşımını hem de döneminin stilistik eğilimlerini yansıtmaları açısından önemlidir (Şekil 45). İki sokağın kesişiminde yer alan 62 kapı numaralı ev, kentsel mekânla etkileşim kurarak caddeyi kucaklayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu tasarım yaklaşımı, yapının manzara ile olan ilişkisini güçlendirmekte ve çevresel bağlam içinde özgün bir konumlandırma sunmaktadır (Kızıltepe ve Kozlu, 2025).

İki katlı yapı birbirinden bağımsız çalışmaktadır. Bahçe kapısının hemen karşısında üst kata ulaşımı sağlayan karakteristik bir merdiven dikkat çekmektedir. Ayrıca yapıda girişler oldukça belirgin şekilde izlenmektedir (Kızıltepe ve Kozlu, 2025) (Şekil 44).

Şekil 35. Zeki Sayar Evi Genel Görünümü, Döşeme Kirişleri ve Giriş Merdiveni (Yazar, 2023, <https://www.instagram.com/turkiyemimarisi/p/CeZPYnRtttW/>)

Şekil 36. Zeki Sayar Evi Orijinal ve Günümüzdeki Plan Şeması (Yazar, 2023)

3.1.4.5. 1970’li yıllarda modern mimari miras konutlar

Albert Kamhi Evi

Nizam mahallesi Hamson kayalıkları üzerinde inşa edilen (Harita 24) Albert Kamhi evi, 1978 yılında mimar Edmond Sarfati tarafından tasarlanmıştır. 2014-2016 yılları arasında Nevzat Sayın tarafından yapılan restorasyonla günümüze kazandırılmıştır. (Şekil 46 Günümüzde İsak Antika mülkiyetindedir (adalarmiras, t.y.). Geniş ahşap saçakların ahşap çapraz desteklerle taşındığı, cephe tasarımıyla geleneksele gönderme yapan Albert Kamhi evi, farklı mimari özellikleriyle dikkat çekmektedir (Akay, 2020).

Şekil 37. Albert Kamhi Evi (adalar miras, t.y.).

Çolak Evi

Nizam mahallesi Kadıyoran Caddesi üzerinde yer alan bu yapı, 1970'lerin özgün örnekleri arasında kabul edilmektedir. Mimar İlya Ventura tarafından tasarlanmış ve inşa edilmiştir (Şekil 47, 48) (adalar miras, t.y.).

Şekil 38. Çolak Evi (Yazar, 2023) (adalar miras, t.y.).

Ediz Hun Evi

Maden mahallesinde dönemin önde gelen mimarlarından Agop Bel tarafından tasarlanan Ediz Hun Evi, 1974 yılında inşa edilmiştir (adalar miras , t.y.). Yol kotunun altında bir bahçede konumlandırılan yapının katlarına farklı kotlardan girişler bulunmaktadır (Şekil 49, 50).

Şekil 39. Ediz Hun Evi (Yazar, 2023), (adalarmiras, t.y)

Zavaro Apartmanı

1970’li yıllarda Maden mahallesinde mimar Edmond Sarfati tarafından tasarlanan Zavaro apartmanı, açık dış merdiveni, dairesel kesitli çıplak beton saçaklarıyla döneminin özgün yapılarından (Akay, 2020) (Şekil 51).

Şekil 40. Zavaro Apartmanın Özgün ve Günümüzdeki Hali (adalarmiras, t.y)

3.1.4.6. 1980 sonrası modern mimari miras konutlar

Villa Güzel

Nizam'da, Çankaya Caddesi'nin bitiminde yer alan Villa Güzel, adanın kadınlarının iskeleye eşlerini beklemek için toplandıkları bir alanda yer alıyordu. Bu çamlık, zamanında dadıların çocukları gezdirdiği bir mekân olarak bilinmektedir (adalarmiras, t.y). Yapım tarihi bilinmeyen evin 1980 sonrası inşa edildiği tahmin edilmektedir (Şekil 52).

Şekil 41. Villa Güzel (adalarmiras, t.y).

Kerimi Evi

1992 yılında Murat Kerimi tarafından yaptırılan bu konut, iç yapısı betonarme dış kaplaması ise ahşap olarak tasarlanmıştır (Şekil 53). Önceden burada iki katlı bir ahşap bina bulunmaktaydı (adalarmiras, t.y).

Şekil 42. Kerimi Evi (adalarmiras, t.y).

Lefter'in Evi

Lefter'in bilinen iki konutu mevcuttur. İlk olarak, Fenerbahçe'de oynadığı dönemdeki yurtdışı transfer parasıyla satın aldığı, Fenerbahçeli Lefter Sokak olarak bilinen eski Palamut Sokağı'ndaki evin üst katında uzun süre yaşamıştır. Daha sonra, Lalahatun

Caddesi üzerindeki 4 numaralı apartmanın zemin-bahçe katına taşınmış ve yaşamının sonuna kadar burada kalmıştır (Şekil 54). Bu daire hâlâ aileye aittir (adalarmiras, t.y).

Şekil 43. Lefter'in Evi (adalarmiras, t.y).

3.2. Modern Mimarlık Mirası Olarak Set Mekânları

3.2.1. Mimari Bir Kavram Olarak Set Mekânı

İç mimarlık ve sinema, yalnızca estetik üretim alanları değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve toplumsal kodların taşındığı iki önemli anlatı aracıdır. Her iki disiplin de belirli bir dönemin yaşam tarzını, değer yargılarını ve çevresel koşullarını yansıtmaya gücüne sahiptir. Bu bağlamda, sinemada yer alan mekânsal tasarımlar salt dekoratif unsurlar olarak değil, anlatının bağlamsal derinliğini oluşturan tarihsel belgeler gibi işlev görmektedir.

Bir filmin sahicilik düzeyi; kullanılan mekânların döneme uygunluğu, karakterlerin mimari çevre ile kurduğu ilişkiler, kostümler, ses atmosferi ve diğer görsel-işitsel öğelerin tutarlılığıyla doğrudan ilişkilidir. Mekân tasarımı, yalnızca fiziksel bir zemin sağlamaktan öte, karakterlerin ruh hâlini, toplumsal statüsünü ve içinde bulundukları kültürel yapıyı da temsil eder. Bu nedenle, iç mimarlık uygulamaları, sinemada anlatının güçlü bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir (Bordwell & Thompson, 2013).

Mimari yapılar, insanların gündelik yaşam alanlarını oluşturan önemli unsurlardır. Sinema ise mimari yapıları, hikâyenin geçtiği atmosferi kurmak ve bunu izleyiciye en gerçekçi haliyle sunmak için sıkça kullanır. Bu sebeple mimari yapılar, sinemanın önemli bir görsel aracıdır. Sinema, sanat ve teknolojinin harmanlanmasıyla 1890'ların başlarında doğmuş ve kısa sürede dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Bazin'e göre, sinemanın mimari temsil potansiyelini şu şekilde özetleyebiliriz: "Perde, dış dünyanın bir yansıması

olarak görülmelidir; bir ayna gibi gerçeklikleri yansıtır. Film, aynı zamanda bir temsil aracı ve bir dil olarak işlev görür, ancak en önemli yanı temsil gücüdür (1996, s.26).”

Set mekânı, sinema, televizyon veya tiyatro gibi görsel medya ürünlerinin çekildiği sahne veya mekânları ifade eder. Bu mekânlar, genellikle yapılmış veya tasarlanmıştır ve filmin veya gösterinin hikayesine uygun olarak dekore edilir. Set mekânları, mimarlıkla yakından ilişkilidir çünkü mimarlık, insanların yaşam alanlarını ve çevrelerini tasarlama sürecidir. Bu nedenle, set mekânları da bir tür tasarım sürecine tabidir.

Set mekânları mimari tasarım ilkelerini ve kavramlarını kullanır. Örneğin, set tasarımı yapılırken mekânın işlevi, estetiği, ergonomisi ve kullanılabilirliği gibi mimari prensipler göz önünde bulundurulur. Ayrıca, set mekânları hikâye anlatımının bir parçası olarak kullanıldığından, atmosfer, duygu ve tema gibi kavramlar da mimari açıdan ele alınır. Bununla birlikte, set mekânları genellikle geçici olduğundan ve film prodüksiyonunun gereksinimlerine göre inşa edildiğinden, mimari yapılarla klasik anlamda kalıcı binalar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ancak yine de set mekânlarının tasarımı ve inşası, mimarlık disiplindeki ilkelerin ve tekniklerin birçoğunu içerir. Ayrıca, set mekânları sadece filmlerde ve televizyon programlarında kullanılmakla kalmaz, aynı zamanda tiyatro prodüksiyonlarında da önemli bir role sahiptir. Bu durumda, set tasarımı canlı performansların görsel estetiğini ve anlatısını güçlendirmek için kullanılır.

Sonuç olarak, set mekânları ve mimarlık arasındaki ilişki, mekân tasarımı ve görsel anlatının birleşimini ifade eder. Set mekânları, mimari prensipleri ve kavramlarını kullanarak hikâye anlatımını destekler ve görsel medya ürünlerinin estetik ve atmosferini güçlendirir.

Sinema, seyircilere farklı zamanları, mekânları ve coğrafyaları sunabilen çok yönlü bir temsil aracıdır. Özön ise sinemanın çok yönlü niteliğini şu şekilde açıklar: “... *sinema sadece hareketli görüntülerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda ilgili sesleri de aktarabilir, bu yüzden sinema hem görsel hem de işitsel bir imge dizisi olarak karşımıza çıkar. Bu özelliğiyle sinema, çok yönlü bir iletişim aracıdır* (2008, s.7).” Bu bağlamda, sinemanın farklı işlevlerine derinlemesine bakmak önemlidir.

3.2.1.1. Türkiye’de Yeşilçam ile Birlikte “Set Mekânı” Kavramının Gelişimi

Türkiye’de Yeşilçam dönemi, "set mekânı" kavramının gelişimi açısından önemli bir dönemeçtir. Yeşilçam, Türk sinemasının altın çağı olarak kabul edilir ve 1950’lerden 1980’lere kadar Türk sinemasının en parlak dönemidir. Bu dönemde, Türk sineması, yoğun bir film üretimi ve izleyici kitlesiyle büyük bir etki yaratmıştır. Yeşilçam döneminde, set mekânları, film prodüksiyonlarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Çekimler genellikle stüdyolarda gerçekleştirilirken, film sahnelerinin çoğu yapay setlerde oluşturulmuştur. Bu setler, genellikle film yapımcıları ve set tasarımcıları tarafından özenle tasarlanır ve dekore edilmiştir.

Ancak çalışmanın devam eden bölümünde üzerinde durulacağı gibi birtakım yapılar bazı filmler, diziler ile özdeşleşmiş ve mevcut iç mekân öğeleri tamamen korunarak “set mekânı” kavramı bazı yapılar için tamamen süreklilik göstermiştir. Belirli yapılar bireysel kullanımdan bağımsız olarak sadece set mekânı olarak kullanılmış ve yapının inşa edildiği dönemin özelliklerini tamamen korumaktadır.

Set mekânı kavramının gelişimi, Türkiye’de Yeşilçam dönemi boyunca hız kazandı. Film yapımcıları, hikâye anlatımını güçlendirmek ve izleyicilerin ilgisini çekmek için dikkatlice tasarlanmış setlerin önemini fark etmişlerdir. Bu dönemde, set tasarımı ve dekorasyonu, film yapım sürecinin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Yeşilçam dönemi, Türk sinemasının tarihinde önemli bir yer işgal eder ve set mekânı kavramının gelişimi üzerinde derinlemesine incelenmesi gereken bir dönem olmuştur. Bu dönemdeki set mekânlarının tasarımı ve kullanımı, Türk sinemasının estetik ve anlatısal gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak, Türkiye’de Yeşilçam dönemi, set mekânı kavramının gelişimi açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemdeki film prodüksiyonlarında kullanılan set mekânları, Türk sinemasının estetik ve anlatısal evriminde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu dönemin set mekânlarının tasarımı ve kullanımı, Türk sinemasının akademik çalışmalarında daha derinlemesine incelenmeyi hak etmektedir.

3.2.1.2. Büyükkada'da Set Mekânı Olarak Kullanılan Modern Mimarlık Mirası Örnekleri

Set Mekânı olarak Rıza Derviş Evi ve İç Mekânları

Rıza Derviş Evi, Büyükkada'nın modern mimarlık mirasının önemli bir temsilcisi olarak hem estetik hem de işlevsel açıdan dikkate değer bir yapıdır. 1956-1957 yıllarında dönemin önemli mimarı Sedat Hakkı Eldem imzasıyla inşa edilen bu yapı, dönemin sosyal ve kültürel dinamiklerini yansıtan mimari özellikler taşımaktadır. Mimari tasarımında yerel malzemelerin ve geleneksel yapım tekniklerinin yanı sıra, dönemin modernist yaklaşımları da etkili olmuştur. Bu durum, Rıza Derviş Evi'ni hem mimari bir değer hem de kültürel bir miras olarak öne çıkarır. Ev, İngiliz vatandaşı Ernest Hamson'un kızı Gertrude'un arazisi üzerinde, Rıza Derviş tarafından konut amacıyla inşa ettirilmiştir. Ardından, Hamson ailesine ait eski tek katlı taş yapı yıktırılarak, yerine Sedat Hakkı Eldem tarafından bugünkü yapı inşa edilmiştir. Evin sahile kadar uzanan geniş bahçesinde büyük bir yüzme havuzu ve motorlu teknelerin yanaşabileceği bir iskelesi bulunmaktadır (Ergut, 2009).

Rıza Derviş Evi'nin mimarisi, tipik Büyükkada villası özelliklerini taşımakla birlikte, modernizm etkilerini de barındırmaktadır. Geniş teraslar, büyük pencereler ve iç mekânlarda doğal ışığın bol miktarda kullanımı, yapının estetik ve fonksiyonel tasarımını pekiştiren unsurlardandır. Dış cephedeki ahşap detaylar, geniş balkonlar ve zengin bitki örtüsü ile çevrili bahçesi, yapıların çevresi ile uyumlu olmasını sağlamaktadır.

İç mekân tasarımında, ferah ve aydınlık alanlar yaratmak amacıyla, büyük cam yüzeyler ve açık plan düzeni benimsenmiştir. Bu sayede, hem doğal ışığın içeri girmesi sağlanmış hem de mekânın sosyal etkileşim alanları oluşturması teşvik edilmiştir. Ayrıca, dönemin estetik anlayışını yansıtan özgün dekoratif unsurlar, Rıza Derviş Evi'ne karakter kazandırmakta ve onu kültürel bir buluşma noktası haline getirmektedir.

Derviş Villası, çıplak beton yüzeyler, mimari unsurlar olarak işlev gören çörlenler ve bacalar gibi elemanlarla, kütle ile kurduğu bütünsel ilişkiyi sergilemektedir. İç mekânların dış mekânla kesintisiz bir etkileşim içinde olmasını sağlayan tavan ve zeminle gömülü doğrama sistemi, günümüzde bile çağdaş bir yapı kalitesi sunmaktadır. İç mekân tavan kaplamasının bina balkonlarının altında devam etmesi, bu etkiyi daha da pekiştirmektedir. Mekân, sınırsız bir boyut kazanmaktadır. Bu etkilerin oluşumu,

detaylardaki titizlik ve özenle yakından ilişkilidir. Bütünsel tasarım anlayışı, bahçe barındaki lambalardan havuza inen merdivenlere kadar her detayıyla hissedilmektedir (Avlaremöz, 2023).

Rıza Derviş Evi, “Arif 216” ve “Kulüp” gibi prodüksiyonlarda set mekânı olarak kullanılmasıyla, yalnızca mimari bir değer olarak değil, aynı zamanda görsel anlatımın önemli bir unsuru olarak da öne çıkmaktadır. "Arif 216" filminde Zeki Müren Evi olarak kullanılması, yapının tarihî ve kültürel anlamının yeniden yorumlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu yapı, Zeki Müren gibi Türk sanat müziğinin önemli bir temsilcisinin ikamet ettiği yer olarak, prodüksiyon sırasında izleyicilere sanatçının yaşamına dair görsel bir bağ sunmuştur.

Aynı şekilde, “Kulüp” dizisi gibi dönem dizilerinde set mekânı olarak Rıza Derviş Evi’nin seçilmesi, yapının modern mimari mirasıyla örtüşen bir zaman diliminde inşa edilmiş olmasının sağladığı tarihî bağlamı güçlendirmektedir. Dönem dizileri, izleyicilere geçmişe dair bir anlatı sunarken, mekânların estetik özellikleri ile dönemin sosyal yapısını da yansıtmaktadır. Rıza Derviş Evi, bu bağlamda sadece bir film seti olmanın ötesinde, tarihsel bir anlatının inşasında temel bir mekân sunmaktadır.

Set mekânları, film ve dizi prodüksiyonları sırasında yalnızca görsel estetik sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal hafızayı yeniden üretme işlevi de görmektedir. Rıza Derviş Evi, bulunduğu konum ve mimari kimliği ile adanın kültürel mirasını yansıtırken, aynı zamanda yerel halk ve ziyaretçiler için bir buluşma noktası olma potansiyelini taşımaktadır. Yapının, film ve dizi çekimleri sırasında izleyicilere sunduğu görsel deneyim, aynı zamanda kültürel bir bağ kurma imkânı da sağlamaktadır.

Sinema ve televizyon prodüksiyonları, toplumsal normların, değerlerin ve kültürel alışverişlerin yeniden yorumlanmasına olanak tanır. Rıza Derviş Evi’nin bu süreçteki rolü, sadece bir mekân sunmakla kalmayıp, aynı zamanda kültürel kimliklerin ve sosyal dinamiklerin şekillenmesinde kritik bir katkı sağlamasıdır. Yapı, izleyicilere geçmişteki sosyal ilişkilerin ve kültürel değerlerin yeniden canlandırılmasını sağlayarak, adanın tarihî belleğini güçlendirmektedir.

Rıza Derviş Evi, Büyükada’nın modern mimarlık mirasının önemli bir temsilcisi olarak, hem estetik bir yapı olmanın ötesinde, set mekânı kavramının derinlemesine bir örneğini

sunmaktadır. Mimari özellikleri, tarihî ve kültürel bağlamı ile birleştiğinde, bu yapı, film ve dizi prodüksiyonlarının yaratım süreçlerinde kritik bir rol oynamakta ve adanın kültürel kimliğini zenginleştirmeye katkıda bulunmaktadır. Böylece, Rıza Derviş Evi, geçmişin izlerini taşıyan, sosyal etkileşimlerin ve kültürel dinamiklerin yaşandığı bir mekân olarak hem mimari hem de toplumsal hafıza açısından büyük bir öneme sahiptir.

Set Mekânı olarak Sadıkoğlu Villası ve İç Mekânları

Büyükkada'nın zengin mimari mirası içinde öne çıkan yapılarından biri olan Sadıkoğlu Villası (Sadıkzadeler Yalı Köşkü), deniz kenarındaki konumuyla hem estetik bir görsellik sunmakta hem de işlevsel özellikleriyle dikkat çekmektedir.

Modernist akıma ılımlı bir yaklaşım benimseyen Emin Necip Uzman'ın 1953 yılında inşa ettiği Sadıkoğlu Villası, Türk sinemasının önemli yapımlarından biri olan "Evcilik Oyunu" filminde set mekânı olarak kullanılmıştır. Bu film, 1970'lerin Yeşilçam sinemasının karakteristik özelliklerini yansıtırken, aynı zamanda toplumun sosyal dinamiklerine dair önemli mesajlar taşımaktadır. Yalının seçilmesi, yalnızca görsel estetiği değil, aynı zamanda filmin atmosferini güçlendiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Yapının zengin iç mekânları ve tarihi atmosferi, filmdeki karakterlerin yaşamlarına dair derinlik kazandırırken, izleyicilere de dönemin sosyal yapısına dair bir perspektif sunmaktadır. Yalı, filmdeki sahnelerin inandırıcılığını artırırken, izleyicinin belleğinde kalıcı bir iz bırakma işlevi görmüştür.

Bu bağlamda, Sadıkzadeler Yalı Köşkü, sadece mimari bir değer olmanın ötesine geçerek, toplumsal hafızanın ve kültürel anlatının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Yapının sinema tarihinde yer alması, onu zamanla kültürel bir simgeye dönüştürmekte ve izleyicilere, geçmişin izlerini taşıyan bir mekân sunmaktadır. Sonuç olarak, Sadıkzadeler Yalı Köşkü, hem mimari bir eser olarak ön plana çıkmakta hem de Büyükkada'nın zengin kültürel mirasını temsil eden önemli bir yapı olarak tarihsel ve kültürel değer taşımaktadır.

3.2. Ara Değerlendirme ve Öne Çıkan Hususlar

Bu bölümde, Büyükada özelinde modern mimarlık mirası örnekleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. İnceleme süreci, adanın tarihsel ve kentsel gelişiminin ele alınmasıyla başlamaktadır. İlk olarak, Büyükada'nın geçmişten günümüze kadar olan toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümüne odaklanılmış, adanın mimarlık tarihi ile ilgili temel gelişmeler aktarılmıştır. Bu çerçevede, modern mimarlık mirasının ortaya çıkış sürecine ışık tutan demografik yapılar, sosyo-kültürel dinamikler ve kentsel değişimler analiz edilmiştir.

Modern miras kapsamında değerlendirilen konutlar; Adalar Belediyesi'nin imar koşullarına göre inşa edilen, bir, iki veya üç katlı binalardır. Nizam mahallesinde ağırlıklı olmak üzere Maden ve Nizam mahallelerine konumlanmışlardır. Özellikle sahil kesimlerinde ve merkezi bölgelerinde doku yoğunlaşmaktadır. Sahil kenarında ve ormana yakın bölgelerde ayrık nizam villa tipi konutlar yayginken, merkezde bitişik nizam ve apartman tipi konutlar da görülmektedir. Adanın doğal güzelliklerini ve deniz manzarasını en iyi şekilde değerlendirecek şekilde konumlandırılan bu yapılar, genellikle büyük bahçeleri ve geniş terasları ile açık yaşam alanlarını da içermektedir (Kızıltepe ve Kozlu, 2025).

Taşıdıkları değerlerle Büyükada'daki modern mimarlık mirasın önemli temsilcilerinden olarak nitelendirilebilecek bu konutların tamamının 1930'lu yıllardan sonra tasarlandığı görülmektedir. Yapılar genellikle betonarme ve çelik konstrüksiyon kullanılarak inşa edilmiştir. Özellikle erken dönem örneklerinde yığma veya betonarme+ yığma sistemin karma olarak kullanıldığı örnekler de gözlemlenmektedir. Cephe kaplamalarında ise genellikle sıva, taş, ahşap veya tuğla gibi malzemeler tercih edilmiştir. İç mekânları genellikle ferah ve aydınlıktır. Büyük pencereler, açık plan düzenlemeleri ve modern malzemelerin kullanımıyla bu konutlar, çağdaş yaşam tarzını yansıtan bir atmosfere sahiptir (Kızıltepe ve Kozlu, 2025).

1930'lardan itibaren tekil veya yapı grubu olarak villa şeklinde inşa edilen konut örneklerine, 1960'lardaki yasal düzenlemelerden sonra apartman tasarımlarının da eklenmeye başladığı görülmektedir (Altan Ergut & Erkmen, 2011). 1930'lu ve 1940'lı yıllarda kısmen geleneksel öğeler de tasarıma dahil edilirken 1950'lerden itibaren bu yaklaşım azalmış, daha yalın kütleler kullanılmıştır. Ancak gerek plan kurgusunda

gerekse cephe tasarımındaki çeşitlilik göz önünde bulundurulduğunda, tipolojik bir sınıflandırmaya rastlanılmamaktadır. Bu çeşitliliği sağlayan en önemli etken, modern mimarlık döneminin ünlü mimarlarından olan Sedat Hakkı Eldem, Zeki Sayar, Orhan Şahinler, Agop Bel, Vedat Tek, Mikael Nurican, Asım Mutlu, Edmond Sarfati, İlya Ventura, Maruf Önal, Emin Necip Uzman, Turgut Cansever, Abdurrahman Hancı, Sedat Erkoğlu, Rana Zapçı, Abidin Mortaş gibi farklı tasarımcıların mimari yaklaşımlarıdır. Ayrıca Koço Kalfa gibi yerel ustaların da bu sürece dâhil olmalarının modern mimariye adaya özgü özelliklerin eklenmesini sağladığı, betonarmenin sunduğu teknolojik olanaklarının tasarımlara esneklik kattığı, farklı etnik kökenlere sahip tasarımcı ve ev sahiplerinin bakış açılarının da bu zenginliğin oluşumuna katkıda bulunduğu düşünülmektedir (Kızıltepe ve Kozlu, 2025).

Modern mimarlık mirası örnekleri üzerinde yapılan incelemelerde, bazı yapıların "set mekânı" olarak kullanıldığına dair önemli bulgular elde edilmiştir. Dijital ortamda erişilebilen yapısal veriler, bu yapıların daha derinlemesine analiz edilmesine olanak tanımıştır. Bu doğrultuda, "set mekânı" kavramı, mimari bir terim olarak ele alınmış ve bu tür yapılar arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

"Set mekânı" kavramı, mimari ve kültürel bir bağlamda, belirli bir mekânın film, dizi ya da diğer görsel medya prodüksiyonlarında kullanılan bir "arka plan" veya "sahne" olarak işlev görmesi durumunu ifade etmektedir. Bu tür yapılar, mimarinin ötesinde bir kültürel anlam taşımakta ve görsel hafızada yer edinmektedir. Büyükada örneğinde, özellikle modern mimarlık mirası ile örtüşen yapılar, estetik ve fonksiyonel değerlerinin yanı sıra, medya ve kültür dünyasında da önemli birer "set mekânı" olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Çalışmanın bir sonraki aşamasında, modern mimarlık mirası dönemi ve "set mekânı" kavramı ile ilişkili olan bu yapılar daha sistematik bir şekilde incelenmiş ve aktör ağ teorisi ışığında bir analiz yapılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, aktör ağ haritalamaları yapılacak örneklemeler, dijital veriler ve yapıların sosyo-kültürel bağlamları göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Bu veriler hem mimarlık hem de kültürel çalışmalar açısından önemli bir altyapı sağlayacak şekilde derlenmiş ve analize tabi tutulmuştur.

4. BÖLÜM

BÜYÜKADA'DAKİ KONUTLARIN AKTÖR-AĞ TEOREMİ ÜZERİNDEN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Aktör Ağ Teoremi Kapsamında Seçilen Kavramlar

Çalışmanın 2. Bölümünde belirtildiği üzere aktör-ağ teorisi, Bruno Latour, Michel Callon ve John Law gibi sosyologların çalışmalarına dayanan, toplumsal olguların hem insan hem de nesne etkileşimleri üzerinden oluştuğunu savunan bir teoridir. Bu teori, aktörler (insanlar, nesneler, kurumlar vb.) arasındaki ağların dinamiklerini inceleyerek, bu aktörlerin birbiriyle olan ilişkilerini, etkileşimlerini ve bağlamlarını araştırır. Çalışma kapsamında aktör ağ teorisi üzerinden değerlendirmek için, Büyükkada modern dönem konutlarının iç mekân tasarımını temsil eden beş unsur/ kavram seçilmiştir. Bu kavramlar; merdiven, şömine, mobilya, peyzaj alanı ve dekoratif cephe sistemleri olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, Büyükkada özelinde sıklıkla rastlanan, modern dönem izleri taşıyan ayrıca Büyükkada gündelik yaşantısına günümüzde de yansımaları bulunmakta olan kavramlar seçilmesine özen gösterilmiştir. Aktör olarak tanımlanan kavramların seçilme sebebi bu unsurların, kullanıcı davranışlarını yönlendirme, mekân deneyimini biçimlendirme ve sosyal etkileşimleri etkileme gücüne sahip olmasıdır. Merdiven sadece fiziksel bir geçiş elemanı değil; mekânsal akışı, katlar arası ilişkiyi, hatta kullanıcıların hareket rotasını belirler. Şömine evin merkezine yerleşerek sosyalleşme, toplanma veya aidiyet duygusu yaratabilir. Mobilyalar mekânın kullanım biçimlerini organize eder, örneğin bir odanın dinlenme mi yoksa çalışma alanı mı olduğunu tanımlar. Peyzaj kullanıcıların çevreyle olan ilişkisini, manzara algısını, hatta psikolojik rahatlığı etkileyebilir. Dış cephe elemanları binanın kamusal alandaki temsiliyeti, güvenlik hissi ya da kullanıcı kimliğiyle ilişkili anlamlar taşır. Bu unsurlar, kullanıcılarla sürekli bir etkileşim içindedir. Aktör ağları bu tür ilişkilerin izini sürmeye çalışır. Örneğin; şömine

yerleşimi bir oturma düzenini zorunlu kılabilir. Peyzaj öğeleri, iç mekân planlamasını dış çevreye göre şekillendirebilir. Ayrıca bu kavramların her birine kültürel bağlamda belirli anlamlar yüklenmektedir. Örneğin; Türkiye bağlamında şömine, batılı yaşam tarzına bir referans olarak evin sosyal yapısını etkileyebilir. Dış cephe elemanları, yerel mimariye ya da kimliğe referans vererek, kullanıcıların mekâna yönelik aidiyet hissini pekiştirebilir.

Seçili kavramlar, tasarım sürecini yönlendiren temel bileşenler olarak işlev görmektedir. Tasarımcı, mekânsal öğeleri birer araç olarak kullanmak suretiyle kuramsal ve kavramsal yaklaşımlarını fiziksel çevreye yansıtır. Bu bağlamda, söz konusu elemanlar yalnızca tasarımın nihai çıktısı değil, aynı zamanda tasarım sürecini biçimlendiren etkin aktörler olarak değerlendirilebilir.

Bu mekânsal elemanlar – merdiven, şömine, mobilya dış cephe elemanları, peyzaj alanı ve – kullanıcı davranışlarını yönlendirme, mekânsal deneyimi biçimlendirme, tasarım kararlarını belirlemede etkili olma ve toplumsal anlamlar üretme potansiyelleri nedeniyle aktör olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, her bir öğe yalnızca yapısal birer unsur değil, aynı zamanda kültürel belleğin mekânla kurduğu ilişkinin taşıyıcısı ve dönüştürücüsü konumundadır.

Kavramlar ve aktör ağ teorisi entegrasyonu detaylı olarak şu şekilde açıklanabilir;

Merdiven

Merdiven, mimari tasarımda hem işlevsel hem de estetik bir öğedir. Yapının katlar arası geçişini sağlarken, aynı zamanda mekânın akışını ve organizasyonunu belirler. Merdivenin formu ve malzemesi, mekânın karakterine katkıda bulunur. Ayrıca, merdivenin konumu, sosyal etkileşimleri etkileyerek, mekânın hiyerarşisini ortaya koyar. Dolayısıyla merdiven, yalnızca bir geçiş unsuru değil, mekânın dinamiklerini belirleyen bir aktördür.

Şömine

Şömine, mimari bağlamda, sıcaklık ve konfor sunan bir unsurdur. Hem iç mekânın atmosferini zenginleştirir hem de sosyal etkileşim alanları oluşturur. Şöminenin tasarımı, malzemesi ve konumu, mekânın karakterini ve kullanıcı deneyimini etkileyen önemli faktörlerdir. Ayrıca Özellikle tarihi yapıların iç mekânlarında yer alan bu öğeler, belirli

bir dönemin estetik anlayışını ve yaşam tarzını yansıtır. Şöminelerin ve mobilyaların korunması, mekânın tarihî kimliğini koruma çabalarının önemli bir parçasıdır. Bu unsurların yeniden işlevlendirilmesi ya da restore edilmesi hem estetik bir değer yaratırken hem de mekânın kültürel hafızasını canlı tutar. Şömine, mekânın sosyalleşme dinamiklerini güçlendiren bir aktör olarak değerlendirilir.

Şömine, mimarlık tarihinde yalnızca bir ısıtma elemanı olarak değil; aynı zamanda iç mekânın merkezinde konumlanan, kullanıcılar arasında fiziksel ve duygusal bağlar kuran simgesel bir odak noktası olarak işlev görmüştür. Özellikle konut, konak, yalı ve köşk gibi özel yapılarda şöminenin varlığı, mekânın kullanım biçimini, sosyal hiyerarşisini ve mekânsal organizasyonunu doğrudan etkileyen belirleyici bir unsurdur. Aktör-Ağ Teorisi bağlamında şömine, yalnızca teknik bir bileşen değil; çevresindeki kullanıcılarla, mobilya yerleşimiyle, malzeme diliyle, iklimsel koşullarla ve tarihsel bağlamla sürekli etkileşim hâlinde olan, mekânın deneyimsel ve kültürel sürekliliğine katkı sağlayan aktif bir aktördür.

Şöminenin mimari içeriği, bulunduğu mekânın atmosferini biçimlendiren çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Malzeme seçimleri —örneğin taş, tuğla, mermer ya da dökme demir— estetik ve taktik bir karakter yaratırken, konumlandırılması —duvar önü, köşe, merkezî yerleşim gibi— iç mekânın akışını ve sosyal kullanım kurgusunu yönlendirir. Bu yönüyle şömine, fiziksel bir nesne olmanın ötesinde, etrafında şekillenen davranış biçimleriyle birlikte, iç mekânın sosyalleşme dinamiklerini yapılandıran bir odaktır.

Tarihî yapılarda yer alan şömineler, dönemsel yaşam alışkanlıklarının, konfor beklentilerinin ve estetik anlayışın mekâna yansımış temsilleridir. Bu bağlamda şömine, yalnızca korunması gereken bir mimari öge değil, aynı zamanda bir kültürel bellek taşıyıcısı olarak değerlendirilmelidir. Onun restore edilmesi, işlevsel olarak yeniden kullanıma açılması ya da sadece temsili bir unsur olarak korunması, geçmişle kurulan bağın sürekliliğini sağlama açısından önemlidir. Ayrıca şöminenin çevresinde konumlanan sabit mobilyalar, yerleşim kurgusu, oturma düzeni gibi unsurlar da ağın diğer aktörleri olarak şöminenin etkisini pekiştirir.

Dolayısıyla şömine hem maddi hem de anlam katmanlarında işlev gören, mekânın fiziksel, sosyal ve tarihsel ilişkilerini biçimlendiren, çok aktörlü bir ağın dinamik bir bileşeni olarak düşünülmelidir.

Mobilya

Mobilya, mimaride iç mekânın organizasyonunu belirleyen bir bileşendir. Fonksiyonel ve estetik özellikleri, mekânın kullanım biçimlerini ve kullanıcıların etkileşimlerini şekillendirir. Mobilyanın yerleşimi ve tasarımı, sosyal dinamikleri etkileyerek, mekânın ruhunu ve deneyimini belirler. Bu açıdan mobilya, mekânın kimliğini oluşturan bir aktör olarak öne çıkar.

Mobilya, mimari bağlamda yalnızca bir donatı elemanı değil; iç mekânın organizasyonunu, kullanım senaryolarını ve mekânsal anlam katmanlarını doğrudan etkileyen çok işlevli bir aktördür. Fiziksel varlığıyla kullanıcıyı yönlendiren; sosyal etkileşim biçimlerini düzenleyen ve hatta mekânın hiyerarşisini yeniden tanımlayan bir araçtır. Özellikle modern mimarlık döneminde mobilya, yapının mimari diliyle bütünleşen, çoğu zaman yapı ile eşzamanlı tasarlanan bir unsur olarak mekânsal kurgunun ayrılmaz parçası hâline gelmiştir.

Mobilya, iç mekânın geçirgenliğini, açıklık-kapalılık dengesini ve kullanıcıların mekânla olan ilişkisini tanımlar. Bir oturma grubunun yerleşimi, bireysel ya da kolektif kullanımı teşvik edebilirken; bir masa veya raf sistemi, hareket kurgusunu yönlendirir, odak noktaları oluşturur ya da mahremiyet sınırlarını belirleyebilir. Bu yönüyle mobilya, kullanıcı davranışlarını etkileyen, anlam üreten ve mekânda eylem çeşitliliğini mümkün kılan bir düzenleyici olarak değerlendirilmelidir.

Aktör-Ağ Teorisi (ANT) çerçevesinde ele alındığında mobilya, insan aktörler (kullanıcı, tasarımcı, ziyaretçi) ile insan-dışı aktörler (malzeme, ışık, zemin kotları, duvar açıklıkları) arasında aracılık yapan bir bileşen olarak öne çıkar. Mobilya, bu ilişkiler ağı içerisinde edilgen bir obje değil; mekânın sosyo-mekânsal dinamiklerini şekillendiren, karar alma süreçlerine müdahil olan ve kullanıcı deneyimini doğrudan etkileyen aktif bir bileşendir.

Ayrıca mobilyalar, dönemsel estetik anlayışın, üretim teknolojilerinin ve toplumsal yaşam biçimlerinin somut temsilleri olarak kültürel anlam da taşırlar. Bu bağlamda özellikle tarihî yapılarda özgün mobilya yerleşimi ve tasarımlarının korunması, yalnızca dekoratif değil, aynı zamanda mekânsal bellek açısından da önemli bir mimari yaklaşımdır. Mobilyanın mekânda taşıdığı bu çok katmanlı anlam, onu yalnızca bir iç

mekân ögesi olmaktan çıkarp, mimari kurgu içinde davranışsal ve temsili bir aktör konumuna taşır.

Peyzaj Alanı

Peyzaj alanı, yalnızca yapının çevresini tanımlayan doğal bir arka plan değil; mimari tasarımın bütünleyici bir bileşeni ve mekânın işleyişine doğrudan etki eden dinamik bir aktördür. Özellikle modern mimarlık döneminde, yapı ile doğa arasındaki ilişki yeniden tanımlanmış; yapıların doğal topografya, bitki örtüsü ve açık alan düzenlemeleriyle entegrasyonu, estetik olduğu kadar ekolojik ve sosyal bir sorumluluk olarak da ele alınmıştır. Bu bağlamda peyzaj, yapıların bağlamla kurduğu fiziksel ve görsel ilişkiyi güçlendiren, çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini mekânsal organizasyona yansıtan çok katmanlı bir sistemdir.

Peyzajın içerisinde yer alan unsurlar –bitkiler, su öğeleri, taş döşemeler, gölgelikler, oturma alanları vb.– yalnızca dekoratif öğeler değil; kullanıcı davranışlarını biçimlendiren, geçiş alanlarını tanımlayan ve farklı kullanımları teşvik eden öğelerdir. Bu anlamda peyzaj, insan ölçeğinde karşılaşmaların ve sosyal etkileşimlerin gerçekleştiği, toplumsal ilişkilerin mekâna işlendiği bir bağlam üretir. Ayrıca, kullanıcıların çevresel farkındalıklarını artırarak yerle kurulan bağın güçlenmesine, dolayısıyla aidiyet duygusunun oluşmasına katkı sağlar.

Aktör-Ağ Teorisi bağlamında düşünüldüğünde peyzaj, yapı, kullanıcı, iklimsel koşullar, malzeme, doğal öğeler ve yönetim politikalarıyla ilişki içinde bulunan, bu öğelerle sürekli etkileşim kuran bir ara yüz olarak değerlendirilmelidir. Sabit ve durağan bir zemin değil, mevsimsel değişimlerle, bakım süreçleriyle ve kullanıcı pratikleriyle sürekli dönüşen bir sistemdir. Dolayısıyla peyzaj alanı hem doğal çevrenin taşıyıcısı hem de sosyal ve kültürel etkileşimleri barındıran bir ortam olarak, mimari ağ içinde önemli ve aktif bir rol üstlenir.

Cephe Elemanları

Cephe elemanları, mimari bir yapının çevreyle kurduğu ilişkinin en dışa vurulmuş katmanıdır. Sadece estetik bir kabuk olmanın ötesinde, iç mekânla dış mekân arasında aracılık eden, yapının işlevsel, çevresel ve kültürel katmanlarını temsil eden bir mimari

arayüz olarak işlev görür. Özellikle modern mimarlık döneminde, cephe elemanları, yapının kimliğini belirleyen temel göstergelerden biri hâline gelmiş; yalınlık, açıklık, ışık geçirgenliği ve yapısal dürüstlük gibi ilkeler çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır.

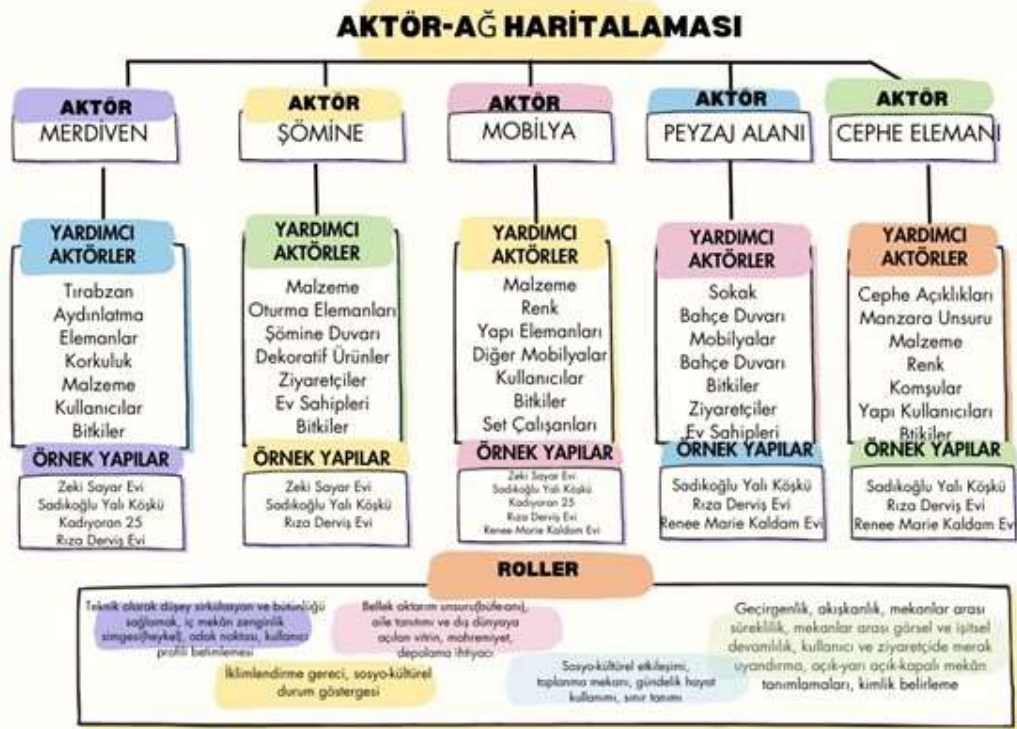
Cephe, malzeme seçimi, doku, açıklık-kapalılık oranları, güneş kontrol sistemleri ve ritmik düzenlemeler aracılığıyla mekânsal atmosferin oluşumuna doğrudan etki eder. Işık ve gölge oyunları ile iç mekân deneyimini zenginleştirir; geçirgenlik düzeyine göre mahremiyet ilişkilerini düzenler ve kullanıcı ile çevre arasındaki etkileşimi yönlendirir. Bu yönüyle cephe elemanları, fiziksel sınır olmalarının ötesinde, mekânsal algı ve davranış üzerinde etkili olan dinamik birer mimari aktördür.

Aktör-Ağ Teorisi (ANT) çerçevesinden bakıldığında, cephe elemanları; iklimsel koşullar, doğal ışık, kullanıcı ihtiyaçları, malzeme teknolojileri, yapı yönetmelikleri ve çevresel estetik gibi çok sayıda insan ve insan-dışı aktörle etkileşim içerisindedir. Örneğin Büyükkada gibi özgün doğal ve kültürel bağlama sahip bir yerleşimde, cephe elemanları sadece bireysel estetik tercihlerle değil, aynı zamanda çevreyle kurulan görsel ve mikroklimatik uyumla da şekillenir. Bu bağlamda cephe, yapının bulunduğu coğrafyayla ve kullanıcı profiliyle kurduğu ilişkiyi düzenleyen mimari bir arabulucu olarak düşünülebilir.

Ayrıca, cephe elemanları set mekânı olarak kullanılan yapılarda da önemli bir anlatı unsuru hâline gelir. Kameranın dış mekânla kurduğu görsel ilişkide cephe, hem anlatının mekânla bütünleşmesini sağlar hem de izleyici algısını yönlendirir. Cephe, bu tür durumlarda sadece bir fiziksel yüzey değil, görsel temsilin ve anlatının taşıyıcısı olarak da aktif rol üstlenir.

Dolayısıyla cephe elemanları, yapının mimari kimliğini biçimlendiren, çevresel sürdürülebilirliği destekleyen, kullanıcı deneyimini zenginleştiren ve mimari ağlar içinde çoklu etkileşimlere aracılık eden önemli bir mimari aktör olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 55'te aktör-ağ haritalaması üzerinden seçilen kavramlar aktör olarak tanımlandığında ortaya çıkan yardımcı aktörler, etkin ağ durumu ve çalışma kapsamında örneklem olarak ele alınan ve bu kavramlarda karşılığını bulan yapılar sunulmuştur.

Şekil 44. Aktör Ağ Haritalaması (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Çalışmanın bir sonraki bölümünde bu kavramlar detaylı olarak ele alınarak, yardımcı aktörler ve ağ betimlemesi yapılmıştır.

Mimari unsurlar, merdivenler, peyzaj alanları, cephe elemanları, şömineler ve mobilya, yalnızca bir yapının fiziksel varlığını değil, aynı zamanda onun kültürel ve sosyal kimliğini de oluşturan kritik unsurlardır. Aktör-ağ teorisi çerçevesinde bu unsurlar, mekânın anlamını ve işlevselliğini şekillendirerek, birbirleriyle dinamik bir etkileşim içinde bulunurlar. Bu etkileşim, mekânın estetik değerini artırmanın yanı sıra, toplumsal hafızanın ve kültürel kimliğin sürdürülmesine de katkı sağlar.

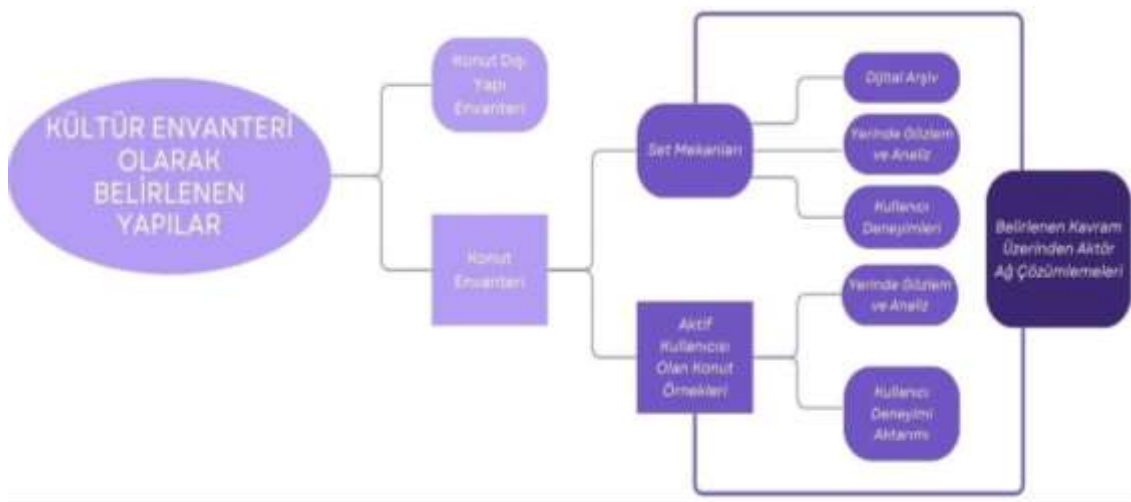
Mimari tasarımın, tarihsel ve kültürel bağlamlardan bağımsız düşünülemeyeceği gerçeği, bu unsurlar arasındaki ilişkilerin derinlemesine incelenmesini gerektirir. Örneğin, merdivenlerin yerleşim düzeni, sosyal etkileşimleri teşvik edebilirken, peyzaj alanları toplulukların bir araya gelmesine olanak tanır. Cephe elemanlarının korunması, yapıların estetik kimliğini ve geçmişin izlerini yansıtırken, iç mekân unsurları, kullanıcıların mekânla olan ilişkisini derinleştirir.

Sonuç olarak, mimari koruma süreçlerinde bu unsurların etkileşimleri, tarihî mirasın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşır. Geçmişle gelecek arasında bir köprü

kurarak, bu unsurların korunması ve restore edilmesi, yalnızca fiziksel yapıları değil, aynı zamanda toplumsal değerleri ve kültürel hafızayı da yaşatmayı hedefler. Böylece, tarihî mirasın bütüncül bir şekilde korunması sağlanarak, geleceğe aktarılması mümkün hale gelir. Bu nedenle, mimari koruma çalışmaları, disiplinler arası bir yaklaşım benimseyerek, mekânların anlamını ve işlevselliğini daha derinlemesine kavramamıza yardımcı olmalıdır.

4.2. Çalışma Kapsamında Seçilen Örneklem Yapılar

Bu çalışma kapsamında, Büyükkada'da modern mimari mirasın izlerini taşıyan beş konut yapısı üzerinden aktör-ağ haritalamaları gerçekleştirilmiştir. Örnek seçimi, adada farklı özellikleriyle ön plana çıkan yapılar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yapıların iç mekânlarının incelenmesi ve yayınlanması konusunda birçok yapıda izin problemleri yaşanması nedeniyle iç mekân incelemesi yapılabilen örneklerin seçilmesi öncelikli olmuştur. Seçilen örneklerden Rıza Derviş Evi ve Sadıkoğlu Yalı Köşkü, çeşitli dönemlerde film ve dizi prodüksiyonlarında set mekânı olarak değerlendirilen yapılar arasında yer almaktadır. Buna karşılık Kadıyoran 25, Rene Marie Kaldam Evi ve Zeki Sayar Evi, halen aktif yaşamın sürdüğü, konut işlevini koruyan modern dönem yapıları olarak öne çıkmaktadır. Bu ayrım, çalışmada yalnızca fiziksel mekânın değil, kullanım durumu ve süreklilik bağlamında kültürel mirasın korunmasına ilişkin farklı dinamiklerin analizine olanak sağlamıştır (Şekil 56).

Şekil 45. Örneklem yapılarının değerlendirilme biçimini temsil eden şema (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Özellikle set mekânı olarak kullanılan yapıların, aktif yaşamın sürdüğü yapılara kıyasla daha iyi korunmuş oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum, modern mimari mirasın korunmasında fiziksel kullanımın sürekliliğinden ziyade, alternatif işlevlerin (örneğin kültürel ya da ticari temelli yeniden işlevlendirme) koruma üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini göstermektedir. Söz konusu çıkarım, yapıların içerisinde yer alan merdiven, mobilya, şömine, dış cephe elemanları ve peyzaj alanı gibi beş temel aktör üzerinden yapılan detaylı analizlerle desteklenmiştir. Her bir aktör, yapıların korunma durumu ve mekânsal sürekliliklerine dair belirleyici ipuçları sunmakta; bu sayede, modern mimari mirasın geleceğe taşınmasında işlev, kullanıcı etkileşimi ve mekânsal organizasyonun ne denli önemli rol oynadığı ortaya konulmaktadır.

4.2.1. Sadıkoğlu Villası (Sadıkzadeler Yalı Köşkü)

Büyükkada'da belirtilen liste dahilinde ilk incelenen ev Nizam Caddesi sonunda bulunan Sadıkoğlu Yalısı olarak geçen evdir (Şekil 57).

Şekil 46. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Nizam Mahallesi Harita Görünümü (GoogleEarth, 2024)

Nizam Caddesi sonunda bulunan eve geniş bir bahçeden basamaklar ile alt kota inerek ulaşılmaktadır. Evin bahçesinde ayrıca müstemilat için düşünülmüş ek bir yapı bulunmaktadır. Dönem modernizmini cepheden itibaren yansıtan Sadıkoğlu köşkü “L” plan şemasına sahiptir (Şekil 64).

Şekil 47. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Ana Merdiven ve Hizmet Holü Merdivenleri (Yazar, 2023)

İç mekânda karakteristik bir merdiven kullanılmıştır (Şekil 58-66). Yapı iki katlı olup her katında da özgün mimari üslup ve mobilyalar tamamıyla korunmuştur. Yapı planlamasına baktığımızda merdiven sahanlığından mutfak, banyo gibi ıslak hacimlerin bulunduğu bölüme arka bir hol ile geçilmektedir.

Şekil 48. Sadıkoğlu Yalı Köşkü İç Mekân Merdivenleri (Yazar, 2023)

Sadıkoğlu yalı köşkünde kullanılan mobilyalar bütün halde korunmuştur. Öyle ki mobilyaların konumu değiştirilmemiş, planlama aşamasında nasıl düşünülmüş ise o şekilde devam ettirilmiştir. Koltuk, perde, sehpa dönem özelliklerini yansıtacak düzeydedir.

Şekil 49. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Yaşam Alanı ve Merdivenleri (Yazar, 2023)

Şekil 50. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Denize bakan cepheden bir görünüş (Yazar, 2023)

Yapı'dan denize özel bir iskele ile inilmektedir. Deniz cephesinde çift taraflı karşılıklı merdivenler aracılığı ile ön bahçeye ulaşılmaktadır. Cephede kullanılan panjur, merdiven korkulukları, zemin malzemeleri tamamen özgün ve iyi durumdadır (Şekil 64). Yapının üst katında tamamen yatak odaları konumlandırılmıştır. Bu odaların hepsinde özel

kullanımlı balkon yapılmış ve her oda deniz manzarasından faydalanabilecek şekilde konumlandırılmıştır.

Şekil 51. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Orijinal Malzeme Detayları (Yazar, 2023)

Şekil 52. Sadıkoğlu Yalı Köşkü (Pars Tuğlacı)

Büyükada müstakil evlerinin birçoğunda görülen şömine, Sadıkoğlu villasında da kendine yer bulmaktadır. Şömine etrafı diğer birçok örnekte olduğu gibi seramiklerle kaplıdır. Seramikler yapıldığı döneme ait olup özgünlüğünü korumaktadır (Şekil 67).

Şekil 53. Sadıkoğlu Yalı Köşkü Şömine (Yazar, 2023)

Şekil 54. Sadıkoğlu Yalı Köşkü İç Mekân Mobilyaları (Yazar, 2023)

Sadıkoğlu yalısı Yeşilçam filmlerinden 1964 yapımı “Evcilik Oyunu” adlı filmde ana mekân olarak kullanılmıştır. Yapıda hali hazırda bulunan mobilyalar filmde de kullanılmıştır (Şekil 68, 69).

Şekil 55. Evcilik Oyunu Filminden Bir Kare (youtube, t.y)

4.2.2. Kadiyoran 25

Kadiyoran 25 ismi ile anılan yapı Kadiyoran Caddesi'nde bulunan 25 numaralı evdir. Yapının mimarı Ömer Çam'dır. Yapının ilk kullanım amacı mesken olup halen mesken olarak kullanımına devam etmektedir.

Yapı iki katlıdır. Pencerelerde Büyükada'ya özgü yeşil renkli, demir panjurlar dikkat çekmektedir. Merkez dağılımlı iç mimari plan yapısına sahiptir. İki katlı yapının alt katı bağımsız girişlidir. Büyükada'ya özgü eserleriyle bilinen, bu çalışma çerçevesinde de kaynaklarına sıkça başvurulmuş Değerli yazar Pars Tuğlacı bir dönem alt katta kiracı olarak ikamet etmiştir.

Şekil 56. Kadıyoran 25 Dış Mekân Merdivenleri (Yazar, 2023)

Yapıda dış mekân zemin malzemeleri, merdiven korkulukları, panjurlar ve iç mekânda birkaç mobilya korunmaktadır. Onun dışında kalan öğeler zamanla beraber kullanıcılar tarafından şekillenmiş ve yenilenmiştir (Şekil 70, 71).

Şekil 57. Kadıyoran 25 Yatak Odası (Yazar, 2023)

Şekil 72’de görüldüğü üzere pencere ve kapı doğramaları aslına uygun olarak korunmaktadır. Ayrıca 1960’lı yıllardan kalma makyaj masası yatak odasında kendine yer bulmuştur. Bununla beraber zemin malzemesi tamamıyla değişmiş dönemin değişkenlerine uygun olarak yeni bir malzeme ile zemin kaplanmıştır.

Şekil 58. Kadiyoran 25 Özgün Doğrama Detayı (Yazar, 2023)

Yapı günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır. Alt kat üst kattan tamamen bağımsız çalışmaktadır. Alt katta mevcut kullanıcılarının çocukları ikamet etmektedir. Alt kat özgün halinden oldukça farklı olarak yenilenmiştir. Kullanılan mobilyalar, seçilen döşeme örnekleri günümüz mobilya ve malzeme örneklerini yansıtmaktadır.

Şekil 59. Kadiyoran 25 Alt Kat İç Mekân Merdivenleri (Yazar, 2023)

Şekil 73'te görüldüğü üzere iç mekânda günümüz popüler iç mimari kültürüne uygun olarak ahşap ayaklı ve cam tablalı sehpa kullanılmıştır. Hasır koltuk, hazeran sırtlıklı berjerler son yılların yansıması olarak gözümüze çarpmaktadır. Zemin malzemesi olarak beton görünümlü seramik kullanılmıştır. Sonuç olarak iç mekân genelinden detaylarına kadar incelediğimizde iç mekânın hiçbir şekilde dönem özelliklerini göstermediğini net bir şekilde söyleyebiliriz (Şekil 74).

Şekil 60. Kadıyoran 25 Bahçe katı veranda (Yazar, 2023)

4.2.3. Zeki Sayar Evi

Maden Mahallesi Yılmaztürk Caddesi'nde yer alan 62 kapı numaralı iki katlı evdir (Şekil 75). Dönemin ünlü mimarı Zeki Sayar tarafından 1963 yılında kendisi için yapılmıştır. Zeki Sayar'ın sayfiye evi olarak kullandığı yapı cephe üslubu olarak modern mimari miras kapsamında ele alınan önemli örneklerden biridir.

Şekil 61. Zeki Sayar Evi Harita Görüntüsü (Google Earth, 2024)

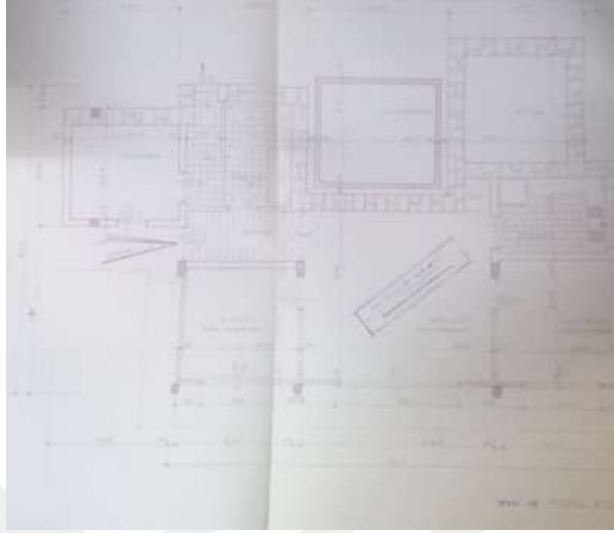

Şekil 62. Zeki Sayar Evi (Türkiye Mimarisi, 2022)

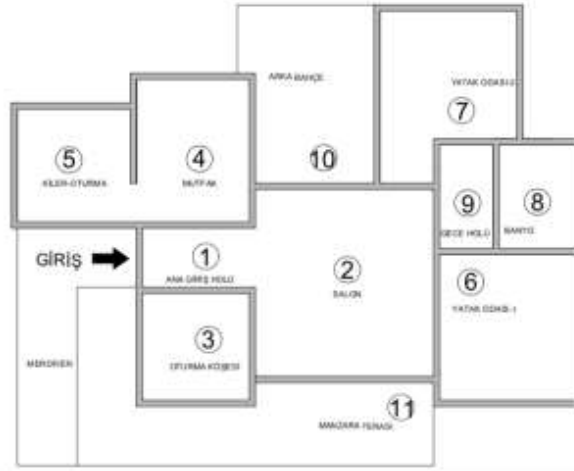
Konut günümüzde Zeki Sayar'ın kızı Eren Sayar ve ailesi tarafından kullanılmaktadır. Günümüzde yazlık ev olarak kullanılmakta olan konutta, dış mekân zemin malzemeleri korunmuştur (Şekil 76). İç mekânda korunan öğelere örnek olarak yatak odalarında kullanılan gömme dolaplar verilebilir. Bunun dışında kullanıcı ihtiyaç ve seçimlerine uygun olarak iç mekân mobilya ve malzemeleri değişmiştir.

İç mekân düzenlemesi, fonksiyonel bir planlamaya öncelik vererek kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde geliştirilmiştir. Açık plan konsepti, ferah ve düzenli yaşam alanları oluşturmakta; bu durum, mekânın kullanımını daha esnek hale getirmektedir. Mobilya yerleşimi ve iç tasarım, modern yaşamın gereksinimlerine uygun bir şekilde planlanmış olup, estetik ve işlevselliği bir araya getirmektedir. Kullanılan malzeme ve renk paleti, iç mekânın atmosferini zenginleştirmekte ve kullanıcı

deneyimini olumlu yönde etkilemektedir. Böylece, yapı yalnızca fiziksel bir mekân olmanın ötesinde, yaşam kalitesini artıran bir ortam sunmaktadır.

Şekil 63. Zeki Sayar Evi 1. Kat Planı (Adalar Belediye Arşivi, 2023)

Şekil 64. Zeki Sayar Evi İlk Tasarlandığı Dönemdeki 1. Kat Plan Şeması (Yazar, 2024)

Zeki Sayar Evi birbirinden bağımsız iki kat olarak tasarlanmış, modern mimarinin Büyükkada konut örneklerinde de sıklıkla rastlanıldığı gibi açık planlı olarak kurgulanmıştır (Şekil 77, 78). Bahçe kotundan zemin kat daireye giriş sağlanmaktadır (Şekil 79-81). Kullanıcı zemin kat daireyi depo amaçlı kullandığı için rölöve ve görüntü alınmamıştır. Ancak kullanıcılar tarafından üst kat planını tekrarlayan bir kurguda olduğu belirtilmiştir. Ana bahçe kapısından doğrudan algılanan merdiven ile üst kata erişim sağlanmaktadır. Yapının üst katında oturma alanı, mutfak, yatak odaları ve genişçe bir

balkon yer almaktadır. Mutfak alanından üst arka bahçeye (yemek alanı) geçiş sağlanmaktadır.

Şekil 65. Zeki Sayar Evi Merdivenleri (Yazar, 2023)

Tasarımda işlevselliği ve estetiği ön planda tutarak, dönemin modern mimari ilkeleri uygulanan yapı, genellikle sade ve geometrik bir dış cepheye sahiptir. Modern mimarinin karakteristik öğeleri olan düz hatlar ve açık renkli malzemeler kullanılmıştır. Ayrıca, doğal ışığı fazla düzeyde kullanabilmeyi amaçlayan geniş pencereler ve balkonlar, mekânın aydınlık ve ferah olmasını sağlamıştır (Şekil 82).

Şekil 66. Zeki Sayar Evi Cephe Görüntüsü (Yazar, 2024)

Bölgedeki modern dönem yapılarının cephe tasarımları gözlemlendiğinde geniş cam paneller veya pencereler kullanılarak iç mekânın doğal ışıkla aydınlanması sağlandığı görülmektedir. Cam yüzeyler, hem iç mekânın dış dünyayla bağlantısını güçlendirmekte hem de yapının şeffaflık ve açıklık ilkelerini vurgulamaktadır. Zeki Sayar Evi'nde de kullanılan geniş cam yüzeyler, iç ve dış mekânlar arasındaki geçişi yumuşatarak, yaşam alanlarının geniş ve ferah bir atmosfer kazanmasına yardımcı olmaktadır. Bu tasarım, modern mimarinin insan merkezli yaklaşımını desteklemektedir.

Büyükkada'da 1950'lerden itibaren, daha sade ve yalın kütleler kullanılmaya başlanmıştır. Zeki Sayar Evi'nde olduğu gibi modern yapılar, genellikle temiz hatlar ve minimal detaylarla karakterize edilmektedir. Zeki Sayar Evi'nde cephelerde modern mimari miras ile öne çıkan yalınlık ve dikdörtgen geometrik formlar baskın bir şekilde gözlemlenmektedir. Modernizmdeki temiz hatlar ve yalın vurgular bu yapıda da kendisini göstermekte, yapıyı tam anlamıyla modern mimari miras temsilcisi olarak yansıtmaktadır.

Cephede kullanılan sade ve düz formlar, nötr renkler ve doğal malzemeler ile desteklenerek, yapıyı basit ve anlaşılır bir cephe anlayışı ile vurgulamıştır. Modüler elemanların, cepheye düzenli ve sistematik bir görünüm kazandırması, modern mimarinin düzen ve tutarlılık ilkeleriyle uyum sergilemektedir.

Yapının üst örtüsü, inşa edildiği dönemde teras çatı olarak kurgulanmıştır. Mevcut durumda ise ters çatının üstünün tamamen kaplandığı görülmektedir. Yapıda çatı değişikliği dışında kütsel olarak herhangi bir değişikliğe rastlanmamaktadır. Zeki Sayar Evi hala içinde aktif kullanıcının olduğu (Zeki Sayar kızı Eren Sayar) bir konut olması sebebiyle iç mekânda bir takım kullanıcı adaptasyonu içeren değişikliklere uğramıştır. Yapıda mutfak bölümü orijinal kurgudan farklı olarak duvarla ayrılmıştır.

Özgün yapıda yer alan oturma köşesi bölümünün duvarları kaldırılarak salon ile birleştirilmiş ve manzaradan tümüyle faydalanabilecek bir yaşam alanı kurgulanmıştır. (Şekil 83) Ortak mekânlarda yapılan bu değişikliğe karşın yatak odalarında herhangi bir mekânsal düzenleme yapılmamıştır. Modern dönem evlerinde sıklıkla karşımıza çıkan taşınmaz mobilyalar, gömme dolaplar hala etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Mobilya özelinde yapı ele alındığında, yatak odalarında bulunan gömme giyinme dolapları dışında, inşa edildiği dönemden kalan mobilya örneğine rastlanılmamaktadır.

Şekil 67. Zeki Sayar Evi Günümüz Plan Şeması (Yazar, 2024)

4.2.4. Rene Marie Kaldam Evi

Kaldam Evi, Ada'daki modern mimarlık örnekleri arasında öne çıkan bir yapıdır. 1955 yılında Rene Marie Kaldam ve eşi için Mimar Edmond Sarfati tarafından inşa edilmiştir (Şekil 84). O dönemde İstanbul'dan Adalar'a malzeme teminindeki zorluklar ve inşaat sürecinin getirdiği güçlükler göz önüne alındığında, bu yapı, mimar ile işveren arasındaki son derece başarılı bir iş birliğini sergilemektedir (adalarmiras, t.y).

Beş kuşaktır aynı aileye ait olan bu yapı, ana caddeden bakıldığında iki katlı bir konut gibi görünse de aslında farklı kotlarda iki bağımsız daire ile geniş bir bahçeden oluşmaktadır. L plan şemasına sahip olan zemin kata, iki ince pilotis ile desteklenen ve ortasında boşluk bulunan bir betonarme saçığın altından erişim sağlanmaktadır. Boydan boya pencerelerle çevrili salondaki en dikkat çekici unsur, mimari yapıya bütünleşmiş bir şekilde Mimar Edmond Sarfati tarafından tasarlanmış olan şöminedir. Cephede, pencere doğramalarının arasından yükselen baca, dışarıdan da görünerek mimaride de uygulanarak, yapıların estetik, işlevsel ve çevresel unsurları bir araya getirerek kullanıcıya zengin bir deneyim sunmayı hedefler. Bu yaklaşım, sanatın ve mimarlığın sınırlarını aşarak, izleyici veya kullanıcı ile daha derin bir bağ kurmayı amaçlar.

Şekil 68. Rene Marie Kaldam Evi Caddeden Bir Bakış (Yazar, 2023)

Zemin katın uzun kolu, yapının en dikkat çekici kısmını temsil etmektedir. Zarif pilotislerle yükseltlen bu bölüm, zemin-yapı ilişkisini kesintiye uğratmakta ve alt kottaki bahçede mevsimsel koşullara uyumlu yarı açık bir mekân yaratmaktadır. Büyük bahçeye açılan plan şeması ve zemine temas etmeyen konsol kat, evin doğayla bütünleşen pastoral kompozisyonunu güçlendirmektedir (Şekil 86).

Mahremiyet ve dengeli hava akışını sağlamak amacıyla koridorun bulunduğu cephe, boydan boya prekast delikli bloklarla (breezeblock) kaplanmıştır (Şekil 85). Bu özellikler, Kaldam Evi'nin mimari tasarımının sadece estetik değil, aynı zamanda fonksiyonel ve çevresel unsurlarla da bütünleştiğini göstermektedir. Bu daire, bir oturma odası, depo, müştemilat odası, iki yatak odası, mutfak ve banyo barındırmaktadır. Oturma odasından bahçeye ulaşan basamaklar ve üst bahçeden inen spiral merdiven, limon kırılgan bir tasarım estetiği ile kurgulanmış, aralarındaki boşluklar sayesinde zarif bir görünüm elde edilmiştir.

Şekil 69. Rene Marie Kaldam Evi Cephe Detayı (Yazar, 2023)

Şekil 70. Rene Marie Kaldam Evi Yaşam Alanı (Yazar, 2023)

4.2.5 Rıza Derviş Evi

Nizam koyunda bulunan 24 kapı numaralı evdir. 1957 yılında dönemin ünlü mimarlarından Sedat hakkı eldem tarafından projelendirilmiştir.

Şekil 71. Rıza Derviş Evi Deniz Cephesinden Bir Görünüş (GZT, 2022)

Geniş, ağaçlarla dolu bir bahçede yer alan, betonarme yapıya sahip olan villa, 533,32 m² kapalı alan ile 110 m² açık çıkmadan oluşan toplam 643,32 m² bir alana sahiptir. Manzaraya ve deniz görünümüne göre konumlandırılan yapının ön bahçesinde büyük bir havuz bulunmaktadır. Rıza Derviş Villası, Büyükkada'da bir hafta sonu evi olarak tasarlanmış ve dönemin mimari özelliklerini yansıtmaktadır (Şekil 87, 88). Cumhuriyetin ilanından sonra, yoğun ağaçlarla çevrili bahçelere sahip hafta sonu evlerine sıkça rastlanmaya başlanmıştır. 1857 yılında vapur seferlerinin başlamasıyla Büyükkada, mimari açıdan önemli bir dönüşüm yaşamış ve çeşitli stiller ortaya çıkmıştır. İstanbul'un varlıklı gayrimüslim toplulukları ve "Levanten" olarak adlandırılan yabancı vatandaşların Prens Adaları'na gösterdiği ilgi, buranın hızlı bir tatil ve eğlence merkezi haline gelmesini sağlamıştır. 20. yüzyılda, özellikle Büyükkada'da, kamuya açık eğlence alanlarının yanı sıra, adanın doğal güzelliklerine hayran kalan zengin aileler tarafından Rıza Derviş Villası

gibi hafta sonu konutları inşa edilmiştir. Rıza Derviş Villası, Sedat Hakkı Eldem'in Büyükkada'da tasarladığı iki yapıdan biri olması bakımından dikkat çekmektedir. Ayrıca, Eldem tarafından 1936 ve 1937 yıllarında inşa edilen Fethi Okyar Köşkü ile karşılaştırıldığında, Rıza Derviş Evi'nin daha farklı bir tasarım anlayışına sahip olduğu açıkça görülmektedir. Rıza Derviş Villası'nın tasarımı, Eldem'in sıklıkla benimsediği Türk Evi stilinden ayrılarak modern mimarinin etkilerini yansıtmaktadır (adalarmiras, t.y).

Şekil 72. Rıza Derviş Evi Yaşam Alanı (Yazar, 2023)

4.3. Aktör-Ağ Teoremi Çerçevesinde Seçilen Aktörlerin Örnek Yapılar Üzerinden Haritalanması ve Analizi

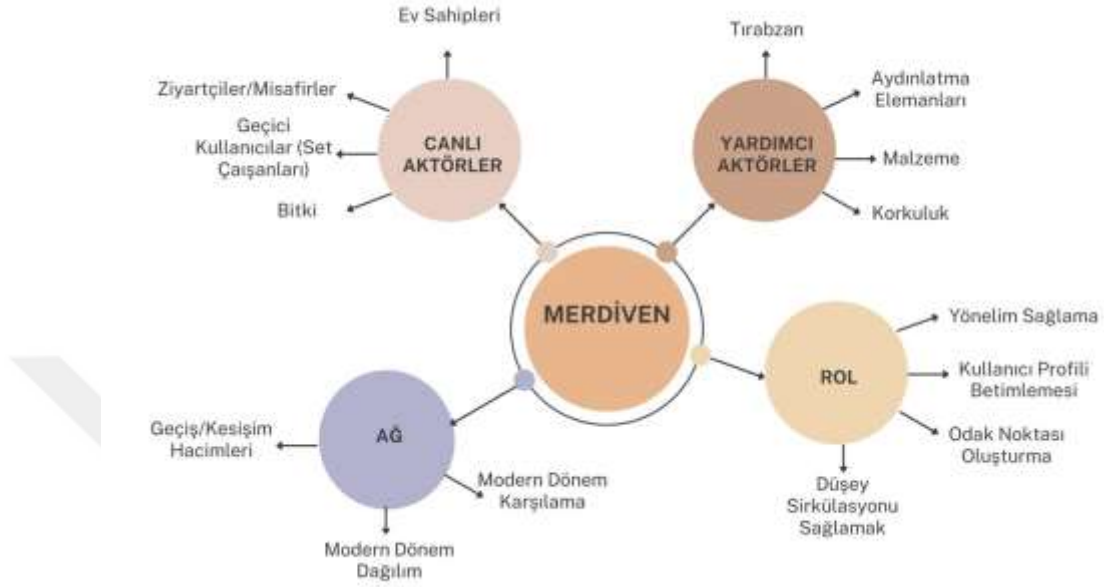
4.3.1. Merdiven

Modern dönem mimarisinin iç mekân özellikleri Büyükkada ölçeğinde incelendiğinde öne çıkan yapı elemanlarından biri de hiç şüphesiz merdivenler olmuştur. İncelenen yapıların

hepsinde kendine yer bulan merdiven kimi zaman iç mekânda düşey birlikteliğe imkân tanırken, kimi zaman ise iki farklı katın bağımsız çalışmasına imkân tanıyan bir yapı elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aktör-ağ teorisi bağlamında merdiveni ana aktör olarak ele aldığımız zaman, yardımcı aktörleri; tırabzan, korkuluk, aydınlatma elemanları, bitiş-kaplama malzemeleri olarak belirlenmiştir. Ana aktörün çevresindeki canlı aktörleri ise; ev sahipleri, ziyaretçiler, set mekânları için kullanılan evlerde set çalışanları ve bitkiler olarak sınırlandırılmıştır. Merdivenin üstlendiği roller yapılara göre değişmektedir. Bu rolleri genel olarak; düşey sirkülasyon ve bütünlüğü sağlamak, iç mekân zenginlik simgesi, odak noktası oluşturma, kullanıcı profili hakkında bilgi verme, yapı kimliği oluşturma olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu yardımcı aktör, rol tanımlamasında oluşan ağ; geçiş, dağılım, mahremiyet, aidiyet karşılama kavramları ekseninde oluşturulmaktadır.

Modern mimari, 20. yüzyılın başlarından itibaren gelişmiş ve bu süreçte merdivenlerin tasarımı ve kullanımı önemli değişimlere uğramıştır. Modern konutlarda merdivenler hem işlevsel hem de estetik açıdan önemli roller üstlenir. Modern merdivenler, genellikle asimetrik ve geometrik formlar kullanılarak tasarlanır. Spiral, organik formda veya kesintisiz hatlar içeren tasarımlar, mekânda dinamik bir estetik sağlar. Bu tür tasarımlar, merdivenlerin sadece işlevsel değil, aynı zamanda sanatsal bir öğe olarak da öne çıkmasını sağlar. Merdiven basamakları arasındaki boşluklar, modern mimarinin bir diğer karakteristiğidir. Açık merdivenler, mekânda hafiflik ve şeffaflık hissi yaratarak görsel bir rahatlama sağlar. Modern merdivenler hem estetik hem de güvenlik açısından dikkate alınarak tasarlanır. Kaymaz yüzeyler, sağlam korkuluklar ve uygun basamak genişlikleri, güvenlik standartlarını karşılar. Ayrıca, bazı modern merdivenler bütünleşmiş aydınlatma sistemleriyle donatılır, böylece gece kullanımında da güvenlik sağlanır. Modern konutlarda, merdivenler genellikle mekânın estetik merkezlerinden biri olarak konumlandırılır. Açık planlı tasarımlarda, merdivenler mekânın akışını ve görünümünü etkileyen önemli unsurlardır. Merdivenler, katlar arasındaki geçişi sağlamakla kalmaz, aynı zamanda mekânın bütünlüğünü ve estetiğini destekler. Açık alanlarda, merdivenler genellikle odanın bir parçası olarak değil, mekânın bir özelliği olarak tasarlanır. Modern mimaride müstakil konutlarda merdivenler, estetik ve işlevsel açıdan önemli değişiklikler geçirmiştir. Minimal tasarımlar, yüksek teknoloji malzemeler, yer tasarrufu çözümleri ve güvenlik özellikleri modern merdivenlerin karakteristik unsurlarıdır. Merdivenler, sadece

işlevsel bir unsur değil, aynı zamanda mekânın estetik bütünlüğünü sağlayan önemli bir tasarım ögesidir (Şekil 89).

Şekil 73. Aktörün Merdiven Olarak Tanımlanması (Yazar, 2023)

Sadıkoğlu Villası

Sadıkoğlu villasında yer alan merdiven yaşam alanının merkezinde evin kimliğini belirleyen bir konumda yer almaktadır. Yapı gelenekselliğin modernizm ile yeniden harmanlandığı bir yapı olarak karşımıza çıkar. Ev dışardan içe dönük bir şekilde algılanmasına rağmen içerde oldukça davetkar bir üslupta tasarlanmış merdiven merkezde ve görsel odağın gözdesi olmuştur. Merdiven malzemesi olarak ahşap kullanılmış, malzeme kendi orijinal doku ve renginde bırakılmıştır. Böylelikle evin tavan ve zemin malzemesine gelenekse bir atıfta bulunmaktadır. Ayrıca malzeme bütünlüğü merdiven korkulukları, iç mekân bölücü panellerinde de karşımıza çıkmaktadır. Kullanıcı profiline baktığımız zaman ekonomik anlamda güçlü bir aileyi simgeleyen Sadıkoğulları (Sadıkzadeler) bu ihtişamı merdivende göstermektedir. Sıcak malzeme kullanımı ve kullanılan malzemede ihtişamdı kaçınılması bir yandan da yapının kendi özelinde önemli olduğu vurgusunu yapmaktadır. Sadıkoğlu yalı köşkünde merdiveni ana aktör olarak tanımladığımız zaman üstlendiği rolleri; karşılama, dağılım, kimlik belirleme, malzeme vurgusu olarak tanımlanabilir.

Rıza Derviş Evi

Rıza Derviş evi açık L planlı bir yapı olarak gözümüze çarpmaktadır. Tüm mekânlar birbiri ile iç içe ve birbirine akış halindedir. Diğer yandan Rıza Derviş evinde hiyerarşik düzen incelendiğinde, alt kat ve üst kat ayrımı görülmektedir. Üst katlarda mahremiyet olgusu hâkimdir. Merdiven de bu sebeple evin daha korunaklı bir bölgesinde yer almış sadece dolu-boş özellikli modern dönem üslubuna uygun bir panel ile iletişim kurulmuştur. Düşey sirkülasyon bu anlamda daha korunaklı bir şekilde sağlanmaktadır. Set mekânı olarak da kullanılan Rıza Derviş Evinin merdiven bölümü, 2021 yapımı Kulüp dizisinin 2023 Eylül ayında yayınlanan ikinci sezonunun birinci bölümünde görülmektedir (Şekil 90) (*Kulüp*, 2023).

Şekil 74. *Rıza Derviş Evi Merdivenleri* (*Kulüp* [Dijital platform dizisi]. (2023). Sezon 2, Bölüm 1. Netflix.)

Merdiven bölümünden kısıtlı bir görüntü görülmesinin sebebi bu mahremiyet olarak yorumlanmıştır. Merdiven, misafirin kullanmadığı, sadece evin kullanıcısına ait olan bir yapıdadır. Rıza Derviş Evi özelinde merdiven ana aktör olarak tanımlandığında, üstlendiği rolleri; sirkülasyon elemanı, genelden özele kullanım olarak belirlenmiştir.

Zeki Sayar Evi

Zeki Sayar Evi Yılmaztürk caddesinde, Marmara denizine ve caddeye belirli bir açıda konumlandırılmış önemli bir modern dönem yapısıdır. Bahçe kapısından girer girmez yapının üst katına ulaşmamızı sağlayan karakteristik merdiven dikkat çekmektedir. İç

mekânda düşeyde bir sirkülasyon bulunmayan yapıda katlar birbirinden bağımsız olarak bu merdiven aracılığıyla çalışmaktadır. Dönemin önemli mimarlarından Zeki Sayar'ın kişisel kullanımı için projelendirdiği yapı merdivenleri 1963 yılında tasarlanan haliyle özgün bir şekilde kullanılmaktadır. Basamakların kolayca açılanabildiği, korkuluklarda panjurlara gönderme yapan ahşap detaylara yer verilen merdiven karşılayıcı rolü üstlenmekte ve kullanıcıyı ilk etapta alt kat yerine üst kata yönlendirmektedir. Günümüzde Zeki Sayar'ın kızı Eren Sayar ve ailesinin yaşadığı evde üst kat aktif olarak kullanılmakta, bağımsız çalışan alt kat ise misafir geldiğinde ya da ek mekâna ihtiyaç duyulduğunda kullanıma açılmaktadır. Yalın ama yapıda iz bırakan karakteristik özelliği ile Zeki Sayar Evi merdivenleri dikkat çekmektedir. Zeki Sayar Evi'nde merdiveni ana aktör olarak tanımladığımızda üstlendiği rolleri; karşılama yapı karakteri belirleme, yönlendirme olarak ifade edilebilir.

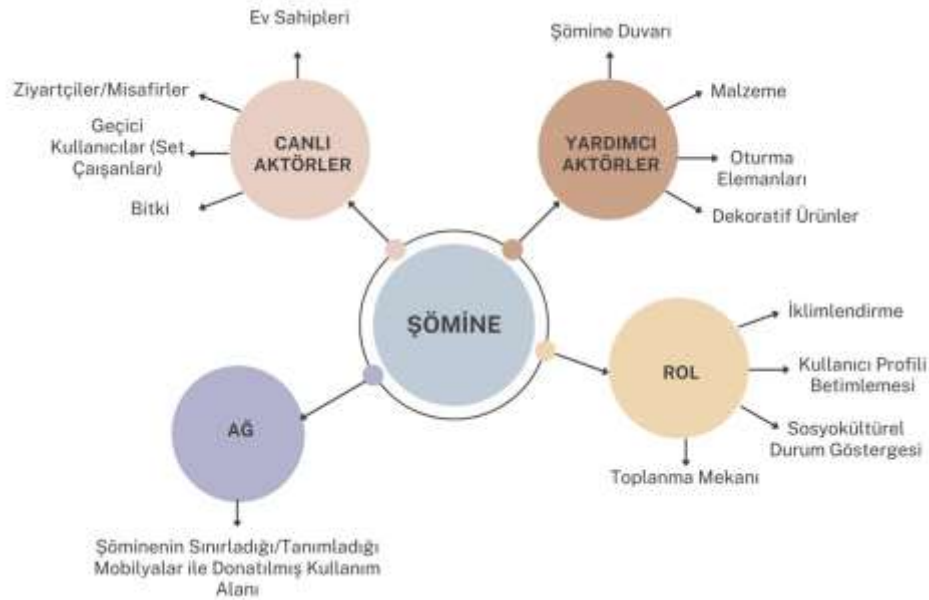
Kadıyoran 25

Kadıyoran 25 olarak adlandırılan ve yapım tarihi belirlenemeyen yapıda, Zeki Sayar Evinde yer alan benzer özellikteki merdiven kullanımı görülmektedir. Büyükada evlerinin büyük çoğunluğunda hâkim olan iki katlı farklı katları ayrı çalıştırma durumu Kadıyoran 25'te de bulunmaktadır. Katlar birbirinden bağımsız çalışmakta olup inşa edildiği dönemde üst katta evin sahipleri alt katta ise kiracılar konaklamıştır. Bu bağlamda yapı birbirinden tamamen bağımsız iki kattan oluşur. Bahçe kapısından bahçeye girmemiz ile doğrudan merdiveni görmekteyiz. Yapının alt girişi ilk etapta göremeyeceğimiz şekilde peyzajda saklanmış haldedir. Yapı merdivenlerinde panjurlar ile aynı malzemeden korkuluklar dikkat çekmektedir. Yapıyı domine edecek şekilde kütsel merdivenler Kadıyoran 25'te kendine baskın bir rol edinmiştir. Kadıyoran 25 için merdiven ana aktör olarak tanımlandığında, üstlendiği roller Zeki Sayar Evi'nde olduğu gibi; karşılama yapı karakteri belirleme, yönlendirme olarak belirlenmiştir.

4.3.2. Şömine

Büyükada modern dönem konutlarında yaygın bir şömine kullanımı bulunmaktadır. Şömineyi ana aktörlerden biri olarak tanımlamaktaki amaç hem yapı karakterine tasarım anlamında katkı sağlaması, hem de iklimlendirme için kullanımı olmasıdır. Ana aktör olarak tanımlanan şöminenin yardımcı aktörleri; şömine duvarı ve o duvardaki dekoratif her şey (gerek malzeme gerek obje/iç mekân dekoratif ürünleri), zemin döşeme unsuru

(post, halı vs.), oturma elemanları, bitki öğeleri, aydınlatma unsurları, iklimlendirme malzemeleri/sistemleri olarak belirlenmiştir. Ana aktöre destek olan canlı diğer yardımcı aktörler ise; ev sahipleri, konuklar geçici kullanıcılar olarak tanımlanmıştır. Şöminenin modern dönemde aktör olarak üstlendiği roller ise; iklimlendirme amacı, mekâna vurgu yapan güçlü bir yapı öğesi, sos yo-kültürel durum göstergesi olarak çeşitlendirilebilir. Tüm bu aktör, yardımcı aktörler ve roller ışığında oluşan ağ ise; şöminenin sınırladığı ya da tanımladığı mobilyalarla donatılmış etkin kullanım alanı olarak tanımlanabilmektedir (Şekil 91).

Şekil 75. Aktörün Şömine Olarak Tanımlanması (Yazar, 2023)

Modern mimaride, minimalizm prensipleri ön plandadır. Bu, sade ve işlevsel tasarımlar anlamına gelir. Modern şömineler genellikle minimal detaylarla tasarlanır. Şömine yapısının basit ve temiz hatlara sahip olması, bu estetik anlayışın bir parçasıdır. Modern şöminelerde kullanılan malzemeler genellikle beton, metal, cam ve doğal taş gibi modern ve endüstriyel materyallerdir. Bu malzemeler hem estetik hem de dayanıklılık açısından modern mimarinin gereksinimlerini karşılar.

Modern mimaride şömine kullanımı, estetik, işlevsellik ve teknoloji açısından önemli değişimlere uğramıştır. Minimalist tasarımlar, yüksek enerji verimliliği ve yenilikçi teknolojiler modern şöminelerin karakteristik özelliklerindendir. Estetik ve fonksiyonelliği ön planda tutan modern mimaride, şömineler hem görsel bir odak noktası

hem de etkili bir ısıtma aracı olarak değerlendirilmektedir. Modern mimaride şömine genellikle odanın merkezine yerleştirilir veya duvarlara gömülür. Bu yerleşim, estetik ve işlevsellik açısından dikkatlice planlanır. Ayrıca Şöminelerin duvar boyunca veya oda boyunca uzanan tasarımları, geniş ve açık mekânlarda sıklıkla kullanılır. Bu tasarımlar, geniş alanlarda görsel denge sağlar ve odanın genel atmosferini tamamlar.

Modern mimaride şömineler, bir sanat eseri gibi tasarlanabilir. Örneğin, şömine çerçeveleri çeşitli modern sanat akımlarından esinlenerek tasarlanabilir. Şömine tasarımları, çevre ile uyumlu olacak şekilde, doğal peyzajla bütünleşecek biçimde tasarlanabilir. Bu, modern mimarinin doğayla uyumlu olma anlayışına uygun bir yaklaşımdır. Aşağıda çeşitli yapılar özelinde İncelediğimiz örneklerde şömine kullanımının bu prensipler çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.

Rıza Derviş Evi

Rıza Derviş Evinde kullanılan şömine, dışardan algılanan, bahçeden görülebilen yaşam alanının merkezinde yer almaktadır. Hem merkezde yer alması hem de dışardan algılanabilir bir konumda bulunması yapıdaki şömineyi önemli kılmakta ve odak noktası haline getirmektedir. Yaşam alanını çevreleyen duvarlardan birini tamamen şömine kaplamaktadır. Çevresinde oturma elemanları yerleştirilmiştir. Şöminenin yapıldığı dönemde aktif olarak ısınma amacıyla kullanıldığını görülmektedir. Şömine yaşam alanında odak noktasıdır. Günümüz TV ünitesi etrafında konumlandırılan mobilyalar modern dönemde karşımıza şömine etrafında konumlandırılmış bir şekilde çıkmaktadır. Şömine bir köşede âtıl bir şekilde dekoratif bir öge olarak kullanılmamış, aksine mekânın odak noktasında dikkat çeken destekleyici yapı malzemeleri ile kullanılmıştır. Şömine duvarında kullanılan seramikler altıgen geometride modern bir üslupla şekillendirilmiştir. Fakat diğer yandan renk olarak turkuaz seçilmiş ve geleneksel bir öykünmede bulunulmuştur. Aynı zamanda görsel olarak da bir odak noktası oluşturulmuştur. Büyükaada evlerinin genelinde olan şömine, dönemde seramik ustalarının nitelikli özelliklerinde dolayı bu duvardan ayrıca kendine yer bulmuştur. Şöminenin bu kadar göze çarpmasına karşın yine modern dönem mobilya ve mimari elemanlarına uygun olarak yalın halde ama dikkat çekici özelliği sahip olduğu görülmektedir. Rıza Derviş Evi özelinde şömine ögesi ana aktör olarak tanımlandığında, üstlendiği roller; iklimlendirme, mekân vurgusu, toplanma merkezi olarak belirlenmiştir.

Sadıkoğlu Villası

Sadıkoğlu villasında şöminenin ayrı bir yaşam alanı/şömine köşesi olarak kendine yer bulmadığı, yaşam alanının çevreleyen hacim olarak fazla yer tutmayan duvarların birinde kendine yer bulduğu görülmektedir. Ev sahibinin fotoğrafının bulunduğu şömine duvarı, daha mahrem bir alanı tanımlayarak konut kullanıcısına özel bir alan tanımlamaktadır. Dekoratif ama odak noktası olmayacak şekilde mevcuttur. Şömine duvarının bulunduğu renk yine Türk modernizminin geleneksel yaklaşımına gönderme yapmaktadır. Evin sirkülasyon alanından doğrudan algılanmamaktadır. Daha saklı bir köşesinde kendine ait bir alan tanımlamaktadır (Aile köşesi). Yapı özelinde aktör olarak tanımlanan şömine; yapı kullanıcısı özelliği, mekân hiyerarşisi gibi rolleri üstlenmektedir.

Zeki Sayar Evi

Şömine tanımına uygun olan ve günümüzdeki kullanımına uygun olarak bir köşe tanımlayan, ama yine de bulunduğu mekânın odağında yer alan bir konumdur. Duvarda belirli olan bir şekilde değil daha mobilya algısındadır. Bulunduğu hacmin büyüklüğüne uygun olarak diğer örneklerle göre daha az yer kaplamıştır. Duvarın kendini değil bir parçasını oluşturmaktadır. Kendisi de dönemin bilinen mimarlarından olan Zeki Sayar Evinde şömine bir gösteriş unsuru olmak yerine daha işleve uygun olarak kullanılmaktadır. Yapı özelinde ana aktör olarak tanımlanan şömine; iklimlendirme, yapı karakteri belirleme, kullanıcı karakteristiği belirleme gibi rolleri üstlenmektedir.

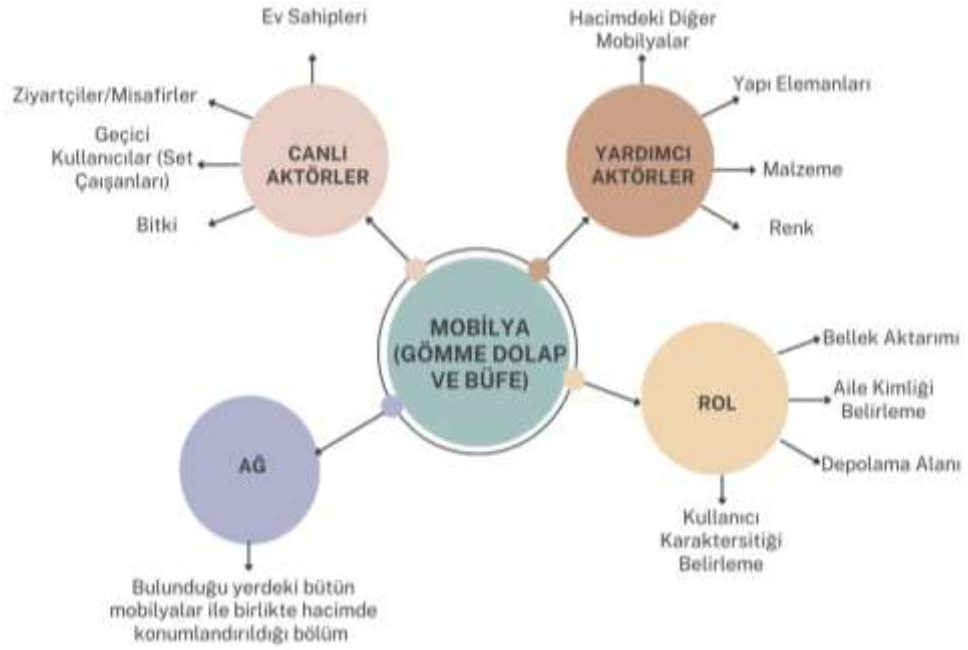
4.3.3. Mobilya

Modern dönem Büyükkada evlerinde mobilyalardan büfe ve gömme dolap kullanımı oldukça yaygındır. Bu bağlamda ana aktör olarak ele alınan mobilya öğesinin yardımcı aktörleri; bulunduğu hacimdeki hareketli ve hareketsiz diğer tüm mobilyalar, yapısal elemanlar, canlı diğer aktörler ise; ev sahipleri ve bitkilerdir.

Ziyaretçiler, geçici kullanıcılar olarak ifade edilebilmektedir. Bu aktörlerin tanımladığı roller ise; bellek aktarım unsuru (büfe-anı), aile tanıtımı ve dış dünyaya açılan vitrin, mahremiyet, depolama ihtiyacı olarak sıralanabilir. Bu aktör-ağ ikilemesinde oluşan ağ ise; bulunduğu yerdeki bütün mobilyalar ile ait olduğu konumlandırıldığı bölüm olarak yorumlanmaktadır.

Modern dönemde mobilya tasarımı, genellikle minimalizmi benimser. Bu yaklaşım, sade, işlevsel ve estetik olarak yalın tasarımlar anlamına gelir. Mobilya tasarımında süsleme ve aşırı detaylardan kaçınılır; bunun yerine temiz ve basit hatlar öne çıkar. Modern mobilyalar, işlevselliği ön planda tutar. Çok amaçlı mobilyalar, farklı kullanım senaryolarına uygun tasarımlar sunar. Bu, alan verimliliği ve kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış fonksiyonel çözümleri içerir.

Büfe veya konsol, tarih boyunca yemek odalarında yemek servisi ve depolama amacıyla kullanılmış bir mobilya parçasıdır. Geleneksel olarak, yüksek ayaklı ve kapaklı bir yapıya sahipken, modern dönem tasarımlarında bu yapı önemli değişikliklere uğramıştır. Modern büfeler, genellikle sade ve fonksiyonel bir tasarıma sahiptir. Karmaşık süslemelerden kaçınılır, düz hatlar ve minimalist formlar tercih edilir. Modern büfeler, ahşap, metal, cam ve kompozit malzemeler gibi çeşitli materyaller kullanılarak tasarlanır. Ahşap, sıcaklık ve doğallık katarken; metal ve cam, endüstriyel ve çağdaş bir estetik sağlar. Modern büfelerde genellikle nötr renkler tercih edilir. Beyaz, gri, siyah ve doğal ahşap tonları yaygındır. Ayrıca, farklı dokuların kombinasyonu, tasarıma derinlik ve ilgi katar. Büfeler hem açık raflar hem de kapalı dolaplar içerebilir. Açık raflar, dekoratif objelerin sergilenmesi için kullanılırken, kapalı dolaplar ise eşyaların düzenli bir şekilde saklanmasına olanak tanır. Bazı modern büfeler, modüler tasarımlar içerir. Bu tasarımlar, ihtiyaçlara göre genişletilebilir veya yeniden düzenlenebilir, böylece esneklik ve kişiselleştirme sağlar. Modern büfeler, mekânın genel estetiğiyle uyumlu olacak şekilde tasarlanır. Yemek odası, oturma odası veya giriş alanında kullanılacak büfeler, çevresindeki mobilyalar ve dekorasyon unsurlarıyla bütünleşir. Mimari bağlamla uyumlu olacak şekilde tasarlanır. Özellikle açık planlı mekânlarda, büfeler estetik ve işlevsel bir bağlantı sağlar (Şekil 92).

Şekil 76. Aktörün Mobilya Olarak Tanımlanması (Yazar, 2023)

Büfe tasarımı, sosyal etkileşimleri teşvik eden bir unsurdur. Yemek servisi için kullanılan büfeler, aile ve misafirlerle geçirilen zamanların merkezinde yer alır. Modern büfeler, kültürel ve bölgesel tasarım anlayışlarını da yansıtabilir. Bu, yerel el sanatları veya geleneksel tasarım unsurları ile modern formların birleşimini içerebilir.

Rıza Derviş Evi

Rıza Derviş Evi'nde yer alan büfe ve konsol gibi iç mekân mobilyaları, doğrudan odak noktası olmayan, fakat evin kimliğini ve geçmişini daha incelikli bir dille ifade eden sessiz aktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu öğeler, yapının merkezine yerleşmektense, kullanıcıların kendine özgü dünyasını bir adım geriden ama dikkatle aktarmaktadır. Aktör ağ teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, bu mobilyalar yalnızca evi düzenleyen işlevsel parçalar değil; aynı zamanda kullanıcı, eşya ve mimarî arasında çok katmanlı ilişkiler kurarak mekânın kişisel anlam katmanlarını derinleştiren öğeler olarak ifade edilebilir. Özellikle büfe, sergilenen nesneler aracılığıyla aile tarihine ait detayları görünür kılarken, bunu açık bir sahneleme yerine, kontrollü bir sunumla karşımıza çıkmaktadır. Konsol da benzer biçimde, geçiş alanlarında konumlanarak hem fiziksel hem anlamsal geçişleri destekler; kullanıcının yaşam tarzına dair ipuçlarını doğrudan değil, dolaylı biçimde sunar. Bu yaklaşımdan, ailenin kendine ait değerlerini sergilemekten çok, onları zarifçe işaret etmeyi tercih ettiğini söyleyebiliriz. Mutfak

dolapları ise bu anlatının daha arka planda kalan, temel işlevselliği sağlayan ama biçimsel sadeliğiyle yapının modernist karakterine katkıda bulunan öğeler olarak destekleyici bir rol üstlenmektedir.

Sadıkoğlu Villası

Sadıkoğlu villası dönemin soylu ailelerinden SadıkHzadeler' e ait önemli bir yapıdır. Yapıda büfe kullanımı daha çok aile yadigarlarının yer aldığı, dedenden toruna kalan kahve fincanlarının depolandığı bir mobilya olarak karşımıza çıkmaktadır. Büfe kullanımında sıcak bir malzeme olan ahşap kullanılmış yapı özelinde diğer iç mekân öğelerinde olan geleneksellik vurgusu burada da yapılmıştır. Modern dönem evlerinde büfe kullanımı adeta biyografik müze özelliği göstermektedir. Kullanıcının özel kişisel kullanımına ait eşyaları büfelerde yaşam alanlarının tamda merkezinde kullandığını bu yapı için rahatlıkla ifade edebiliriz. Ayrıca yapının yemek alanı bölümüne, servis elemanlarının depolanmasına ilişkin bir büfe daha görmekteyiz. Aktör olarak tanımladığımız büfe; depolama alanı, aile albümü, kullanıcı özelliği belirleme gibi rolleri üstlenmektedir.

Zeki Sayar Evi

Zeki Sayar Evinde büfe kullanımına rastlanmamıştır. Zeki Sayar Evinde dikkat çeken mobilya öğesi yatak odalarında tüm orijinallliği ile kullanımına devam edilen gömme dolaplardır. Modern dönem ile, yer kaplamayan, işlevselliği oldukça yüksek olan gömme dolabı kullanımına ağırlık verilmiştir. Büyükada özelinde birçok yapıda gömme dolap kullanımı görülmektedir. Kulpları bulunduğu hacimdeki diğer mobilyalar ile uygun olacak şekilde ayarlanmıştır. Aktör olarak tanımlanan gömme dolabın rolü; depolama ve alan kazandırma olarak tanımlanmıştır.

Kadıyoran 25

Kadıyoran 25 evinde büfe kullanımı evin hemen karşına bölümünde bir aile albümü simgesi olarak anıların biriktirildiği, fotoğrafların sergilendiği bir mobilya olarak karşımıza çıkar. Yapıda birçok mobilya değiştirilmesine rağmen büfe içindeki elemanlar ile özgün halini korumaktadır. Burada aktör olarak seçilen büfe; depolama alanı, kullanıcı kimliği belirleme, geçmişe dönem gibi rolleri üstlenmektedir.

Rene Marie Kaldam Evi

Rene Marie Kaldam Evi'nde tıpkı Zeki Sayar Evinde olduğu gibi gömme dolap kullanımı aktif bir şekilde mevcuttur. Büfe kullanımının bulunmadığı evde yatak odalarında gömme dolap kullanımı, kullanıcı ile yapılan söyleşi sırasında fazla depolama alanı ihtiyacı ve kullanım kolaylığı gibi etmenler doğrultusunda efektif olarak kullanılmaktadır. Bu yapı özelinde aktör olarak tanımlanan gömme dolabın rolü; depolama ve alan kazandırma olarak belirlenmiştir.

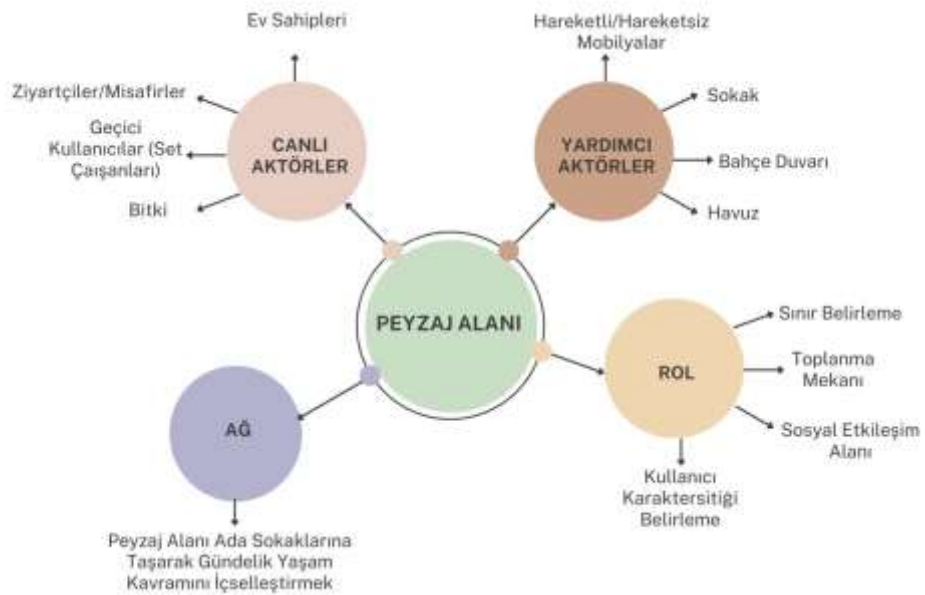
4.4.4. Peyzaj Alanı

Modern dönem Büyükada evlerinin büyük çoğunluğunu müstakil konutlar oluşturmaktadır. Müstakil konutlarda kimi zaman oldukça geniş sokak bölümünden başlayıp, iskeleye kadar uzanan bir peyzaj alanı karşımıza çıkarken, kimi zaman ise daha kısıtlı bir peyzaj alanı görülmektedir. Çalışma kapsamında örneklem olarak ele alınan yapıların hepsinde oldukça büyük peyzaj alanları mevcuttur. Dönemin gerekliliklerinden dolayı Büyükada peyzaj alan kullanımı oldukça yaygındır. Peyzaj alanı sadece bir dış mekân olarak değil, kullanıcıların aktif bir şekilde sosyalleştiği önemli etkinliklerin yapıldığı bir toplanma mekânı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Modern dönem Büyükada evlerinde, doğal topografyanın korunmasına özen gösterilmiştir. Yüksek rakımlı alanlar, doğal eğim ve zemin yapıları, peyzaj tasarımında dikkate alınır. Bu yaklaşım, yapıların doğal çevreyle uyumlu olmasını sağlar. Büyükada'daki modern evlerde, dış mekânlar, geniş teraslar, bahçeler ve dinlenme alanları olarak tasarlanır. Bu alanlar, ev sahiplerinin doğal çevreyle etkileşimde bulunmalarına olanak tanır ve sosyal aktiviteler için uygun mekânlar sunar. Peyzaj alanları ile iç mekânlar arasındaki bağlantı büyük önem taşır. Büyük cam cepheler, açık teraslar ve verandalar, iç ve dış mekânlar arasında sorunsuz geçişler sağlar. Bu tasarım yaklaşımı, doğal ışığın iç mekânlara girmesine ve iç mekânların doğal çevreyle bütünleşmesine yardımcı olur. Modern peyzaj tasarımı, topluluk oluşturan sosyal alanlar yaratmayı amaçlar. Büyükada'daki evlerde, ortak bahçeler ve toplu kullanım alanları, komşular arasında etkileşimi teşvik eder. Sosyal etkinlikler için düzenlenmiş açık alanlar, adanın toplumsal yapısını destekler.

Modern dönem Büyükada evlerinde peyzaj alanları, yalnızca estetik ve işlevsel kullanım olanakları sunmakla kalmaz, aynı zamanda mekânsal sınırları tanımlayan önemli bir tasarım ögesi olarak da işlev görür. Bu alanlar, konutun kamusal alanla olan ilişkisini düzenleyen bir tampon bölge niteliğindedir. Özellikle sokak ile yapı arasındaki geçişi yumuşatan bu yeşil alanlar hem fiziksel hem de görsel bir sınır oluşturarak özel alanın mahremiyetini artırır. Peyzaj elemanları –örneğin çitler, bitki örtüsü, duvarlar veya teras seviyeleri– konutun çevresel bağlam içinde konumlanmasını belirleyen sınırlayıcı unsurlar olarak işlev görür. Bu durum, kullanıcıların mekânı sahiplenme hissini güçlendirirken, sosyal etkileşim seviyesini de kontrollü bir biçimde yönlendirir. Dolayısıyla, peyzaj tasarımı yalnızca görsel bütünlük sağlamakla kalmaz, aynı zamanda mekânın kullanım biçimini ve erişilebilirliğini tanımlayan bir sınırlandırma aracı olarak da değerlendirilmelidir.

Özetle, Modern dönem Büyükada evlerinde peyzaj alanları, estetik ve fonksiyonel açıdan önemli bir rol oynar. Doğal topografyanın korunması, sürdürülebilirlik, bitki seçimi, su özellikleri ve malzeme kullanımı gibi unsurlar, peyzaj tasarımının temel taşlarıdır. Ayrıca, peyzajın mimari ile ilişkisi, sosyal ve kültürel etkileri, adanın modern dönem konutlarında büyük önem taşır. Bu tasarım anlayışı hem bireysel konforu hem de toplumsal etkileşimi destekleyen bir çevre oluşturur (Şekil 93).

Şekil 77. Aktörün Peyzaj Alanı Olarak Tanımlanması (Yazar, 2023)

Aktör ağı teorisi bağlamında ana aktör olarak tanımlanan peyzaj alanının yardımcı aktörleri; kaplama malzemesi, hareketli mobilyalar, iç dış ilişkisi hangi mekânla ilişkili olduğu, sokak ilişkisi, bahçe duvarı (sınır ögesi) olarak ifade edebiliriz. Ana aktöre destek olan diğer canlı aktörler ise, ev sahipleri, misafirler, etkinliklere katılım sağlayan konuklar, geçici kullanıcılar, bitkiler olarak sıralayabiliriz. Tüm bu aktörlerin üstlendiği roller ise; sosyo-kültürel etkileşim, toplanma mekânı, gündelik hayat kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Aktörlerin üstlendiği roller ile oluşturdukları ağ ise; mahalle ve ada geneli kimlik belirleyici bir unsur/alan olarak belirlenmiştir (gerek fiziki gerekse gündelik yaşam ve eğlence merkezi).

Rıza Derviş Evi

Rıza Derviş Evinde oldukça büyük ve efektif olarak kullanılan bir peyzaj alanı mevcuttur. Büyükkada müstakil evlerin sıklıkla rastlanıldığı, dönemin ekonomiye, sanata yön vermiş isimlerinin evlerinin bulunduğu, özellikle İstanbullular için önemli bir sayfiye alanıdır. Büyükkada genelinde yaygın olduğu gibi Rıza Derviş Evi'nde de dış mekân kullanımına önem verilmiştir. Bahçe bölümü nicelik olarak niteliğine uygun biçimde büyük seçilmiştir. Zemin kat ile bütünleşen ve iç-dış mekân arasında süreklilik sağlayan bir bahçe kullanılmıştır (Şekil 94, 95).

Şekil 78. Rıza Derviş Evi Bahçesinden bir görüntü (*Kulüp* [Dijital platform dizisi]. (2023). Sezon 2, Bölüm 3. Netflix.)

Büyükada evleri içinde peyzaj alanı demek havuz başı partileri, toplanma mekânı, sosyal aktivitelerin yapıldığı alan demektir. Bu bağlamda Rıza Derviş Evi peyzaj alanında etkileşim alanı ve aynı zamanda eğlencenin bir odağı haline gelmiştir. Evin deniz cephesinde görüşü kapatacak mahremiyet sağlayacak herhangi bir sınır bulunmamaktadır. Burada sınır olarak kendi doğal peyzaj alanını belirtebiliriz. Bahçe kavramını ele aldığımız zaman kademeli /platformlu bir bahçe anlayışı görmekteyiz. Rıza Derviş Evinin şeffaf, modernist, sosyal tasarımından daha önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Evin bu baskın kimliği set mekânı olarak kurgunun geçtiği filmlerde de bu yönü ile ele alınmaktadır. Örneğin Zeki Müren Evi olarak kullanılan Arif V 216 filminde çoğu sahne havuz başında geçmektedir (Şekil 96).

Şekil 79. Arif V216 [Film sahnesi]. (2018). BKM Film

Evin bahçesinde toprak yalın halde işlenmemiş olarak bırakılmamış sosyalleşmeye olanak tanıyacak bir peyzaj düşünülmüştür. Tekil mobilya değil bir ailenin gereksiniminden daha fazla toplu grup mobilyası kullanılmıştır. Buda bizlere konut özelinde peyzaj alanının toplanma ve sosyalleşme mekânı olarak kullanılmış olduğunun en önemli verilerini oluşturmaktadır. Misafirler için kullanılan ikinci bir alan olarak düşünebiliriz. Peyzaj alanını ana aktör olarak tanımlanan Rıza Derviş Evi örnekleminde, aktörün üstlendiği roller; ada kimliğini belirleme, kullanıcı profili belirleme, yapının çoklu işlev kullanımı olarak tanımlanabilir.

Sadıkoğlu Villası

Sadıkoğlu villası peyzaj alanının daha tanımlı bir sınır olduğu görülmektedir. Yapıdan bahçe alanına doğrudan geçiş bulunmaması kademeli bir şekilde terastan bahçeye geçilmesi ailenin geleneksel ve mahremiyetti koruyucu tavrına atıfta bulunmaktadır. Görsel olarak iç-dış mekân ilişkisi tamamen şeffaf değildir arada geçiş mekânı kullanılmıştır. Konut özelinde peyzaj alanının daha kendine has olması, ağaç ev salıncak gibi elemanların sadece konut kullanıcısına ya da kısıtlı sayıda insana hizmet ediyor olması dikkat çekmektedir. Peyzajdan iskele alanına geçişte daha saklı bir şekildedir. Daha kademeli bir iç mekândan denize açılan bir açılım söz konusudur. Doğrudan bağlantı yerine kotlardan faydalanan mekânlar arasında hiyerarşik bir düzen oluşturulmuştur. Ayrıca ön bahçenin büyük ve sokak ile ev arasında ciddi bir alana sahip olması geleneksel konutlarda olduğu gibi bir avlu yaratarak mahremiyete yeniden vurgu yapmaktadır. Aktör olarak tanımlanan peyzaj alanı, Sadıkoğlu villasında, açık-yarı açık-kapalı mekân hiyerarşisi, peyzaj ögesi kullanımı, kullanıcı profili, geleneksel aile yapısı, içe dönük modern yaşam gibi rolleri üstlenmektedir.

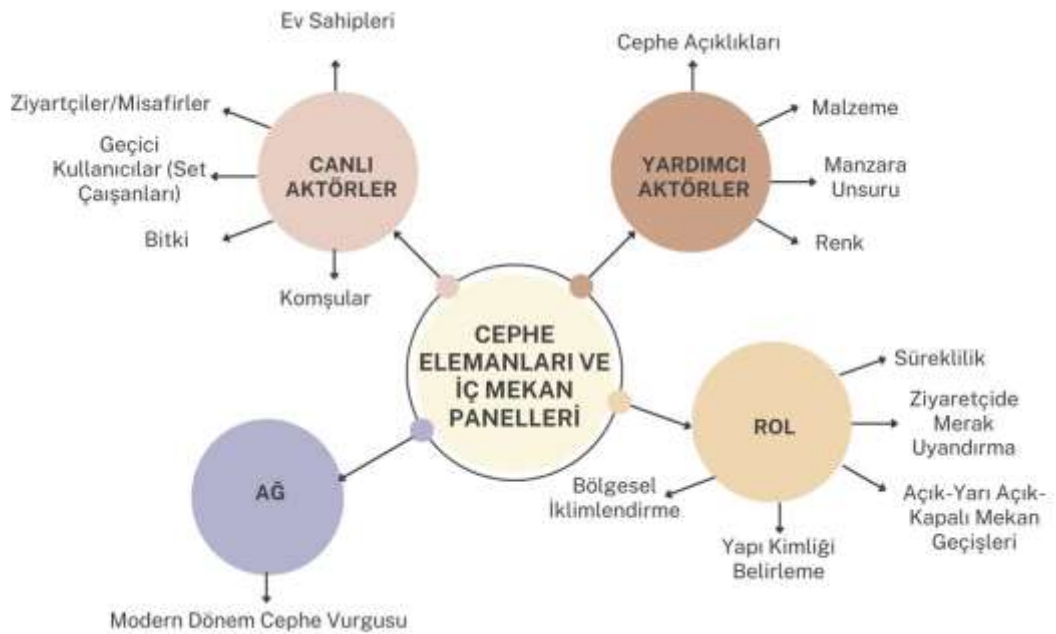
Rene Marie Kaldam Evi

Rene Marie Kaldam Evi peyzaj alanı incelendiğinde bahçe kullanımının diğer yapılarda olduğu gibi işlevsel yönünden daha fazla estetik bir kullanımının mevcut olduğu görülmektedir. Bahçede vakit geçirme ya da sosyalleşme alanı kısıtlıdır. Peyzaj alanı daha çok manzara kullanımına yöneliktir. Evin bahçe katından bile peyzaj alanına doğrudan bir geçiş yoktur. Bahçe katı ile peyzaj alanı arasında kot farkı bulunmaktadır. Bahçe burada konutun sınırı olarak dikkat çekmektedir. Evde teras kullanımı daha aktiftir. Büyükkada'da çoğu benzer evde görülen özel bir iskeleye ve havuza sahip değildir.

Yapının birbirinden bağımsız iki kattan oluşması sebebiyle, peyzaj alan üst kattan kademeli bir şekilde erişime sahiptir. Rene Marie Kaldam evi özelinde ana aktör olarak tanımladığımız peyzaj alanı; sınır, kültürel ayrışma, ada demografik yapısı gibi rolleri ifade etmektedir.

4.4.5. Cephe Elemanı

Dekoratif cephe ve iç mekân öğeleri aktör olarak tanımlandığında, yardımcı aktörler; diğer cephe açıklıkları, bölücüler, renk, malzeme, geometri, sokak, manzara ögesi ve yapının içerisinde bulunduğu peyzaj alanı olarak ifade edilebilir. Bu aktör ve yardımcı aktör eşleşmesinde diğer canlı aktörleri; ev sahipleri, bitkiler, ziyaretçiler, komşular, set çalışanları (geçici kullanıcılar) ve Büyükkada sakinleri oluşturmaktadır. Dekoratif cephe ve iç mekân öğelerinin üstlendiği rolleri ise; geçirgenlik, mekânlar arası akışkanlık, mekânlar arası süreklilik, kullanıcı ve ziyaretçilerde merak uyandırmak, mekânlar arasında görsel ve işitsel devamlılık sağlamak, açık-yarı açık-kapalı mekân tanımlamaları yapmak ve son olarak kimliği belirlemek şeklinde çeşitlendirebiliriz. Burada aktör ve yardımcı aktörler üstlendikleri rol ile, modern mimari dönem cephe vurgusu oluşturmakta bir mimari ağ oluşturmaktadırlar (Şekil 97).

Şekil 80. Aktörün Cephe Elemanları ve İç Mekân Panelleri Olarak Tanımlanması (Yazar,2023)

Cephe biçimlenişinde dekoratif şekillerin belirli geometrik formlarda kullanılması modern mimari akımının simgesi haline gelmiştir. Belirli formdaki açıklıklara sahip bu cephe uygulaması dönemin mimari kimlik göstergesidir. Cephe biçimlenişi sadece Büyükkada özelinde değil, o dönem yapılan Türk modern mimari örneklerinin hepsinde mevcuttur. Sadece müstakil konutlarda değil apartmanlara/yüksek katlı konut örneklerine de baktığımız zaman özellikle balkon korkulukları ve yapıda düşey sirkülasyonu sağlayan bölümlerinde cephe biçimlenişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu cephe üslubu aynı zamanda doğal aydınlatma ve doğal havalandırma için kullanılmıştır. Bu noktadan bakıldığında cephedeki bu biçimleniş, görsel iletişim ile geçirgenlik kavramında gün yüzüne çıkmaktadır. Modern dönem anlayışının bu üslup ile geleneksel yapıların sunduğu mahremiyetten, biraz daha esnek bir modern konut biçimine geçildiğini söylenebilir.

Boşluklu cephe elemanları, tasarımda büyük bir esneklik sağlamaktadır. Tasarımcılar, farklı boyutlarda ve şekillerde boşluklar kullanarak cephelerin görsel etkisini artırabilirler. Bu, yapıların modern ve yenilikçi görünmesini sağlar. Ayrıca, boşluklar doğal ışığın iç mekâna nüfuz etmesini sağlayabilir, bu da iç mekânlarda estetik ve rahat bir atmosfer oluşturur. Boşluklu cephe elemanları, iç mekâna doğal ışık girmesine izin verirken, aynı zamanda dışarıdan gelen aşırı güneş ışığını veya ısıyı kontrol etme yeteneğine sahiptir. Özellikle geniş cam paneller ve perforajlı metal kaplamalar, iç mekân aydınlatmasını ve görüş açısını optimize ederken güneş ısını ve ışığını düzenler.

Çalışmanın bu bölümünde dekoratif cephe ve iç mekân öğelerinin aktör olarak tanımlanması üç farklı konut özelinde ele alınmaktadır.

Rıza Derviş Evi

Büyükkada'nın önemli rekreasyon alanlarından Dilburnu yönünde konumlandırılmış olan Rıza Derviş Evi oldukça büyük peyzaj alanı ile dikkat çekmektedir. Hafta sonu evi olarak tasarlanan Rıza Derviş Evi'nde Mimar Sedat Hakkı Eldem ada halkı tarafından denize düşkünlüğü ile bilinen kullanıcılarının isteklerini göz önünde bulundurarak dönemin izini taşıyan dış cephe unsurlarını iskeleye bakan yapı cephesinde kullanmıştır. Çalışma kapsamında ada halkı ile yapılan konuşmalarda Rıza Derviş Evi'nin her dönem çok fazla misafire ev sahipliği yaptığı, Büyükkada'da bir sosyal sınıf göstergesi olan havuz partilerine sıkça yer verildiği belirtilmiştir. Yapı kullanıcısının sosyal ve dışa dönük durumu yapıya da yansımış, yapıda kullanılan cephe elemanları dolu-boş oranı

incelediğinde boşluklu yapıda olduğu gözlenmektedir. Yapının geometrisi modern dönem mimarisine uygun bir şekilde yalın ama dikkat çekici şekilde kurgulanmıştır. Daha açık ve algılanabilir olan yapı tasarımı anlayışı ile Rıza Derviş Evi'ni peyzaj alnının tamamından çok rahat bir şekilde kavrayabilmekteyiz. Tüm bu açıklıklar gerek iskele gerekse havuz gibi evin sosyal alanlarından da ayrıca algılanabilmektedir. İç mekân kurgusuna baktığımız zaman açık planlı bir zemin kat, yatak odalarının bulunduğu bir üst kat şeklinde planlanan Rıza Derviş Evi'ne düşey sirkülasyonu sağlayan merdiven, yine cephe ile aynı formda, fakat bu defa bir iç mekân bölücüsü ile saklanmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Alt katta bulunan çalışma alanı, yaşam alanı ile iç içe ve peyzajdan kolaylıkla algılanabilir düzeyde kurgulanmıştır. Rıza Derviş evinde gözlemlenen bu geçirgenlik olgusu yapıda bütün mekânlar arasında bir süreklilik durumu oluşturmaktadır. İç mekândan başlayan ve iskeleye kadar devam eden kesintisiz bir akışkanlık hakimdir. Yapının aynı zamanda kullanıcı ile eş zamanlı olarak set mekânı olarak kullanılabiliyor olması kullanıcıların ortak yaşam alanlarında sağladığı devamlılık halini vurgulamaktadır.

Rıza Derviş Evi Büyükkada halkı için sadece Nizam mahallesinde kapı numarası 20 olan bir ev değildir. Rahatlıkla herkesin tarihleyebileceği büyük bahçeli, büyük açıklıklı ve sosyal etkinliklerin sıkça yapıldığı bir evdir. Yapının bu özellikleri sadece kullanıcı özelinde değil, belirli film ve dizilere ev sahipliği yapmış olduğu için kurgu mekânlarda da görülmektedir. Rıza Derviş Evi, yapım yılı 2017 olan, 2018 ocak ayında gösterime giren Arif V 216 filminde ana set mekânlarından biri olarak kullanılmaktadır. Filmde Zeki Müren'in Evi olarak yer almıştır. Gerçek hayatta olduğu üzere burada da sosyal etkinliklere önem verilen, dönemli önemli isimlerin ağırlandığı, havuz başı partilerinin yapıldığı sahneler Rıza Derviş Evi'nde çekilmiştir. Kulüp dizisinde ise cephe elemanları vurgusu sürekli olarak yapılmış, görsel işitsel devamlılık süreklilik ve yapının kimliğini belirleme rollerini üstlenmiştir (Şekil 98, 99).

Şekil 81. Bahçeye bakan cepheden bir görüntü (*Kulüp* [Dijital platform dizisi]. (2023).
Sezon 2, Bölüm 1. Netflix

Şekil 82. Rıza Derviş Evi'ne genel bir bakış (*Kulüp* [Dijital platform dizisi]. (2023).
Sezon 2, Bölüm 3. Netflix

Tüm bu etmenlerden yola çıkarak Rıza Derviş Evindeki aktörün tanımladığı roller; akışkanlık, geçirgenlik, süreklilik, görsel-işitsel devamlılık, kimlik belirleme olarak ifade edilebilir.

Sadıkoğlu Villası

Büyükkada Nizam caddesinin sonlarına doğru, genişçe bir peyzaj alanının içinden geçerek ulaşılan Sadıkoğlu villasının giriş bölümünde giriş alanının tanımlayan, modern dönem mimarisinde karşımıza çıkan belirli boşluklara sahip duvar markiz ile bütünleşerek karşılama alanına vurgu yapmaktadır. Sadıkoğlu villasında kullanılan belirli geometri ve

boşluktaki duvar, geleneksel mimarideki mahremiyet olgusunu kaybetmeden modern bir yorumla karşımıza çıkmaktadır. İç mekânda kullanılan boşluklu fakat boşlukları cam ile kapatılmış, ahşap malzeme ile kaplanmış ve doğal ahşap renginde bırakılmıştır. Burada kullanım amacı hem iç mekân bölücü duvarı oluşturmak hem de iç mekânda doğal ışık süzmesi sağlamaktır. Kısmen de olsa evin karanlık olan bölgesi böylece ışık alabilmektedir. Malzeme olarak ahşap kullanılmış ve diğer iç mekân malzeme öğeleri ile bir yarış haline girmeden merdiven, tavan gibi alanlar ile bütünlük sağlanmıştır. Geleneksellikten uzaklaşıp modern mimariye gönderme yapan noktası ise, geleneksel mimaride sıkça gördüğümüz süslemeler, motifler yerini geometrik formlara bırakmıştır. Tüm bu unsurlardan yola çıkarak Sadıkoğlu villasında aktörün tanımladığı roller; yapının kimliğini belirlemesi, alan-sınır tanımlaması ve bölücü eleman olarak ifade edilebilir.

Rene Mariee Kaldam Evi

Maden mahallesi, Yılmaztürk Caddesi'ndeki Kaldam evi Marmara denizi manzarasına hâkîm bir konumda yer almaktadır. Cadde cephesinden oldukça sade, yalın bir girişi vardır. Yapıda kullanılan prekast delikli bloklar, yapı malzemesinden üretilmiş ve yapıya modernist üslup kazandırmıştır. Açık-yarı açık-kapalı alan sıralaması yapıda gözümüze çarpmaktadır. Delikli bloklar yardımıyla doğal bir geçiş sağlanmaktadır. Diğer yapılarda gördüğümüz formu daha belirgin geometri yerine daha sık ve yoğun bir şekilde kullanılmış bir cephe örüntüsü izlenmektedir. Bu üslubun mimar Edmont Sarfati'nin kendine özgün bir dokunuşu olduğu düşünülmektedir. İç mekânda kullanılan formlarda ise doğrudan doğal aydınlatmayı ve iklim koşullarına göre doğal havalandırmaya müsaade edecek şekilde kurgulanmıştır. İç mekânda kullanılan boşluklu yapıdaki duvar sirkülasyon alanını algılanabilir kılmaktadır. Böylelikle iç mekânda sirkülasyon alanı cephe ile bütünleşerek iç-dış ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Bu yapı özelinde aktörün tanımladığı rolleri; fiziksel çevre koşullarını yapıya taşımak, kimlik belirlemek (gerek mimar gerekse modern dönem özelinde) olarak ifade edebiliriz.

Özetle, bu kavramlar aktör ağ kapsamında ele alındığında, aktör aynı kaldığında farklı yapılar özelinde aktörün üstlendiği rollerin değişebildiği, yardımcı aktörlerin bu rollere göre oluştuğu görülmektedir.

5. BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tez çalışması kapsamında, modern mimarlık mirasının iç mekânlarının sürdürülebilirliğini sağlanmasının ve özgün özelliklerini kaybetmeden korunmasının dinamikleri aktör-ağ teorisi bağlamında analiz edilmiştir. Bu bağlamda set mekânı ve kullanıcı profili devamlılığı kavramları ön plana çıkmış, Büyükkada'da modern mimarlık mirası konutları üzerine yapılan incelemelerde, bu özellikleri taşıyan konutların, özgün özellikleriyle korunarak günümüze gelmesinde ve özellikle iç mekân unsurlarının sürdürülebilirliği anlamında önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir.

Yapıların korunmasındaki temel ilke özgün işlevini ve mümkünse özgün kullanıcı profilini sürdürmesidir. Ancak bu mümkün olmadığında işlev değişimleri ile yapının hayatını sürdürmesi zorunlu hale gelebilmektedir. İşlev veya kullanıcı profilindeki her değişim, yapılarda mekânsal bazı değişimleri de kaçınılmaz olarak getirmektedir. Miras olarak nitelendirilen konutların işlevsel dönüşümleri incelendiğinde, genellikle müze, yeme-içme veya konaklama birimi olarak kullanıldıkları görülmektedir. Bu dönüşümler esnasında özellikle ıslak mekân eklenmesi/ dönüşümüne ve özgün mobilyaların değişimine sıklıkla rastlanmaktadır. Bu değişimlerin çoğunun geri dönüştürülemez olması, yapıların özgün strüktürüne ve mekân algısına da zarar vermektedir. Aynı değişim kullanıcı profilinin değişiminde de gözlemlenmektedir. Kullanıcının sosyo-ekonomik ve kültürel profilindeki ciddi değişimler de işlev değişimine benzer bir etkiyi beraberinde getirebilmektedir.

Büyükkada'daki modern mimarlık mirası konutlarda işlev değişimi görülmemektedir. Bu nedenle yapılarda ciddi mekânsal ve kütle kompozisyonu değişimleri sınırlıdır. Ancak özellikle iç mekân mobilyalarının korunabildiği örnek sayısı çok azdır. Bu örnekler incelendiğinde, söz konusu yapıların ya aile mirası olarak korunduğu ya da set mekânı olarak değerlendirilerek dönem filmlerinde/ dizilerinde iç mekân unsurlarının görsel ve

işlevsel olarak değerlendirildikleri görülmektedir. Bu bağlamda çalışma, modern mimarlık eserlerinin film ve dizi setleri olarak kullanımının hem mimari mirasın korunmasına hem de toplumsal bağlılığın artırılmasına önemli katkılar sunduğunu ortaya koymuştur. Yapılar arasındaki ayırım, aktif yaşamın sürdüğü konutlar ile set mekânları olarak kullanılan yapılar arasında farklı koruma dinamiklerine işaret etmektedir. Set mekânlarının işlevlendirilmesi, sadece fiziksel varlıklarının korunmasını değil, aynı zamanda bu yapıların tarihsel ve kültürel bağlamda yeniden anlamlandırılmasını da sağlamaktadır. Özellikle kültürel ve sanatsal temelli bu yeniden işlevlendirme süreçleri, yapıların orijinal mimari kimliğini ve özgünlüğünü koruyarak, bu yapıların toplumsal hafızadaki yerini güçlendirmektedir. Bu bulgu, modern mimarlık mirasının korunmasında fiziksel kullanımın sürekliliğinin yanı sıra, özgün özellikle korunarak mekânın farklı işlevlerle yeniden yorumlanmasının da etkili bir koruma stratejisi oluşturduğunu göstermektedir.

Büyükada örneğinde olduğu gibi, set mekânı olarak kullanılan yapılar, bu işlevle birlikte sahip oldukları toplumsal ve kültürel bağlam nedeniyle daha fazla dikkat ve bakım görmektedir, dolayısıyla koruma süreçlerinde daha avantajlı bir konumda olmaktadır. Özellikle film ve dizi endüstrisinin gücü, yapılar üzerinde sürekli bir ilgi yaratarak, bu yapıların korunmasına yönelik farkındalık yaratmakta ve hem yerel hem de ulusal düzeyde önemli bir kültürel değer haline gelmelerine olanak tanımaktadır.

Çalışma boyunca yapılan analizler, set mekânlarının, modern döneme ait mimarlık eserlerinin korunmasında önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir. Set mekânları olarak kullanılan yapılar, dönemin sosyal ve kültürel üretim süreçlerine entegre edilerek, bir yandan estetik ve işlevsel değerlerini korurken, diğer yandan toplumsal ve kültürel anlamlarını da yeniden üretmektedir. Bu bağlamda, set mekânlarının modern mimarlık mirası için önemli bir koruma stratejisi sunduğu sonucuna varılmıştır. Set mekânlarının, yalnızca mekân olarak değil, tarihsel ve kültürel bağlamdaki anlamlarıyla da korunması gerektiği vurgulanmıştır.

Gerek set mekânı olarak kullanılan gerekse iç mekân özellikleri korunarak günümüze ulaşabilen bu yapıların iç mekânlarında yer alan merdiven, mobilya, şömine, dış cephe elemanları ve peyzaj gibi aktörlerin analizi, bu yapıların korunma durumları ve mekânsal süreklilikleri hakkında kritik ipuçları sunmuştur. Her bir aktör, mekânsal organizasyon

ve kullanıcı etkileşimiyle ilişkili olarak, modern mimarlık mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, yapıların estetik ve fonksiyonel öğeleri, kültürel kimlik ve toplumsal hafıza açısından taşıyıcı birer aktör olarak değerlendirilebilir.

Araştırma, modern mimarlık mirasının iç mekânlarının korunmasına yönelik geleneksel yaklaşımlar dışında yeni bir perspektif sunmuştur. Set mekânları ile kişisel konutlar arasında yapılan karşılaştırmalar, iç mekânların korunmasına yönelik yeni bir koruma kriterinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu kriter, modern dönemin iç mekânlarının hem fiziksel yapısal bütünlüğünü hem de sosyo-kültürel bağlamını koruyarak, korunma süreçlerini daha geniş bir perspektiften ele alma olanağı sunmaktadır.

Bunun yanı sıra, dijitalleşme ve yeni teknolojilerin modern mimarlık mirasının korunmasındaki rolü de önemli bir vurgu kazanmıştır. Dijital belgelenme, canlandırma ve analiz yöntemlerinin ön planda olduğu bir dönemde, modern mimarlık eserlerinin fiziksel değerlerinin korunarak dijital ortamda aktarılması gerekliliği daha da belirginleşmiştir. Bu çalışma, dijital araçlarla yapılan analizlerin, yapıların derinlemesine incelenmesini ve kültürel mirasın dijital platformlarda korunmasını sağladığını göstermektedir. Ayrıca, yapay zekâ ve diğer dijital tekniklerin, aktör ağ teorisi ile yapılan analizlere entegre edilerek, yapıların sahnelenmesinde ve korunmasında yeni yollar sunduğu anlaşılmaktadır. Dijital belgelenme modern mimarlık eserlerinin korunması ve dijital ortamda aktarılması konusunda önemli bir araç sunmaktadır. Dijitalleşme, yapıların fiziksel özelliklerinin kaybolmadan korunmasını sağlarken, aynı zamanda kültürel ve tarihi bağlamlarının da dijital ortamda yaşatılmasına olanak tanımaktadır. Bu çalışma, dijital araçların modern mimarlık mirasının korunmasındaki rolünü vurgulayarak, gelecekteki koruma projelerinde dijital tekniklerin entegrasyonunun önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, dijitalleşme ve yeni teknolojilerin modern mimarlık mirası ile birleşmesi, bu mirasın geleceğe taşınmasında önemli bir strateji oluşturmakta ve toplumun bu mirasa olan bağlılığını artırmaktadır. Bu tez, set mekânlarının kullanımı ile dijitalleşmenin entegrasyonu sayesinde modern mimarlık mirasının korunmasına yönelik kapsamlı bir koruma stratejisinin nasıl geliştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Gelecek araştırmalar

için bu bulgular hem mimari mirasın korunması hem de dijital teknolojilerin bu süreçte nasıl daha etkin kullanılabileceği konusunda önemli bir yol haritası sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adalar Belediyesi. (2023). 2023 yılı arşiv belgeleri. <https://adalar.bel.tr/arxiv/2023/> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Fethi Okyar Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/fethi-okyar-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalar Belediyesi. (2023). 2023 yılı arşiv belgeleri. <https://adalar.bel.tr/arxiv/2023/> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Vedat Tek Evi- Hacibekir Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/vedat-tek-evi-hacibekir-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Koray Yalısı- Sarperler Yalısı. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/koray-yalisi-sarperler-yalisi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Dikmen Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/dikmen-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Dört Evler- Taş Evler. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/dort-evler-tas-evler> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Kolay Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/kolay-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Necip Cemil Akar Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/necip-cemil-akar-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Kadiyoran 50. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/kadiyoran-50> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). İş Bankası Piyango Evleri. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/is-bankasi-piyango-evleri> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)

- Adalarmiras. (n.d.). Rifat Yalman Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/rifat-yalman-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Nevzat Özer. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/nevzat-ozet> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Mehmet Kaya Evi- Yeni Hamson Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/mehmet-kaya-evi-yeni-hamson-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Sadıkzadeler Yalısı. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/sadikzadeler-yalisi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Rıza Derviş Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/riza-dervis-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Çankaya 51. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/cankaya-51> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Rene Marie Kaldam Ev. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/rene-marie-kaldam-ev> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Seyhun Villası. Adalarmiras. <https://www.adalarm-iras.com/detay/seyhun-villasi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Orhan Bey- Haydar Kaynak. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/orhan-bey-haydar-kaynak> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Çolak Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/colak-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Ediz Hun Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/ediz-hun-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Adalarmiras. (n.d.). Albert Kamhi Evi. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.com/detay/albert-kamhi-evi> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)

- Adalarmiras. (n.d.). Zavarı Apartmanı. Adalarmiras. <https://www.adalarmiras.-com/detay/zavarı-apartmanı> (Erişim tarihi: Ağustos 2023)
- Akay, Z. 2020. Adalar'da işlevselci modernizmin karşı konulmaz cazibesi. **Mimar.ist**, **68**, 30-35.
- Akın, E. S., & Ercan, A. K. 2022. Türkiye'de 1930-1950 yılları arasında kadının toplum ve konut içindeki yeri: Ev-İş dergisi. **Mimarlık ve Yaşam Dergisi**, **7**(2), 525-557.
- Akpınar, S. 2014. Büyükada: Bir ada öyküsü. Adalı Yayınları.
- Allom, T. 1839. Constantinople: and the scenery of the seven churches of Asia Minor. Fisher. <https://archive.org/details/constantinoplesc02allo/page/22>
- Altan Ergut, E., & Erkmén, A. 2011. Adalar'da mimarlık. In H. Kuruyazıcı (Ed.), Adalar Binalar Mimarlar (ss. 14-27). Adalı Yayınları.
- Allom, T. (1839). Constantinople: and the scenery of the seven churches of Asia Minor (R. Walsh, Ed.). London: Fisher, Son. Retrieved from <https://archive.org/details/constantinoplesc02allo/page/22> (Erişim tarihi: Haziran 2023)
- Anonim. 1929. T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü 28 Teşrinievvel (Ekim) 1927 Fasikül 2. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası
- Appadurai, A. 1986. Introduction: Commodities and the politics of value. In A. Appadurai (Ed.), The social life of things: Commodities in cultural perspective (pp. 3-63). Cambridge: Cambridge University Press.
- Arif V216. (2018). BKM Film. (Erişim tarihi. Mart 2025)
- Arkitekt. 1938. Büyükada'da bir villa. **Arkitekt**, 133-137.
- Arslan, ř. 2023. Büyükada Hacıopoulos Köşkü'ndeki Koruma Sorunları ve Koruma Uygulamaları Hakkında Bir Araştırma, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 327 s.

- Asiliskender, B. 2004. Erken Cumhuriyet'in 'modern' mirası: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Lojmanları. **Mimarlık**, 316, 53-58.
- Aslanoğlu, İ. 1980. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Ayanoğlu, S. 2019. Büyükkada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Değerlendirme Yöntemleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 335 s.
- Aysel, N. R. 2020. Adada tasarlamak: Güzel Sanatlar Akademisinin Adalar'daki mimarlık izleri. **Mimar.ist**, 68, 51-62.
- Bahtiyar, T. 2024. Türkiye'de Yarışma Yoluyla Elde Edilmiş Uygulamaların (1930-1980) Modern Mimarlık Mirası Kapsamındaki Değerlendirilmesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 411 s.
- Balamir, A., & Asatekin, G. 1991. Ulusal kimlik sorusu üzerine karşıt düşünceler ve konut mimarisi. **ODTÜ MFD**, 11(1-2), 73-87.
- Balcılar, İ. 2018. Büyükkada Nizam Mahallesi'ndeki 19. Yüzyıl Konutlarında Cephe Biçimlenişi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 189 s.
- Baturayoğlu Yöney, N. 2016. Modern mimarlık mirasının kabulü ve korunması: Uluslararası ölçüt ve ilkelere ilişkin bir değerlendirme. **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, 17, 62-76.
- Baturayoğlu Yöney, N., & Salman, Y. 2010. Mass housing development by a government agency and the politics of urbanization in Turkey. In *International Planning History Society (IPHS) Conference, Istanbul*, 12-15 July 2010, Bildiriler (pp. 441-456).
- Bazin, A. 1996. Çağdaş Sinemanın Sorunları (Özön, N. Çev.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Behramoğlu, A. 2009. Benim Prens Adalarım. İstanbul: Heyamola.
- Beyde, S. (2017, June 14). Depremde sular altına gömülen İstanbul'un gizemli

adası Vordonisi. Listelist. <https://listelist.com/vordonisi-adası/> (Erişim tarihi: Eylül 2023)

Bombar, C. 2023. Denizli Yerleşimi 20. Yüzyıl Konut Yapılarının Modern Miras Kapsamında İrdelenmesi: 1967-1977 Aralığı, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 244 s.

Bordwell, D., & Thompson, K. 2013. Film art: An introduction (10th ed.). New York, NY: McGraw-Hill

Bozdoğan, S. 2001. Modernizm ve ulusun inşası. Metis Yayınları.

Bulhaz, Ç. 2020. Sinema ve iç mimarlık. In B. Manzak (Ed.), Mimarlık, planlama ve tasarım alanında akademik çalışmalar (pp. 73–97). Ankara: Gece Publishing

Buñuel, L. 1996. My last sigh (A. Roche, Trans.). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. (Original work published 1982)

Ceylanlı, Z. 2015. Büyükada, İts Summer Residences, And The Bourgeois Ottoman Interior At The Turn Of The Twentieth Century, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 305 s.

Çetin, M. (n.d.). İç'ten 'İç'e Mimarlıkta 'İç' Meselesinin Ekonomi-Politik Serüveni (1. baskı). Ankara: Nika Yayınevi.

Çoban, Z. 2023. Kültürel ve Doğal Mirasların Korunmasında Bütüncül Bir Yaklaşım Olarak Hikâye Rotaları: Büyükada Örneği, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 155 s.

Çubuk, M., 1987. İstanbul Marmara Takım Adaları Sit Koruma Planı, 1/5000 ölçekli Nazım Plan Araştırma Raporu, Cilt 1, MSÜ 1 No'lu Döner Sermaye İşletmesi, İstanbul.

Devlet İstatistik Enstitüsü. 1963. 23 Ekim 1960 genel nüfus sayımı: İl, ilçe, bucak ve köyler itibariyle nüfus. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Deleon, J. 2003. Büyükada: Anıtlar rehberi: A guide to the monuments. Remzi Kitabevi.

- Eldek, H. 2014. Kayseri'de 1935-55 Yılları Arasında İnşa Edilmiş Modern Yapıların Korunması Üzerine Yöntem Önerisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 383 s.
- Erdenen, O. 1962. İstanbul adaları. Belediye Matbaası.
- Ergin, O. N. 1995. Mecelle-i umur-ı belediye. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, No: 21.
- Ergut, E. 2009. Cumhuriyet dönemi mimarlığı; tanımlar, sınırlar, olanaklar. **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 13, 121-130.
- Ertin, G. 2022. Tarihte İstanbul adaları (İlkçağ'dan-1923'e kadar). **Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi**, 5(6), 825–841.
- Faroghi, S. 2002. Osmanlı kültürü ve gündelik yaşam: Ortaçağ'dan yirminci yüzyıla. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Freely, J. 2010. Prens Adaları. İstanbul: Adalı Yayınları.
- Garipağaoğlu, N. 2013. İstanbul adalarında korunması gereken tarihî doku: Büyükada örneği. **Marmara Coğrafya Dergisi**, 2, 75-94.
- Gezen, A. F. 2021. Tarihsel Süreçte Mimari Katmanlaşmanın Yerel Bir Örneği: Büyükada, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 282 s.
- Google. 2024. Nizam, Nizam Cd. No:67, 34970 Adalar/İstanbul [Harita]. Google Haritalar.
<https://www.google.com/maps/place/Nizam,+Nizam+Cd.+No:67,+34970+Adalar%2F%C4%B0stanbul/> (Erişim tarihi: Aralık 2024)
- Google Earth. (2024). *Zeki Sayar Evi, Maden Mahallesi, Büyükada* [Harita görünümü].
<https://earth.google.com/web/search/b%3%bcy%3%bckada+zeki+sayar+evi+maden+mahallesi/@40.86594674,29.13470662,17.12462646a,407.5536555d,35y,-0h,0t,0r/data=CiwiJgokCXiPw-xtbkRAEWlCHliQbERAGelI3EwvvJD1AIRYW9Yu6Gj1AQgIIAToDCgEwQgIIAEoNCPwEQAA> (Erişim tarihi: Aralık 2024)

Goloğlu, M. 1981. Atatürk ve Anadolu Kulübü. Ajans-Türk Matbaası.

Gökçen, T. 1993. Adalar ilçesi. *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Gülen, N. 1982. Heybeliada. Murat Matbaacılık Koli Şti.

Güvenç, M. 2011. Near the city, yet away from city life. İçinde H. Kuruyazıcı (Ed.), Princes' Islands buildings architects (ss. 12–29). Adalı Yayınları.

GZT. 2022, Haziran 18. *Büyükada'nın hazinelerinden Rıza Derviş Villası*. <https://www.gzt.com/arkitekt/buyukadanin-hazinelerinden-riza-dervis-villasi-3767946> (Erişim tarihi: Ocak 2025)

Henket, H. J. 1998. Has the modern movement any meaning for tomorrow? Konservierung der Moderne? ICOMOS Hefte des Deutschen National Komitees XXIV, 22-25.

Heynen, H. 1999. Architecture and modernity: A critique. MIT Press.

<https://whc.unesco.org/en/conventiontext> (Erişim tarihi: Mayıs 2024).

<https://docomomo.com/organization/> (Erişim tarihi: Mayıs 2024).

<https://www.icomos.org/en/about-icomos/mission-and-vision/icomos-mission> (Erişim tarihi: Mayıs 2024).

https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0791019001587380995.pdf (Erişim tarihi: Mayıs 2024).

https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf (Erişim tarihi: Mayıs 2024).

https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf (Erişim tarihi: Mayıs 2024).

<https://www.docomomo-tr-interior.org/> (Erişim tarihi: Mayıs 2024).

<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/zeki-sayar-evi/#17.1/40.865814/29.132624>

(Erişim tarihi: Haziran 2024).

<https://bianet.org/haber/adalilar-icin-lale-sinemasi-na-gitmek-55-yil-boyunca-bir-ritueldi-188658> (Erişim tarihi: Eylül 2024).

<https://www.avlaremoz.com/2023/12/20/riza-dervis-villasi/> (Erişim tarihi: Eylül 2024).

İlkdoğan, H. 2020. Sinematografik mekânın tasarımı ve algısı. Bursa: Sapiens

İnceoğlu, S. 2022. Mimarlık ve Sinema Arakesitinde Bir Yönetmenin Analizi: Wes Anderson, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 245 s.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. 2010. 1/5000 ölçekli Adalar koruma amaçlı nazım imar planı raporu (Cilt 1–2). İstanbul: T.C. İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü.

Jenks, C. 2011. The story of post-modernism (1. baskı). Trento: John Wiley & Sons.

Kabaoğlu, P. 2012. Kültür ve Kentsel Mekân Bağlamında Ada Yerleşmelerinin İncelenmesi: İstanbul Prens Adaları Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 179 s.

Kâhya, Y. 2006. Architecture in the Princes Islands. İçinde A. Batur (Ed.), Architectural guide to Istanbul, v 3: Bosphorus and the Asian Side (ss. 141-144). Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

Kazgan, H. 1991. Galata bankerleri. Türk Ekonomi Bankası A.Ş. Yayınları.

Kolo, S. 2017. The Modern Housing Interior: A Study Of Cases In Europe And USA, Yaşar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 227 s.

Kızıltepe, S., & Kozlu, H. H. 2025. Büyükkada’da Sosyo-Kültürel Yapı ve Modern Mimarlık Mirası Konutlar. **Erciyes Akademi**, 39(1), 1-31. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1573895>.

- Köseoğlu, I. 2013. Late Ottoman Resort Houses in Istanbul: Büyükkada And Kadıköy, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 204 s.
- Kritovulos, M. 2005. İstanbul'un Fethi (Çev. Karolidi Efendi) (Ed. M. Gökman). Kaknüs Yayınları.
- Kulüp. 2023. Sezon 2, Bölüm 1 [Dijital platform dizisi]. Netflix. (Erişim Tarihi: Mart 2025)
- Kuruyazıcı, H. 2011. Adalar binalar mimarlar. Adalı Yayınları.
- Levin, J. (2013). Modernity, temporality and materiality: A discussion about the conservation of modern architecture. In J. Levin (Ed.), Conservation perspectives: The GCI newsletter (Vol. 28, ss. 18-22). Los Angeles, CA.
- Kültür Envanteri. (t.y.). Adalar. Kültür Envanteri. <https://kulturenvanteri.com/bolge/turkiye/marmara-bolgesi/istanbul/adalar/> (Erişim tarihi: Ocak 2025)
- Lefebvre, H. 1991. The production of space (D. Nicholson-Smith, Trans.). Oxford, UK: Blackwell. (Orijinal eser 1974 yılında yayımlanmıştır)
- Latour, B. 2005. Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory. Oxford University Press.
- Millas, A. 2013. Hala hatırlıyorum = Ακόμα θυμάμαι = I still remember. Adalı Yayınları.
- Millas, A. 2014. Büyükkada- Prinkipo, Ada-i Kebir. Adalı Yayınları.
- Mortaş, A. 1950. Büyükkada'da iki piyango evi. Arkitekt, 50(1-2), 12-13.
- Mörsch, G. 1990. Das neue bauen als herausforderung an die denkmalpflege. In L. Dosch (Ed.), Unsere Kunst-Denkmäler, 1, 3-7. Bern.
- MSGSÜ Fotoğraf Atölyesi Arşivi.

- Mutlu, A. 1973. Bina bilgisi: Genel konular. İstanbul: MSGSÜ Arşivi.
- Ocakçı, M., Eyüboğlu, E., & Kürkçüoğlu, E. (2013). Prince Islands. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Omay Polat, E. 2008. Türkiye'nin Modern Mimarlık Mirasının Korunması: Kuram Ve Yöntem Bağlamında Bir Değerlendirme, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 151 s.
- Omay Polat, E., & Can, C. 2008. Modern mimarlık mirası kavramı: Tanım ve kapsam. **Megaron**, 3(2), 177-186.
- Ongun, B. A. 1969. Ay ışığında. İstanbul.
- Özbakan, F. 2014. Modern Mimarlık Mirasının Korunması Sorunsalı: İzmir Konut Mimarlığı Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 210 s.
- Özbayoğlu, E. 2006. Hükümdarın adası Büyükkada / Eskiçağ ve Bizans dönemi. Dönmez Ofset.
- Özerdem, Y. 2014. Büyükkada Kalvokoresis Köşkü Restorasyon Projesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul ,521 s.
- Özkaraman, F. 2018. Büyükkada 82 Ada, 9 Parselde Yer Alan Köşkün Koruma Projesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 383 s.
- Özön, N. 2008. Sinema sanatına giriş. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Öztürk, E. 2024. Modern Mimarlık Mirası Olarak Kadıköy Konutları ve Koruma Sorunları, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 424 s.
- Paköz, A. E. 2020. Aktör ağ teorisi ile vernakülerlere bakmak. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), 7, 9-15.

- Petzet, M. 1995. In the full richness of their authenticity – The test of authenticity and the new cult of monuments. In Nara Conference on Authenticity, 1-6 November, Nara, Japan, 85-99.
- Pinguet, C. 2018. Adalar'a çıkmak: İstanbul açıklarındaki bir takımadanın öyküsü. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Polat, E., & Can, C. 2008. Modern mimarlık mirası kavramı: Tanım ve kapsam.
- Riegl, A. 2015. Modern anıt kültü (E. Ceylan, Çev.). İstanbul: Daimon Yayınları.
- Sakarya, E. 2018. Bilim kurgu filmlerinde kent ve iç mekân olgusunun zaman içindeki değişimi: Metropolis, 2001: A Space Odyssey, Blade Runner ve Minority Report örnekleri.
- Salman, Y., Baturayoğlu Yöney, N., Omay Polat, E., & Altan Ergut, E. 2013. Modern mimarlık mirasının korunması ve DOCOMOMO_Türkiye. D. Özkut (Ed.), **Betonart: Beton, Mimarlık ve Tasarım**, 36/2013, 52-57.
- Seçilmişler, T., & Yenen, Z. 2011. Koruma sorunsalına ilişkin kuramsal bir değerlendirme: Kurumsalcı alan yönetimi ve çoğulcu aktör ağ teorisi yaklaşımlarının karşılaştırılması. **Sigma Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi**, 3(2), 375-384.
- Sekban, F. 2019. Kentsel Kültürel Miras Alanlarında Alan Yönetimi Deneyimleri ve Yerele Özgü Koruma Yönetim Model Önerisi: Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi Örneği, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 248 s.
- Selvi, H. 2020. İstanbul Büyükada Maden Mahallesi 19. Yüzyıl Köşk Cephelerinde Art Nouveau Etkisi, Gedik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 144 s.
- Schlumberger, G. 2006. İstanbul adaları. Kesit Yayınları.

- Sharp, D. 2000. Registering the diaspora of modern architecture. In D. Sharp & C. Cooke (Eds.), *The modern movement in architecture: Selections from the DOCOMOMO Registers* (pp. 85-99). Rotterdam: 010 Publishers.
- Sözeri Yıldırım, Z. 2020. Bir modernleşme gösterisi olarak Adalar. **Mimar.ist**, **68**, 36-41.
- Sunalp, A. 2020. İstanbul adalarında erken Cumhuriyet dönemi mimarlığı: Art Deco ve ötesi. **Mimar.ist**, **68**, 42-50.
- Şahin, M. 2011. Bütüncül bir tasarım örneği: Okyar Köşkü. **Mimarlık**, **361**, 37-42.
- Tanju, B., & Tanyeli, U. 2009. Sedat Hakkı Eldem II: Retrospektif. Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Tanyeli, U. 2012. Mimarlıkta değişmekten olan ne? Biçim bilgisinden süreç bilgisine. **Arrademento Mimarlık**, **253**, 76-83.
- Tekeli, İ. 1985. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kentsel dönüşüm. In *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (ss. 878-890). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuan, Y.-F. 1977. *Space and place: The perspective of experience*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Tuğlacı, P. 1995. *Tarih boyunca İstanbul adaları*. Cem Yayınevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2010). Genel nüfus sayımı, 1975–2010. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul> (Erişim tarihi: Mart 2023)
- Tür, A. N., & Şumnu, U. 2023. İç mekân bağlamında modern mimarlık mirası: Kavaklıdere Sineması değer analizi. **Ankara Araştırmaları Dergisi**, **11**(1), 139-160.
- Türker, O. 2011. *Prinkipo'dan Büyükkada'ya: Bir Prens Adası'nın hikayesi*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Türkiye Mimarisi. 2022. Zeki Sayar evi, Büyükkada – Modern mimarinin özgün örneklerinden biri [Instagram fotoğrafı]. Instagram.

<https://www.instagram.com/turkiyemimarisi/p/CeZPYnRtttW/> (Erişim tarihi: Temmuz 2025)

Ulusoy, A., Sadıkoğlu, O., Kandemir, H., Önal, A., Yılmaz, C., Altun, K., & Çakır, D. 2013. İstanbul ili, Adalar ilçesi, 156 Ada 1 Parsel (Yassıada) koruma amaçlı imar planı plan açıklama raporu. İstanbul.

Uzman, E. N. 1946. Büyükkada'da bir ev. **Arkitekt**, 46(7-8), 151-155.

Yakupoğlu, B. 2017. Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Mimarlık ve Sinemadaki Temsili: Türkiye'nin Kalbi Ankara (1934) Filmi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 138 s.

Yalçın, B. S. 2007. Prens Adaları'nda bir 20. yüzyıl mimari mirası, 50 yaşında bir Sedat Hakkı Eldem tasarımı: Büyükkada Rıza Derviş Villası. **Mimar.ist**, 26, 87-91.

Yaneva, A. 2009. Making the social hold: Towards an actor-network theory of design. **Design and Culture**, 1(3), 273–288

Yapıcı, M. (Ed.). 2006. Oda tarihinden portreler: Maruf Önal. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

Zorer, Y. 2005. Tarihî gelişim sürecinde Büyükkada meydanları. Büyükkada Kültür Derneği Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Seda KIZILTEPE

Uyruğu: Türkiye (T.C)

Doğum Tarihi ve Yeri:

Medeni Durum:

e-mail:

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık	2017
Lisans	Bilkent Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı	2012
Lise	Nuh Mehmet Baldöktü Anadolu Lisesi, Kayseri	2006

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2024-Halen	Kapadokya Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
2022-2025	Altınbaş Üniversitesi	Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi/3 yıl
2023-2024	Bahçeşehir Üniversitesi	Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi/2 yıl
2024	Özyeğin Üniversitesi	Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi/1 yıl

YABANCI DİL

İngilizce

YAYINLAR

1. Kızıltepe, S., & İlgürel, N. (2017). “Kütüphane Yapılarında Gürültü Denetimi İle İlgili Örnek Bir İnceleme: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi Örneği”, 12. Ulusal Akustik Kongresi, 14-15 Eylül 2017, İzmir.
2. Kızıltepe, S., & Kozlu, H. H. (2025). Büyükada’da Sosyo-Kültürel Yapı ve Modern Mimarlık Mirası Konutlar. Erciyes Akademi, 39(1), 1-31. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1573895>
3. Kızıltepe, S., & Kozlu, H. H. (2025). Preserving Modern Architectural Heritage in the Context of the Zeki Sayar House on Büyükada. Journal of Architectural Sciences and Application, 10(1). (Basım aşamasında)